

ris Prosperiani anno citius 434 assignavimus. Hoc in libro facile animadvertas eloquentiam illam validam et concisam, qua ut caractere proprio Prosper dignoscitur; observesque sanctum nostrum non in sola circa gratiam Christi doctrina tradenda, sed etiam in aliis omnibus magni Augustini se exhibuisse discipulum.

Quo in opere legendo, ne idem quod de Sententiarum Breviorum libro dicturi sumus contingat, ut scilicet ex brevitate locorum quorundam nonnullis supersit obscuritatis querela, et quia plerisque in locis quidem ipsa verba Augustini nihil mutando descripsit, in aliis autem voces diversas substituens, sensus dumtaxat sanctissimi sui magistri secutus videtur; ideo nos lectorum commodo consulentes, ea quibus opus esse videbatur loca fusius ex Augustini ipsius Enarrationibus legenda, in appendicis nostræ secundæ parte exhibebimus, apposita in margine sequentis operis nota, Vide, quæ locum ibi exhibitum indicabit.

S. PROSPERI

AQUITANI

EXPOSITIO PSALMORUM

A CENTESIMO USQUE AD CL.

371 PSALMUS C.

(Vers. 1.) *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine.* Psalmus iste ^b de primo versu toto intelligendus est corpore, et confitendum Deo quoniam universæ viæ ejus misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10): ut quælibet se nostris cogitationibus ^c de rerum veritate ingerant causæ, non in aliquam moveamur querelam; sed misericordiam et iudicium Domino pia confessione cantemus. Ad resolvendas enim universas quæstiones quas contra providentiam Dei exercere audet mundi hujus stulta sapientia, invictissima est ratio, per quam intelligitur, inter præsentis vitæ inæqualitates, nec a justitia Dei misericordiam, nec a misericordia abesse justitiam; donec peractis temporalibus, justo iudicio fiant utraque perpetua, cum pro qualitate gestorum dextros gloria, sinistros pœna susceperit (Matth. xxv, 34 et seqq.).

(Vers. 2.) *Psallam, et intelligam in via immaculata, quando venies ad me.* In hæc, inquit, confessione boni intellectus ero; et per immaculatam conversationis meæ viam ad me venire te sentiam. Cum enim sine te bonus esse non possim, si recta sunt quæ ago, te mihi inesse non dubito. *Deambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Innocentia vera est, quæ nec sibi, nec alteri nocet (Sent. 4 in lib. Sent.). Quoniam qui diligit iniquitatem, odit animam suam (Ps. x, 6). Deambulare in latitudine animæ suæ, id est, in habitaculo cordis sui, non potest quem angustat reatus, et vita illicitæ actionis accusat. Pia autem et impolluta conscientia liberis intra se utitur spatiis, et quæ integros habet suæ adificationis recessus, in appetitus non evagatur alienos.

(Vers. 3.) *Non proponebam ante oculos meos rem*

^a Scripta, ut videtur, non ante annum 434.

^b Id est, ut ait Augustinus in capite enarrationis suæ in hunc eundem psalmum, *Psalmus iste centesimus quod habet in primo versu, hoc in toto corpore querere debemus.*

^c Ita quidem editi omnes nostri: scilicet Lugd., Lovan., Duac. et Colon. Tamen legendum suspica-

mur, de rerum varietate. Deficientibus autem mss. codicibus, nihil immutavimus; licet conjecturam nostram firmet quod post pauca dicitur, *inter præsentis vitæ inæqualitates.*

372 in quibus delectatur animus, in his moratur aspectus. A re ergo mala oculos avertere, est quidquid Deo displicet non amare. *Facientes prævaricationes odio habui.* Diligendi sunt ^d homines, ut odio habeantur prævaricationes (Sent. 2): quia aliud est amare quod facti sunt, aliud odisse quod faciunt.

(Vers. 4.) *Non adhæsit mihi cor pravum: declinantem a me malignum non agnoscebam.* Pravo, inquit, cordi consensum non præbui: et ab immaculata via declinantem malignum non cognoscebam, hoc est, propter dissimilitudinem non probabam.

(Vers. 5.) *Detrahentem proximo suo occulte, hunc persequabar.* Bona persecutio quæ non hominem sed peccatum hominis insectatur. *Superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc simul non edebam.* Superbia fomes invidiæ est, quæ numquam nisi maligna est, et malis non satiatur alienis. Cum his igitur qui tali delectabantur veneno, non convalescebam: quia cibum iniquitatis ipsorum, qui incessabiliter replebantur, horrebam. *Beati enim qui esuriunt justitiam: quoniam saturabuntur* (Matth. v, 6).

(Vers. 6.) *Oculi mei super fideles terræ, ut simul considerent hi mecum.* Vox Domini dicentis imitatoribus suis: *Sedebitis super duodecim thronos, iudicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28).

(Ibid.) *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat.* Mihi ait, non sibi; multi enim non sinceri prædicatores Evangelii sibi ministrant, suæ quærentes, non quæ Jesu Christi (Philip. ii, 24).

(Vers. 7.) *Non habitavit in medio domus meæ faciens superbiam.* Non habitavit in corde justii, quæ est domus ejus, injustus: quia semper a se dissimilitudo longinqua est. *Loquens iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.* Iniquorum iter non est

mur, de rerum varietate. Deficientibus autem mss. codicibus, nihil immutavimus; licet conjecturam nostram firmet quod post pauca dicitur, *inter præsentis vitæ inæqualitates.*

^d Editio Colon., *diligendi sunt omnes.* Aliæ, *homines.*

directum : et diversum longe est ab illa via cui A
oculi Domini **373** præsent, et per quam ad suos
venit.

(Vers. 8.) *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ : ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem.* Diem iudicii sui denuntiat Dominus, qui loquitur in Propheta : quoniam secundum veritatem in principio psalmi dictum est, *Misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine.* Nam quia tempus huius sæculi tempus est noctis, et ignorantiae, et tribulationis, nec cuiquam patet in quem finem sit quisque venturus : dat locum poenitentiae misericordia Dei, et diversis modis agit, ut proficiant iusti, ut erigantur lapsi, ut convertantur aversi. Sed hæc patientia, manente adhuc nocte, præstat. Ubi autem illuxerit dies, et omnia occulta fuerint revelata B
(I Cor. iv, 5), discretis impiis a societate justorum ; non ultra parcetur malis, sed interficientur omnes peccatores terræ : in illo mane, quo declarabitur quid quisque mereatur.

PSALMUS CI.

(Vers. 1.) Psalmi huius titulus est, *Oratio inopis cum angeretur, et in conspectu Domini^a effudit precem suam.* Iste ergo pauper Christus est, qui formam servi accipiens, nostra indutus est paupertate : et cum sit mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus (I Tim. ii, 5), idem est in humilitate corporis, qui est in gloria Patris, ut quorum suscepit naturam, exsequatur et causam.

(Vers. 2.) *Exaudi, Domine, orationem meam, et clamor meus ad te perveniat. Ne avertas faciem tuam a me : in quacumque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.* Quod est, *Exaudi orationem meam*, hoc idem est, *et clamor meus ad te perveniat.* Sed geminata petitio ostendit petentis affectum. *Ne avertas autem faciem tuam a me*, dicit pro humilitate membrorum. Nam quando Pater a Filio, quando Deus^b averteretur a Christo ? Et ideo petit se in quacumque die tribularetur, exaudiri : quia pietas capitis cum omni corporis portione compatitur ; et labor omnium, qui et locis et temporibus variatur, numquam sine illo est, qui omnium miseretur.

(Vers. 3.) *In quacumque die invocavero te, velociter exaudi me.* Cito obtinentur quæ bono desiderio postulantiur : nec differentur preces, quæ hoc petunt, quod vult ille qui petitur. Velox itaque exauditio D
est, cum ipsa primitus exauditur oratio ; nec tardat auxilium, qui dedit votum.

(Vers. 4.) *Quia defecerunt sicut fumus dies mei.* Dies primi hominis, quem suscepit secundus, fumo in sua elatione deficienti aptissime comparantur. Et quia nemo in novitatem **374** Christi, nisi ex Adæ vetustate transfertur, gemit in hic quos reparat ipse reparator. *Et ossa mea sicut in frictoriolo confrixa sunt.* Ossa dicuntur hi qui sunt in Christi corpore fortiores, quorum firmitate omnium compago membro-

^a Apud Augustinum legitur, *effudit.*

^b Editio Colon., *avertetur.* Lugd., Lovan. et Duac., *avertetur.*

rum munitur ; dicente osse fortissimo Paulo, *Quis scandalizatur, et ego non uror* (II Cor. xi, 29) ?

(Vers. 5.) *Percussum est sicut fenum, et aruit cor meum.* Omne humanum genus in Adam, a quo est universalis propago, percussum est : et de illius vulnere gemunt qui spe salvantur in Christo (Rom. viii, 24), non sine miseriis mortalitatis inde contractæ. *Quoniam oblitus sum manducare panem meum.* Acciperat primus homo panem verbi in lege mandati : sed vetitum cibum sumens, panis illius de quo vivebat, oblitus est : et ob hoc, sicut percussum fenum, cor ejus exaruit. Modo ergo reviviscat, et edat panem quem fuerat oblitus ; qui jam in corpore est dicentis, *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi* (Joan. 6, 51).

(Vers. 6.) *A voce gemitus mei adhæserunt ossa mea carni meæ.* A voce, inquit, *gemitus mei*, non a voce gemitus illorum de quibus gemo quod non recte gemunt, quod carnalia cupiunt, quod corporalia concupiscunt. Sed quia non desunt validiora membra quæ curam habeant infirmorum, nec ab affectu capitis discrepent ; voce gemitus mei erudiuntur ossa, id est, fortiora corporis ; ut adhæreant carni meæ, id est, infirmioribus meis, secundum quod scriptum est, *Debemus enim nos firmi infirmitatem infirmorum portare* (Rom. xv, 1).

(Vers. 7, 8.) *Similis factus sum pellicano solitudinis, factus sum sicut nycticorax in parietinis. Vigilavi, et factus sum sicut passer singularis in tecto.* Omnis strenuus et devotus Evangelii prædicator, his tribus, quæ commemoratæ sunt, avibus comparabilis invenitur, secundum eorum formam quibus verbum veritatis annuntiat. Si enim infidelibus loquitur, in solitudine est, tamquam pelicanus, nec fastidit deserta et inculta : quia etiam in talibus facit sibi Spiritus sanctus habitaculum. Si autem his prædicat qui acceptam gratiam perdidierunt, fit quodammodo nycticorax in parietinis, non deserens eos qui corruunt, ut ædifici bene fundati et stabilitatem recipiant et decorem. Si vero eos cohortatur qui, cum videantur fideles, tepidi tamen sunt atque carnales, fit sub tecto positus, id est, sub carnis infirmitate viventibus, quidam passer, increpans eos atque incitans, ut in tecto sint potius quam sub tecto, hoc est, ut subjectam sibi carnem habeant, non ut ipsi ei subiciantur. *Qui enim in tecto est, non descendat tollere aliquid de domo* (Matth. xxiv, 17) ; *et quod in aure auditis, 375 prædicate super tecta* (Ibid., x, 27). Sed harum affectionum sedulitatem nemo magis quam Dominus Jesus Christus, voluntarius pauper, exsequitur : qui veniens peccatores salvos facere, omnium labores infirmitatesque suscepit. *Quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19) : ut et solitudo Gentilis acciperet notitiam veritatis : et obcæcatis Judæis, ac sua prævaricatione ruinosis, et lux, et stabilitas præstaretur : dum ille

^c Hæc verba, *cor meum*, exciderant ab edit. Duac. et Colon., legebantur in Lugd. et Lov. et in Augustino.

qui tenebrarum illuminator est, per Apostolum dicit, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8). Idem vero a tenebris, quas dilexit, occisus vigilavit, id est, surrexit; et factus est sicut passer singularis in tecto, id est, in cælo, quo adhuc nemo ascendit, nisi qui de cælo descendit (Joan. iii, 13), qui est *primitiæ dormientium* (I Cor. xv, 20), et *primogenitus ex mortuis* (Coloss. i, 18; Apoc. i, 5).

(Vers. 9.) *Tota die exprobrabant mihi inimici mei, et qui laudabant me, adversum me jurabant.* Ea significantur quæ in tempore passionis gesta sunt. Exprobratur Domino, quod qui alios salvat, seipsum supplicio eruere non possit (Math. xxvii, 42); et qui fuerant falsi laudatores, in occisione ipsius conspiciantur.

(Vers. 10.) *Quoniam cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum lacrymis miscebam.* Ostenditur sacramentum misericordiæ Salvatoris, qui etiam eos membra sua facit, quibus talis congruit medicina; et personæ suæ eorum copulat causam, in quibus se cinerem dicit sicut panem manducasse, et potum eum lacrymis miscuisse: quod quidem infideles opprobrio deputant, dicentes spem remissionis fomitem esse peccandi.

(Vers. 11.) *A facie iræ tuæ et indignationis tuæ, quoniam elevans allisti me.* Ipsa est ira quam Adam meruit, et in qua omnes nati sumus: secundum quam dicit Apostolus, *Eramus natura filii iræ, sicut et cæteri* (Ephes. ii, 3), non ex conditione Dei, sed ex iudicio. Et ideo *natura filii iræ* dicimur, quia ita ipsis nostris principiis insedit, ut ab illa, præter Dominum nostrum Jesum Christum, nullius hominis natura sit libera. Elevatus est autem homo, quia rationalis et ad imaginem Dei factus est: elisus vero est, quia suæ dignitatis oblitus est; sicut scriptum est, *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus* (Psal. lxxviii, 13 et 21).

(Vers. 12.) *Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fenum arui.* Recessi ab æterno die per peccatum, et in dies transitorios decidi per iudicium: et quia sicut fenum arui, per eum qui inter mortuos liber est, spe salvus flo. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (I Cor. xv, 22).

(Vers. 13.) *Tu autem, Domine, in æternum permanes, et memoriale tuum in generatione et generationem.* Temporalem, inquit, servet æternus: non enim quia cecidi, tu senuisti: qui eras ad me humiliandum, ipse es ad me liberandum, et promissionum tuarum non oblivisceris.

(Vers. 14.) *Tu easurgens misereberis Sion: quia tempus ut miserearis ejus.* Quod tempus, nisi de quo

A dicitur, *Cum autem venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* (Galat. iv, 4 et 5).

(Vers. 15.) *Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui lapides ejus, et pulveris ejus miserebuntur.* In Sion multi sunt lapides, et plerique sunt pulvis. In lapidibus gaudium sanctorum est, in pulvere miseria. De Sion sancti patriarchæ, sancti apostoli, et prædicatores Evangelii: hi omnes lapides electi, et probati; cæteri autem, qui istis non sunt connexi, pulvis sunt, quos auferet ventus a facie terræ (Psal. i, 4); nisi agnoscant se, et dicant, *Memento, Domine, quod pulvis sumus* (Psal. cxvii, 14).

(Vers. 16.) *Et timebunt gentes nomen tuum, Domine, et omnes reges terræ gloriam tuam.* Hoc fundamento posito in Sion, et hac misericordia pulveri ejus impensa, veniet etiam de gentibus alius paries, qui angulari lapidi coaptetur, et duo in uno condantur, qui facit utraque unum (Ephes. ii, 20).

(Vers. 17.) *Quoniam ædificavit Dominus Sion, et videbitur in gloria sua.* Crescit quotidie Ecclesia in templum Dei, et ab ipso capite totum corpus extruitur. Et apparebit Jesus Christus in gloria sua, cum venerit iudicare mundum, a dextris et sinistris alios assumpturus in regnum, alios in supplicium detrusurus (Math. xxv, 33).

(Vers. 18.) *Respexit in orationem humilium Dominus, et non desepit precem eorum.* Hæc est ædificatio Sion, et structura ejus. Sic vivi lapides instruuntur: quia ad compagem decoris ejus, non nisi per humilitatem et orationem, per gemitus et lacrymas pervenitur: ne perfecta et dedicata domo, frustra pulset e qui secus advenerit.

(Vers. 19.) *Scribantur hæc in generatione altera: et populus qui creabitur laudabit Dominum.* Scribuntur hæc in veteri Testamento per prophetiam pertinentem ad novi Testamenti generationem, hoc est, ad populum qui creandus erat in Christo, de quo Apostolus dicit, *Si qua tgitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova. Omnia autem ex Deo* (II Cor. v, 17 et 18). Hoc est, vetera et nova: quoniam per unam fidem uterque populus accepit justificationem.

(Vers. 20, 21.) *Quoniam prospexit ex alto sancto suo, Dominus 377 de cælo in terram prospexit. Ut videret gemitus compeditorum, ut solveret filios mortificatorum.* Prospiciente in terram Deo, hoc est, misericordiam suam hominibus tribuente, tam fortia facta sunt vincula charitatis, ut ea non potuerit vincere violentia persecutionis. Per timorem enim Dei superaverunt martyres timorem mundi; et compedes fidei continerunt eos ab excessu transgressionis: qui labor perseverantiæ transiit in liberta-

^a Apud August., in generationem et generationem.

^b Coloniensis editio, tu tenuisti. Melius Lugd., Lovan. et Duac. et in Augustino, tu senuisti.

^c Rectius haberetur, ni fallimur, qui serius advenerit, etsi secus scribatur in Lugd., Lovan., Duac. et Colon. Nam locum Augustini respicere videtur

num. 18, dicentis, *Dei facto ædificio, et dedicata domo, quid curris, saro quæsiturus, inaniter petiturus, frustra pulsaturus, foris remansurus cum quinque virginibus fatuis?*

^d Apud Augustinum legitur, *omnia nova: ut in textu Apostolico tam Græco quam Latino.*

tem gloriæ; ut genitus verterentur in gaudia, et A compedes in coronas. Solvuntur autem etiam filii mortificatorum, id est, martyrum, qui eadem inflammati fide, sæcularium cupiditatum vinculis liberati possunt dicere, *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis* (Psal. cxv, 16 et 17).

(Vers. 22.) *Ut annuntietur in Sion nomen Domini, et laus ejus in Jerusalem.* Ut solutis vinculis peccatorum, libera charitas serviat Deo, et laus Domini multiplicetur in Sion, id est, in specula, quæ est Ecclesia, quæ non præsentia diligens, sed futura prospiciens, in spe promissionum lætatur.

(Vers. 23.) *In conveniendo populos in unum, et regna, ut serviant Domino.* Factum est sanguine martyrum et gemitibus compeditorum, ut exauditis illis qui erant in gemitibus et pressura, hanc nostris B temporibus haberet Ecclesia libertatem, qua omnium gentium populi in fidei coeant unitatem, et regna quæ persequerentur Christianos, jugo Christi subjecta sint.

(Vers. 24.) *Respondit ei in via fortitudinis suæ.* Sive Sion, sive Jerusalem, quæ est Ecclesia, in qua laus Domini celebratur, respondit ei, quem per fidem laudat, per spem, per charitatem. Nam vocationi ejus respondere, est credere atque obedire, et in præceptis ipsius ambulare. *In via fortitudinis:* quia ab ipso est ut perseveretur inter omnes illecebras et labores. *Exiguitatem dierum meorum annuntia mihi.* Exiguum est omne quod finitur et transit; vita enim temporalis in comparatione æternitatis exigua est: cujus dies ideo sicut^a annuntiarum Ecclesia C postulat, ut noverit se usque in finem sæculi esse mansuram, donec veniant illi dies qui nec numerum poterunt habere, nec terminum.

(Vers. 25.) *Ne revoces me in dimidium dierum meorum.* Non imminuantur, inquit, dies mei, quousque in consummationem sæculi spondesti: donec plenitudo gentium introcat (Rom. xi, 25), et omnis Israel salvus fiat. *In generatione et generationem annuntia.* Ab initio usque ad consummationem sanctos Dei diversa sæcula, alios et alios protulerant: quorum justificatio non est nisi in Christo, 378 per quem omnium generationum una generatio est, quam Deus æternitatis facit esse participem: ut absque commutatione sit omnia in omnibus (I Cor. xv, 28).

(Vers. 26, 27, 28.) *Principio, Domine, terram D fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos, et mutabuntur: tu idem ipse es, et anni tui non deficient.* Vera æternitas, et vera immortalitas non est, nisi in Deitate Trinitatis, cui quod est esse, perpetuum est: et neque per initium, neque per incre-

mentum, neque per defectum ullam recipit mutabilitatem. Creaturæ autem, etiam illæ quibus æternitatem Creator dedit, vel daturus est, non penitus carebunt sine, dum illis finis est ipsa in augmentum facta mutatio (Sentent. 3). Et terra ergo, quam tu, Domine, fundasti, et cæli, qui opera sunt manuum tuarum, sicut vestimentum et opertorium veterascent et peribunt: non ut non sint, sed ut aliter sint; novationescilicet substantiæ, non defectione naturæ. Tu autem idem ipse es, nec ab alio in aliud transis; quia tu es qui vere es, et qui in gloria tua nec minor potes esse, nec major; dans filiis servorum tuorum, ut ad non deficientes annos tuos valeant pervenire.

(Vers. 29.) *Filii servorum tuorum inhabitabunt, B et semen eorum in sæculum dirigitur.* Filii servorum Dei, sunt filii justorum, filii patriarcharum, prophetarum, apostolorum, et martyrum; filii postremo totius Ecclesiæ, quæ corpus est Christi, et quæ mater est omnium patrum, omniumque filiorum (Ephes. v, 23; Gal. iv, 26). Ili ergo in æternitate annorum Dei habitabunt, et semen eorum in æternum dirigitur. Semen autem eorum recte intelligitur opus justitiæ ipsorum, quod debet unumquemque præcedere: quoniam sterilem et infructuosum illa æternitatis beatitudo non recipit.

PSALMUS CII.

(Vers. 1.) *Benedic, anima mea, Dominum: et omnia interiora mea nomen sanctum ejus.* Tota Ecclesia cum suo capite, quod est Christus (Ephes. v, C 23), unus est homo: cujus proprium officium est in omni tempore benedicere Dominum, sequi in laudem ejus, quem ex tota virtute sua diligit, cohortari. *Interiora* autem ejus sunt ratio intelligentiæ, spes fidei, humilitas timoris, fortitudo charitatis; et si quæ sunt aliæ affectiones quibus mens in admirationem sui auctoris erigitur.

(Vers. 2.) *Benedic, anima mea, Dominum: et noli oblivisci omnes retributiones ejus.* Iterata cohortatio docet, numquam a Dei benedictione cessandum. Erit autem perseverans 379 benedictio, si retributionum ejus nulla umquam subrepat oblivio. Quæ retributiones non secundum merita humana sunt factæ. Nam damnatio peccatoribus debebatur: sed gratia præstita est malis, et salus perditis. Quoniam *Filius hominis venit querere et salvare quod perierat* (Luc. xix, 10); et non venit vocare justos, sed peccatores (Luc. v, 32), Benedicendus ergo est qui non solum non plectit malos, sed etiam bona pro malis reddit, et bonos facit.

(Vers. 3, 4, 5.) *Qui propitius e fit omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes languores tuos. Qui redimet de corruptione vitam tuam, qui coronat te in aliis libris, scilicet, nec imminui.*

^e Omnes editiones, *propitius fuit.* At in explicacione paulo post, *propitius sit,* forte utroque loco *propitius fit;* ut apud Augustinum legitur. Ubi inf. a. *Qui redimet,* pro eo quod codices nostri habent *redimet,* recentioribus exceptis.

^a Sic excusum legitur in recentioribus codicibus, cum editiones veteres quatuor illæ jam sæpe citatæ habeant *annuntiare;* minus congrue, ut videtur. Augustinus enim enarrat. 2, in hunc eundem psalmum, num. 9, dicit, *Quærit a Deo (Ecclesia) ut exiguitatem dierum suorum annuntiet sibi.*

^b Editi omnes in margine indicant aliter legi in

miseratione et misericordia. Qui satiat in bonis desiderium tuum: renovabitur sicut aquilæ juvenus tua. Enumeratio retributionum Dei ostendit per quos gradus gratiæ anima humana salvetur. Qui propitius fit, inquit, omnibus iniquitatibus tuis. Non ait, Omnibus virtutibus tuis: quæ utique nullæ ei inessent, nisi fieret remissio peccatorum. Quæ ne rursus exsurgant, *Sanat, inquit, omnes languores tuos.* Qui autem sunt isti languores, nisi concupiscentiæ malæ, desideria carnalia, et morbi omnium vanitatum? De qua corruptione redimitur vita infirmorum: quia corpus mortis nostræ corpus factum est ipsius vitæ, ut coronaret nos in *miseratione et misericordia*: sicut scriptum est, *Miserebor cui misertus ero; et misericordiam præstabo, cui misericordiam præstitero* (Rom. ix, 15): ut intelligamus, per eandem misericordiam dari coronas meritorum, per quam data sunt merita coronarum. Deinde additur. *Qui satiat in bonis desiderium tuum.* His enim curationibus perducta est anima ad desideria bona, ut spreto et abjectis carnalibus atque terrenis, spiritualia et cælestia concupiscat: quoniam *Beati qui esuriunt justitiam, quia ipsi satiabuntur* (Matth. v, 6). *Renovabitur ergo sicut aquilæ juvenus tua*, hoc est, a vetustate in novitatem, et in juventam a senectute mutaberis: ad similitudinem aquilæ, quæ depositis alis rostroque mutato, in novas vires redivivo vigore juvenescit.

(Vers. 6.) *Faciens misericordias Dominus, et iudicium his qui injuriam accipiunt.* Novit Dominus, quod in hac vita servi ipsius laboribus injuriisque subjecti sunt; sed vult eos esse mites, esse patientes; quia sicut misericors est ad liberandum, ita etiam justus ad judicandum. Dicens enim omnibus injuriam accipientibus, *Mihi vindictam, et ego retribuam* (Rom. xii, 19), non denegat opem qui denuntiat ultionem. Facit ergo Dominus misericordiam, **380** facit et iudicium. Sed perfectorum est, etiam his qui injuriam fecerint, misericordiam magis quam optare vindictam.

(Vers. 7.) *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas.* Magnum mirandumque mysterium est, ideo datam legem, ut crescente peccato (Rom. v, 20; Galat. iii, 22) humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur. Istæ sunt viæ occultæ quas notas fecit Moysi, per quem legem dedit, quia peccatum ^a non haberet, ut superabundaret gratia: quam utique veri Israelitæ intellexerunt, et ^b a Deo revelante viderunt, quæ ratio dispositionum, quod consilium divinarum fuerit voluntatum.

(Vers. 8.) *Miserator et misericors Dominus: lon-*

A nimis et multæ misericordiæ. Quid tam longanimum, quid tam abundans ^c quam Deus, qui in misericordia pluit super justos et injustos, et solem suum oriri facit super bonos et malos (Matth. v. 45)? Parcit contemptus, parcit negatus, et mavult vitam peccatoris quam mortem. Quoniam omnis longitudo patientiæ ejus, eruditio est pœnitudinis, et oblatio correctionis; nec ulla opera ipsius misericordia vacant, quando homini et mansuetudine consulit, et flagello (Sentent. 4).

(Vers. 9.) *Non in finem irascetur, neque in æternum indignabitur.* Divina bonitas ideo irascitur, ne irascatur (Sentent. 5); et misericorditer adhibet temporalem severitatem, ne æternam ^d referat ultionem.

(Vers. 10, 11, 12.) *Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Quoniam secundum altitudinem cœli a terra, confirmavit Dominus misericordiam suam super timentes se.* Sicut cœlum, inquit, protegit terram, sic timentes se protegit Deus, *Quantum distat Oriens ab Occidente, longe fecit a nobis peccata nostra.* Regenerationis hæc virtus est, quæ homines exuit peccatis et gratiæ induit donis; ut vetustas occidat et veritas oriatur. Facta enim mutatione status, innocentia constituitur in oriente, peccata remanent in occasum.

(Vers. 13, 14.) *Sicut miseretur pater filiorum, ita misertus est Dominus timentium se. Quia ipse cognovit figmentum nostrum: memento quod pulvis sumus.* Qui personam suscipere dignatus est patris, nihil circa filios non misericorditer facit. Flagellet adoptatos, potius quam deserat abdicandos. Novit autem ipse quod nos fecerit, **381** et de quo lapsu in quem statum reformaverit, quantumque nos pulvis terrenæ fragilitatis infirmet. Petit ergo Deus, ut meminerit conditionis humanæ, id est, ut misereri ipsius perseveret. Quoniam non ipse obliviscitur, sed ut nos gratiæ ejus non obliviscamur facit.

(Vers. 15.) *Homo tamquam fenum dies ejus, et sicut agri flos i'a florebit.* Non superbiat homo, cujus dies sunt sicut fenum paululum florens, et mox arescit: sed non deperet homo, cujus infirmitas a Dei virtute suscipitur. *Verbum enim caro factum est* (Joan. i, 14), ut flos qui in Adam erat caducus, in Christo esset æternus.

(Vers. 17, 18.) *Misericordia autem Domini a sæculo et in sæculum super timentes eum: et justitia ejus in filios filiorum.* Timentibus Dominum æterna gaudia promittuntur. Et quia timor obedientiam parit, obedientia autem mandatorum gignit effectus; ideo ju-

tur, confessi sanarentur: istæ sunt viæ occultæ quas notas fecit Moysi.

^b Non male forte omittitur præpositio *a*, quæ legitur in omnibus libris nostris.

^c Intellige in *miseriordia*: quod exprimitur in Augustino.

^d In libro Sententiarum habetur *juste inferat*, pro quo hic editi omnes Prosperianæ, omisso *juste*, scribunt *referat*.

^a Ita editi nostri omnes. Forte tamen melius legeretur, ut *peccatum abundaret*; tum quia sequitur: *ut superabundaret gratia*; tum quia apud Augustinum id indicatur, cum dicitur, *Quia volebant se confiteri homines peccatores, addita lege facti sunt et prævaricatores. . . Abundavit ergo peccatum, ut superabundaret gratia. Ergo, ut dicere cœperam, quia hoc est in lege magnum mysterium, ideo eam datam, ut c:escen- te peccato humiliarentur superbi, humi iati confiteren-*

stitia Dei, hoc est, retributio super filios filiorum: A illius gloria, sed admiratio nostra proficiat. *Confessionem et decorem induisti*. Induit se Dominus Deus noster confessionem et decorem, id est, induit se Ecclesiam, quæ per confessionem deposuit sæditatem, et accepit decorem; ipsa enim confessio peccatorum decus est recte factorum.

(Vers. 19.) *Dominus in cælo paravit thronum suum: et regnum ejus omnium dominabitur*. Quid aliud significatur, nisi Domini descensio, et ascensio, et assumpti hominis in paterna sede consessio? cui genu omne flectitur cælestium, terrestrium, et Inferorum, et omnis lingua confitetur, quoniam Dominus Jesus Christus in gloria Patris est (Philip. 11, 10 et 11).

(Vers. 20.) *Benedicite Dominum, omnes angeli ejus, potentes virtutes, facientes verbum ejus ad audiendam vocem sermonum ejus*. Potentes sunt verbo, qui verbi famulantur imperio: quia ipsius implentur virtute, cui serviunt.

(Vers. 21.) *Benedicite Dominum, omnes virtutes ejus; ministri ejus facientes voluntatem ejus*. Vera est confessio benedicientis, cum idem sonus est oris et cordis. Bene autem loqui et male vivere, nil aliud est quam sua se voce damnare (Senten. 6). Benedicendus ergo est Dominus ipsis maxime operibus, quibus sic debet uti conscientia, ut de ipsis in Domino gloriatur (1 Cor. 1, 31).

(Vers. 22.) *Benedicite Dominum, omnia opera ejus, in omni loco dominationis ejus*. Sicut nullus est locus qui non dominationi ejus **382** subjiatur, ita nullus est locus in quo ejus debeat cessare benedictio. *Benedic, anima mea, Dominum*. Ipso versu psalmus conclusus est quo inchoatus: ut intelligamus perseverari in Dei benedictione debere, quæ vere continuatur, si sine cessatione bene vivitur.

PSALMUS CIII.

(Vers. 1.) *Benedic, anima mea, Dominum*. Sicut in precedente psalmo, ita etiam in isto, qui sequitur, vox est membrorum corporis Christi. Unus est homo, et cujus in una fide unum cor, et anima una est, cohortans et excitans se in laudem Dei: ut in contemplatione creaturarum magnificetur Creator. *Domine Deus meus, magnificatus es vehementer*. Magnitudini Dei nec accedere aliquid, nec decedere potest: qui quod est, incommutabiliter semper est. Magnificatur ergo non sibi, sed nobis, tanto vehementius, quanto magis se intellectui nostro innotescere facit: ut non

illius gloria, sed admiratio nostra proficiat. *Confessionem et decorem induisti*. Induit se Dominus Deus noster confessionem et decorem, id est, induit se Ecclesiam, quæ per confessionem deposuit sæditatem, et accepit decorem; ipsa enim confessio peccatorum decus est recte factorum.

(Vers. 2.) *Circumamictus lumine, sicut vestimento*. Ipsa est vestis ejus, non habens maculam, neque rugam, et splendida facta per gratiam, quæ et lux vocatur, dicente Apostolo, *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v, 8).

(Ibid.) *Extendens cælum sicut pellem*. Si facturam cæli secundum litteram cogitemus ^c in similitudinem pellis extensæ, celeritas quædam demonstrata est, qua sine ulla difficultatis mora opus suum Creator **B** explicuit. Dixit enim, *Fiat firmamentum inter aquas: et aquam, et factum est sic* (Genes. 1, 6). *Quoniam verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxi, 6). Si autem figuratam significationem annitatur inspicere, invenimus extendisse Deum cælum sicut pellem, cum intelligimus sanctam Scripturam cælum appellatam, ^d cujus auctoritatem primo quasi firmamentum in Ecclesia sua posuit, et quam super omnem orbem terrarum per ministeria prædicantium, quasi pellem extendit. Pellis autem nomine significata est mortalitas ministro-rum, manente ipsorum opere, per quod ubique veritas innotescit et invisibilitas **383** Dei per visibilia litterarum elementa intellecta conspicitur (Rom. 1. 20).

(Vers. 3.) *Qui protegis in aquis superiora ejus*. Et hoc secundum litteram bene intelligitur; quia jussit Deus ut fletet firmamentum inter aquas et aquas, factumque est sic (Gen. 1, 6); et pars aquarum resedit in terram, pars autem est cælo superposita, remota ab aspectu nostro, et fidei commendata. Secundum vero figuram, ^e qua Scripturam sanctam divina auctoritate firmamentum cælum accepimus, quod super orbem terræ, sicut pellis per famam prædicationis extenditur; superiora cæli protegi aquis in eo intelligamus, quod in hoc cælo, id est, in eloquiis præceptisque divinis, nihil est sublimius charitate, quæ inter Dei omnia dona supereminet. *Diffusa est enim in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Quæ diffusio ^f aquas sonat de quibus dicitur, *Et in plateis tuis discurrunt aquæ; nemo alienus communicet tibi* (Prov. v, 16). Hæc quippe aqua, id est, charitas Dei et proximi, propria et specialis virtus est piorum atque sanctorum: cum cæteræ virtutes et bonis et malis possint esse communes (Senten. 7). Superiora itaque cæli his aquis

favet prioribus codicibus.

^e Colon. editio cum recentioribus illa, quia. Aliæ, qua.

^f Ita Lugd. et Lovan., conformiter textui Augustiniano: *Jam nomine diffusionis intellige aquas in charitate Spiritus Sancti. Hæc sunt aquæ de quibus dicitur in quadam Scriptura: Et in plateis tuis discurrunt aquæ tuæ*. Posteriores editiones Duac. et Colon., aquas sanat.

^a Edit. Duac. et Colon., *Dominus Deus meus*.

^b Editiones Duac. et Colon. habent, *circumamictus*. Apud Augustinum, *circumamictus lucem velut vestimento*. Unde forte legendum esset hic, *lumen pro lumine*, quod præferunt codices nostri.

^c Forte in similitudine legeretur, prævia virgula quæ in Lugd. notatur.

^d Ita Lugd. et Lovan. editi. At Duac. et Colon., *cujus auctorem*. Aug., num. 8: *Hanc auctoritatem Scripturæ primo posuit Deus in Ecclesia sua*. Quod

protegentur, quia præceptum charitatis super omnes cælos, id est, super omnes ^a libros est, cui militat omnis lingua et omnis doctrina sanctorum. Protectio autem hujus aquæ subjectum cælum Scripturarum ^b non erat, sed suspendit: quia in gemino charitatis præcepto tota Lex pendet et Prophetæ (Matth. xxiv, 40).

(Ibid.) *Qui ponis nubes ascensum ejus.* Impletum est hoc visibiliter, cum in conspectu discipulorum Dominus nube susceptus, ascendit in cælum (Act. 1, 9): et de resurrectione Apostolus loquens, dicit, *Deinde nos qui vivimus, simul cum illis rapiemur in nubibus obvium Christo, et ita semper cum Domino erimus* (1 Thess. iv, 15, etc.). Sed videndum est quæ sint illæ nubes, quibus in cælum divinarum Scripturarum ascenditur. Prædicatores utique veritatis, qui corda audientium a terrenis sensibus erigunt, et ad sublimitatem cælestis intelligentiæ subvehant. Ab istis nubibus verbum Dei diffundentibus vinea Domini sabaoth, quæ est Ecclesia, secundatur: ut accepta pluvia, edat fructum, et edat uvas, non spinas; et non sit talis vinea de qua dicit Dominus per Prophetam, *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam* (Isai. v, 6); et qualis illa, cui dixerunt apostoli, *Ad vos missi eramus; sed quia repulistis verbum Dei, imus ad gentes* (Act. xiii, 46).

(Ibid.) *Qui ambulat super pennas ventorum.* **384** Potest ad litteram ita accipi, ut velocitatem verbi omnia pervagantis in hoc intelligamus, quod super ventorum pennas dicitur ambulare: quia velocius nihil novimus ventis, quorum celeritas significata est nuncupatione pennarum: sed his perniciosior est veritatis annuntiatio, quæ *attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (Sap. viii, 1). Per figuratam autem significationem, ventorum nomine non absurde animæ intelliguntur: non quia ejusdem naturæ sint, sed quia similiter invisibiles. Quarum pennæ sunt duo præcepta charitatis, quibus ad Dominum tendunt. Sed quia major et sublimior est Dei charitas qua dilexit nos, quam in eundem nostra dilectio; ideo super pennas ventorum, hoc est, super charitatem animarum dicitur ambulare: quia charitatem nostram supergreditur charitas Dei: qui ipsam charitatem qua diligimus, diffudit in cordibus per Spiritum sanctum, qui datus est nobis (Rom. v, 5).

(Vers. 4.) *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem ^c urentem.* Secundum litteram non dubitamus esse spiritus nobis invisibiles ministros Dei, qui ab officio quod agunt, angeli nuncupantur. Spiritus enim naturæ nomen est, angelus actionis. Hos itaque ministros suos Deus facit etiam ignem urentem, sive flagrantem: sicut legimus, ignem in

A rubo apparuisse; et missum ignem desuper, et implese quod præceptum est ministerio executionis angelicæ (Exod. iii, 2; Gen. xix, 24; Levit. x, 9, et alibi). Figurata vero spiritalis quique in Ecclesia spiritus appellantur: qui sunt angeli cum sunt prædicatores et nuntii veritatis. Idemque sunt ignis, cum fervent spiritu, et eos quos exhortantur accendunt: duplicem habentes efficientiam, ut et illustrent animas, et adurant; cum eadem vi et ardorem virtutis injiciunt, et peccatorum spinas tribulosque consumunt.

(Vers. 5.) *Fundavit terram super firmitatem ejus: non inclinabitur in sæculum sæculi.* De terra ista laboriose asseritur, quod non inclinanda sit in sæculum sæculi, cum dictum sit, *Cælum et terra transibunt* (Matth. xxiv, 35). Nam fundatam eam super firmitatem suam posuimus ita intelligere, ut illa vis qua sustentatur et continetur firmitas ipsius dicta sit: quæ licet abscondita a nobis sit, tamen recte creditur in sapientia et virtute Creatoris, qui omnia in se firmavit, in quo et omnia condidit (Hebr. xi, 10; Coloss. 1, 16). Mystico vero intellectu accepimus terram Ecclesiam, cujus firmitas et fundamentum ejus, super quod fundata est terra, Christus est. **385** *Fundamentum autem nemo potest ponere præter quam quod positum est, quod est Christus Jesus* (1 Cor. iii, 11). A quo fundamento non recedens, non inclinabitur in sæculum sæculi.

(Vers. 6.) *Abyssus sicut vestimentum amictus ejus: super montes stabunt aquæ.* Terræ nomine Ecclesiam intelleximus prophetatam, quæ Christum habens fundamentum, non inclinabitur in sæculum sæculi. Verumtamen diluvio persecutionum (quæ abissi et aquarum nomine præsignantur), ita circumtegens indicatur, ut quasi vestimento ab impugnantibus operienda sit populis: in tantum persecutione crescente, ut etiam super montes, id est, eminentissimos quosque sanctorum, attollenda sit oppressio persequentium.

(Vers. 7.) *Ab increpationis tuae fugient, a voce tonitrus tui formidabunt.* Factum est hoc, cum Deus conterruit gentes increpationis suæ tonitru. Cessaverunt enim impii Ecclesiam premere, et montes Dei, quorum sublimitas aquis superstantibus obtegebatur, iisdem aquis recedentibus, receperunt eminentiam. **D** Tonante enim Domino, formidaverunt aquæ, et montes a diluvio exuti sunt.

(Vers. 8.) *Ascendant montes, et descendunt campi, in locum quem fundasti eis.* Montes elationes aquarum sunt, id est, fluctus persequentium populorum: qui cum sævirent, montes erant; sed increpati quieverunt, et campi facti sunt, fundato ipsis loco in quo

^a Codices Duac. et Colon., *liberos*. Melius leges, *libros*, autoritate Lugdun. et Lovan., cui favet locus Augustini. Ergo *præceptum charitatis: super cælos, super omnes libros; et enim subduntur libri, ei militat omnis lingua sanctorum...* Supereminens est ergo via, et merito protegit in aquis superiora cæli, quia nihil invenis eminentius charitate in divinis libris.

^b Ita quidem in omnibus nostris codicibus. At me-

rito suspicamus legi debuisse, *non onerat*, ex sensu loci ipsius, et auctoritate operis Augustini. *Nam enim sic Deus protegit, ut quasi sustentetur ab eo quem protegit: sublevat quem protegit, non onerat, etc.*

^c Editiones omnes in ora libri notant alias legi, *flagrantem*; sicque habetur apud Augustinum; et utramque lectionem insinuat paulo post ipse S. Præsp.

cohiberentur. Qui locus intelligitur quædam mensura A formidius, intra quam sævientium corda conclusa sunt; ut etiam si adhuc retineat infidelitatis suæ amaritudinem, super dulces tamen aquas, id est, fideles populos nequeant elevari, neque revertentur tegere terram fluctus illi magni et amari. Acceperunt modum, quem non transgredientur, neque poterunt Ecclesiæ inferre diluuium.

(Vers. 10.) *Qui emittit fontes in convallibus.* Super humilem et quietum requiescit Spiritus Dei (Isai. LXVI, 2): et, *Qui crelit in me* (inquit), *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (Joan. VII, 37). Convallēs ergo humilitatem significant, quæ numquam sine fonte gratiæ est. Non est autem insolens, ut qui montes sunt propter sancti Spiritus magnitudinem, convallēs sint propter sui spiritus humilitatem: B sicut apostolus Paulus mons erat, dicendo: *Non autem ego*; et habebat fontem, dicendo: *Sed gratia Dei mei mecum* (I Cor. XV, 10).

(Ibid.) *Inter medium montium pertransibunt aquæ.* Montes sunt prædicatores magni, qui de **386** humilitatis convallibus aquas veritatis emittunt. De qua abundantia nihil sibi ascribunt, nihil quasi proprium vindicant; sed communis et media est emanatio spiritualium fluentorum. ^a Aut de aquis, id est, de prædicatione, nulla sit discordia montium, sed pax consensionis et societas charitatis faciat unum, et commune quod profluit.

(Vers. 11.) *Potabunt omnes bestię silvæ.* Vidimus quidem hoc etiam in ista creatura, bestias silvæ bibere de fontibus, et de rivis inter montes currentibus. Sed quia per hæc quæ omnibus nota sunt, quædam significantur abscondita, quibus inventis studia spiritualium gaudeant; bestias silvæ gentes intelligimus; quoniam sæpe inveniuntur in Scripturis sanctis gentes indicatæ nomine bestiarum. Sicut congregatæ in arca Noe totius generis bestię (Gen. VII, 2, 14), et discus quatuor lineis in visione Petri apostoli demissus de cælo, omnium plenus animalium (Act. X, 13), non aliud declaratur quam universi generis homines in unitate Ecclesiæ congregandos. ^b De his ergo aquis in medium montium pertranseuntibus, id est, de doctrina apostolica in medio fluente propter concordiam communionis omnis bestię silvæ. Omnes enim erant in arca, omnes in disco. Pertranseutes autem sunt aquæ istæ, quia omnis doctrina quæ in D hoc tempore dispensatur, transit; dicente Apostolo: *Et scientia destruetur, et prophetia evacuabitur. Ex parte enim scimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, quod ex parte est evacuabitur* (I Cor. XIII, 8 et seq.).

(Ibid.) *Suscipient onagri ^c sitim suam.* In onagris

^a Coniicimus legi debere, *ut de aquis.* Non mutavimus tamen, deficientibus libris antiquis.

^b Illic locus, cujus obscuritas editionum auctoritate discuti non potuit, plenæ luci redditur, si addas hic verbum, *bibunt.* Quod patet inspecto Augustini ipsius loco, qui talis est, serm. 2, num. 11: *De illis aquis inter medium montium pertranseuntibus; in illa doctrina apostolica fluente in medio propter concor-*

maiores fortioresque bestię nominantur, quæ de aquis prætereuntibus tantum suscipiunt quantum sitiunt. Sunt enim aquæ istæ ita sufficientes, ut et parva et magna animalia, quantum ex eis desideraverint, hauriant. Doctrina quippe apostolica, tam salubris, tamque vitalis, ut pro capacitate utentium neminem sui dimittat exortem: quia sive parvuli, sive magni, sive infirmi, sive fortes, habent in ea unde alantur, unde satientur (Sent. 8).

(Vers. 12.) *Super illos volatilia cæli inhabitabunt: de medio petrarum dabunt vocem suam.* Sunt quædam volatilia quæ non habitant nisi super montes: et horum nomine spiritales animæ significantur, aere libero, et cæli serenitate gaudentes: quibus tamen habitatio et pastus in montibus est. Montes enim sunt prophetæ, montes apostoli, montes omnes prædicatores veritatis, et sublimes quique doctores, a quibus qui spiritalis est non aberrat; sed in eis et cibum sumit et requiem. **387** Tales ergo aves in montibus, in quibus habitant, inveniunt petras, firmamenta quædam præceptorum. Sicut enim una illa petra Christus Verbum Dei (I Cor. X, 4), sic multa verba Dei, multæ petræ: de quarum medio dant vocem suam, et illis sonantibus respondent et resultant petræ, cum disputationibus consonant testimonia Scripturarum.

(Vers. 13, 14.) *Rigans montes de superioribus suis.* Montes isti, quidquid de convallibus suis aquarum fundunt, quidquid vocum de medio dant petrarum, desuper acceperunt, et divina gratia sunt rigati, ut et aquis et vocibus abundarent: quibus et sitientes implerent, et audientes delectarent, ea proferentes quæ unicuique secundum mensuram capacitatis suæ congruerent. *De fructu operum tuorum satiabitur terra. Produens fenum jumentis, et herbam servituti hominum.* Nemo gloriatur in operibus suis, quasi de proprio habeat quod habet, sed *qui gloriatur, in Domino gloriatur* (I Cor. I, 31); quia non meritorum suorum, sed gratiæ fructus est unde satiat. Terra igitur justificata, et supernis rigationibus secundata, producit *fenum jumentis, et herbam servituti hominum*; ut agri Domini cultoribus semen verbi seminantibus necessaria præbeantur, et qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant. Perceptores enim spiritualium, debitores sunt carnalium, quæ feni et herbæ nomine significata sunt. *Nam quis unquam militat suis stipendiis? aut quis plantat vineam, et de fructu ejus non edet? vel quis pascit gregem, et de lacte gregis non percipit* (I Cor. IX, 7)? Præbenda ergo sunt pabula præsentium servituti. Quoniam prædicatores verbi, et jumenta, et servi sunt: *et qui suscipit justum in nomine justii, mercedem justii accipiet. Qui*

diam communionis, omnes bestię silvæ bibunt. Omnes enim erant in arca, omnes in disco. Ex quibus facile intelligas, quid corrigendum aut quid intelligendum foret in textu Prosperi nostri.

^c In Augustino legitimus, et hic legendum vix dubitamus cum præpositione, *in sitim suam*: etsi in editionibus nostris omnibus desit præpositio.

suscipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem a prophete accipit; et qui dederit calicem aquæ frigidæ uni ex his minimis, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem suam (Matth. x, 41, etc.).

(Vers. 15.) *Ut educat panem de terra, et vinum lætificet cor hominis.* Terra fenum producit, ut panem de terra producat: plebes scilicet sanctæ pie servientibus sibi serviunt; et præbentes carnalia, accipiunt spiritalia a prædicatoribus verbi Dei (I Cor. ix, 14), qui est panis qui de cælo descendit (Joan. vi, 41): per quos adhuc in terra ambulantes, et terrenum corpus portantes, propter quod et ipsi terra dicuntur, calix præclarus et inebrians ministratur (Psalm. xxii, 5): ut hibentes sancti Spiritus lætitia repleantur. *Ut exhilaretur facies in oleo.* Gratia quædam, quæ est hominum ad homines, præcipua ad conciliandum sanctum amorem, oleum dicitur; in nitore divino, quo totum ungitur corpus Christi, qui principaliter unctus, et fons hujus est olei. *Et panis cor hominis confirmat.* Manifestavit de quo pane loqueretur. Panis enim **388** visibilis ventrem satiat, stomachumque confirmat. Iste autem cibus, cordis est et animæ fortitudo, de quo ipse Dominus dicit: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi (Joan. vi, 41).*

(Vers. 16.) *Saturabuntur ligna campi.* De ista gratia saturabuntur ligna campi, id est, plebes Judæorum. *Et cedri Libani, quas plantasti.* Satiabuntur hac gratia non solum humiles hujus mundi, sed etiam nobiles atque sublimes; qui propter excellentiam suam dicuntur cedri: sed quas plantavit Dominus, qui etiam de divitibus et illustribus, multos justificavit.

(Vers. 17.) *Illic passeret nidificabunt: fulicæ domus dux est eorum.* In istis cedris Libani, quas gratia Dei plantat et satiat, nidificabunt passeret: hi scilicet qui elegerunt humilitatem, et relictis quæ habebant, aut venditis, nihil sibi in hoc sæculo reservarunt; sed divitum Christianorum domibus agrisque suscepti, necessariis solatiis adjuvantur. Qui tamen, licet in cedrorum altitudine requiescant, non ipsis cedris ducibus utuntur; sed *fulicæ domus dux est eorum.* Domus autem fulicæ, quæ marina est avis, non est in terræ foraminibus, neque in ramis arborum; sed in petra, quæ aquis sit circumdata. Petra vero intelligitur Christus (I Cor. x, 4), qui exemplum patientiæ præbuit humilibus et passeribus: quorum ipse est fortitudo, ut circumfremantibus fluctibus non moveantur; et si quid in cedris Libani offenderit, fulicæ domum sequantur.

(Vers. 18.) *Montes altissimi cervis, petra refugium hericiei.* Cervi sunt magni et præcipui spirituales, qui mandatorum Dei sublimissima quæque sectantur, et in montibus habitant Scripturarum. Sed et qui ex-

celsa tenere non possunt, habent humilitatis suæ refugium; ac licet sint minutis quibusdam peccatis hispidi et spinosi (quod significatum est hericiorum nomine), tamen et ipsi suscipiuntur a petra, quæ sive in montibus, sive in mari, sive in convallibus, omnium est ubique præsidium.

(Vers. 19.) *Fecit lunam in tempore.* Fundavit Dominus Ecclesiam, quæ per temporalia transit ad æterna; et quamvis ad claritatem destinata sit perpetem, mutationibus tamen, dum hic degit, obnoxia est. *Sol cognovit occasum suum.* Christus agnovit passionem suam. Occasus Christi, passio Christi est. Sed numquid sol sic occidit, ut non oriatur? *Numquid qui dormit, non adjiciet ut resurgat (Psal. xl, 9)?* Quid est autem: *Agnovit occasum suum (Isai. liii, 7),* nisi, placuit ei ut moreretur? Voluntate enim suscipit crucem et mortem; et sicut aliena sunt ab ejus notitia quæ ipsi non placent, ita ea quæ voluntati ipsius congruunt novit atque cognoscit.

(Vers. 20, 21.) *Posuisti tenebras, et facta est nox.* Cum passus esset Dominus, conturbata sunt tenebris formidinis corda apostolorum: et quædam illic nox facta est, cum occisus est **389** qui Redemptor omnium videbatur. *Ibi pertransibunt omnes bestię silvæ. Catuli leonum rugientes ut rapiant, quærentes a Domino escam sibi.* In hac nocte desperationis, et in his tenebris ignorantie insidiabantur bestię silvæ, id est, maligni spiritus; et catuli leonum, hoc est, sæviores quique dæmonum, furentes ad rapiendos in escam suam, quos in tenebris infidelitatis invenerint. Quibus tamen nihil a noxie inferre possunt, nisi Deus permiserit: et ideo ab ipso petunt rapiendi potestatem, cujus judicio homo inimicis suis aut castigandus traditur, aut probandus.

(Vers. 22.) *Ortus est sol, et congregati sunt: et in cubilibus suis collocabuntur.* Ortus est sol, quia occidit sol: id est, Christus mortuus surrexit, et universum mundum claritatis suæ manifestatione implevit: et quamvis in cordibus infidelium tenebræ perseverent, Ecclesia tamen toto orbe terrarum, cui sol est ortus, in lumine est. Unde illi spiritus, qui ad persequendos Christianos impiorum animos incitant, in tanta luce ubique receptæ veritatis sævire non audent, in sua cubilia congregati, intra infidelium corda cohibentur.

(Vers. 23.) *Exivit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam.* Quia modo in pace Ecclesiæ homo Dei, justitiæ Dei serviens, libere agit, et ad profutura sibi opera securus egreditur usque ad vesperam. In fine enim mundi erit quædam contenebratio persecutionis e externæ.

(Vers. 24.) *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti.* Admiratio hæc, qua magnificentia stupetur operum divinatorum, ad utramque conditionem pertinet, id est, et mundi hujus, et

enarratione hoc loco serm. 3, num. 23 et 24.

^c Sic Lugd. editio. Lovan., Duac. et Colon., *externa*; forte pro *extremæ* aut *extrema*.

^a Lugd., nihil noxæ. Duac. et Colon., nihil noxiæ. Lovan., nihil noxiæ.

^b Editiones omnes pro varia lectione assignant in margine, *cubabunt*: quæ vox habetur in Augustini

Ecclesiæ. Quia temporalium pulchritudo gloriam A
significat æternorum, et per visiblea, ea quæ non
apparent intellecta conspiciuntur (Rom. 1, 20; Heb.
1, 10; et 11, 10; Coloss. 1). *Omnia autem in sapientia
fecisti*, id est, in Christo facta sunt, qui est Dei vir-
tus et Dei sapientia. *Repleta est terra creatura tua*.
Late oculis apparet, et multipliciter spectabilis est
pulchritudo mundana, quæ sapientiam et virtutem
sui testatur auctoris. Sed illam magis creaturam de-
bemus attendere, de qua dicit Apostolus, *Si qua
igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce
facta sunt* ^a *nova* (II Cor. v, 17). Venit enim qui re-
novaret opus suum, qui conflaret argentum suum,
qui formaret monetam suam. Et videmus plenam
terram Christianis in eum credentibus, et ad spem
novi sæculi, relicta præterita vanitate, currentibus. B

390 (Vers. 25, 26.) *Hoc mare magnum, et spa-
tiosum; illic repentia, quorum non est numerus*. Licet
ad novum sæculum nova creatura pertineat, in hac
tamen vita peregrinatur, et non potest ad patriam
suam, nisi per hoc magnum et inquietum mare inter
pericula navigare: insidiantib; innumerabilium repen-
tentium dolo, hoc est multarum tentationum incurso:
a quibus cavendum est, ne dum repunt, subrepant;
et non recedendum a ligno crucis, in quo hoc sæ-
vum mare sub Christi gubernaculis transeat. *Animalia
pusilla et magna; illic naves commeabunt*. In
hoc mari sunt infideles; et inter aquas amaras ste-
rilesque versantur pusilli et magni, id est, et infirmi,
et primates istius sæculi: qui licet Christianæ reli-
gioni adversentur, tamen inter ipsos tutus est nos-
trarum navium commeatus; hoc est, inter procellas
et fluctus maris, gubernante Christo, Ecclesiarum
tutus est cursus. *Draco iste quem formasti ad illuden-
dum ei*.

In mari isto magno, ubi sunt repentia, quorum
non est numerus, ubi animalia pusilla et magna, ubi
etiam nostrarum navium commeatus; ibi est et
draco, qui de summis in ima dejectus iudicio Dei,
ad hoc ex angelo diabolus factus est, ut malitiæ et
nequitia; ipsius a sanctis illuderetur. Qui etsi inde-
sinerter habet nocendi cupiditatem, nemini tamen
plus tentationum potest inferre quam sinitur.

(Vers. 27, 28, 29.) *Omnia a te expectant, Domine,
ut des illis cibum in tempore opportuno. Dante te, illi
colligent*. Universis repentibus, cunctis animalibus, D
atque ipsi draconi non suppetit cibum, nisi quem Do-
minus dederit. Quamvis enim draco semper sit cupi-
dus ad vorandum, vorare tamen non potest, nisi
quod Deus justus ciborum omnium distributor esui
ejus addixerit. Est autem esca ipsius terra (Genes.
11, 14). Non igitur edendus dabitur, qui terra non
fuerit, hoc est, qui non se terrenis cupiditatibus
actibusque dederit. *Aperiente te manum tuam, uni-*

^a Hic recentiores editiones addiderunt vocem
omnia quæ abest a quatuor veteribus, et quam abesse
solere a mss. notatum legimus in Augustino hic loci,
et supra jam non semel omitti observavimus.

^b Forte, in ipsa; scilicet terra, ut bona sit. Quod

*versa replebuntur bonitate. Avertente autem te faciem
tuam, turbabuntur*. Apertio manus Dei revelatio est
Christi. Manus enim Domini Christus est. *Et bra-
chium Domini cui revelatum est* (Isai. LIII, 1)? Quod
cui revelatur, illi aperitur; et cui aperitur, bonitate
impletur. Utque hanc bonitatem desuper accepisse
se noverit, nonnumquam Dominus avertit faciem
suam: et qui videbatur plenus bonitate, turbatur;
ut per subitam **391** inopiam intelligat, illam boni
abundantiam non sibi fuisse de proprio. *Auferes spi-
ritus eorum, et deficient; et in pulverem suum rever-
tentur*.

Qui in se gloriabantur, docentur detumescere:
aufertur ab eis spiritus superbix, ut convertantur
in pulverem suum, agnoscens quod terræ sint, et
pœnitentes quod superbierint, ut rursus bonitate re-
pleantur.

(Vers. 30.) *Emitte Spiritum tuum, et creabuntur,
et renovabis faciem terræ. Ipsius enim sumus figmen-
tum, dicit Apostolus, creati in operibus bonis, quæ
præparavit Deus, ut in illis ambulemus* (Ephes. 1, 10).
A Spiritu Dei accepimus gratiam, ut justitiæ viva-
mus. Deus enim justificat impium, et renovat faciem
terræ, condens in toto mundo novam creaturam per
spiritum gratiæ, ut deposito vetere homine, in novi-
tate vitæ ambulemus.

(Vers. 31.) *Sit gloria Domini in æternum: lætabi-
tur Dominus in operibus suis*. Deo ergo sit gloria,
Deus lætetur in operibus suis. Quia si quid laudan-
dum, si quid lætandum ab homine igitur, opus Dei
est, et munus gratiæ ejus, qui aufert spiritum su-
perbum, et dat Spiritum sanctum.

(Vers. 32.) *Qui aspicit terram, et facit eam tremere;
qui tangit montes, et fumigabunt*. Hæc opera Dei con-
vertentis aversos, ut aspiciat ad terram præsentem
sibi, ac de suis viribus præsumentem, et faciat eam
tremere, et hanc sibi esse causam tremoris agnoscat,
quia Deus ^b in ipso operatur ut bona sit, quo se
avertente defecerat. Eodem autem opere tanguntur
et montes, id est, sublimiores quidam, et potentio-
res hujus sæculi: *et fumigabunt*, id est, dabunt Deo
confessionem, et preces ipsorum ad Deum, qui illos
tegit, quasi fumus ascendit.

(Vers. 33.) *Cantabo Domino in vita mea; psallam
Deo meo, quamdiu sum*. Omnia, inquit, ad laudem
Dei referam, et Dominum in omnibus operibus suis
sine fine laudabo.

(Vers. 34.) *Suavis sit ei disputatio mea; ego autem
jucundabor in Domino*. Suavis est Domino disputatio
illius qui per humilem confessionem se indicat
scienti Deo, et cui se indicat nescienti Deus. De hac
autem tali disputatione oritur delectatio: quia con-
fessio non in se gloriantis, in agnitionem Dei pro-
ficit.

si de nomine illa terra notato primo sensu exponi
deberet, dixisset certe, *in ipso operatur ut bonus sit*.
Editiones nostræ ad hoc dubium solvendum nihil
conferunt.

(Vers. 35.) *Deficient peccatores a terra, et iniusti, A ita ut non sint. Iracundiæ et odii videtur esse vox ista : sed est præcipuæ charitatis. Hoc enim ait quod et supra, ut auferatur spiritus superborum, et deficient : et mittatur in illos Spiritus 392 Dei, ut fiat nova creatura, deficiente malitia, non pereunte substantia. Qui enim, cum esset impius justificatus est, non erit impius, sed erit justus. Benedic, anima mea, Dominum. Benedicat anima fidelis in omnibus Deo, et qui gloriatur, in Domino gloriatur (1 Cor. I, 31).*

PSALMUS CIV.

Primus hic psalmus prænotatur HALLELUIA, quod est, a Laudate Dominum : ideo a laude capiti.

(Vers. 1.) *Confitemini Domino, et invocate nomen ejus. Laudate, inquit, Dominum, et invocate ; semper enim invocationem debet præire laudatio, quæ B hic dicta confessio est. Annuntiate in gentibus opera ejus. Evangelistis hoc dicitur in propheta, ut universo mundo Christus annuntietur.*

(Vers. 2, 3, 4.) *Cantate ei, et psallite ei. Hoc est, verbo et opere prædicare : quoniam ore canitur, manibus autem psallitur. Narrate omnia mirabilia ejus. Laudamini in nomine sancto ejus. Opera, inquit, Dei confitendo narrate : et in operibus vestris sic estote laudabiles, ut Deus laudetur in vobis. Lætetur cor quærentium Dominum. Quærite Dominum, et confirmamini.*

Dominum quærens, gaudium quærit : sic ergo quæzatur, ut non de se, sed de Deo gaudeat et confortetur. Accedendo enim ad Dominum, et illuminabitur ignorantia, et corroborabitur infirmitas ; C data sibi et intelligentia qua videat, et charitate qua ferveat (Sent. 9). Quærite faciem ejus semper. Facies pro præsentia ponitur, sicut facies venti (Psal. XVII, 43), et facies ignis (Psal. LXVII, 3). Præsentia ergo Dei semper quærenda est : et perseveranti studio agendum ut qui præsentem se tribuit, non recedat. Hoc autem in ista vita fides quærit, spes invenit, charitas vero obtinet in vita æterna, ubi amor veræ præsentia nec minuitur, nec finitur.

(Vers. 5, 6.) *Mementote mirabilium ejus quæ fecit, prodigia ejus et judicia oris ejus. Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi ejus. Quia multum est paucisque possibile est, secundum id semper Deum quæzere, quod ipse de se ait, Ego sum qui sum (Exod. III, 14) ; secundum id saltem a parvulis est quærendus, quod ipse ait, Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, hoc mihi nomen est in æternum (Ibid., 15). Mementote ergo mirabilium ejus quæ fecit, qui 393 semen estis Abraham ; et filii ejus Jacob quem elegit Deus. Ut si altius Deum non potestis desiderare, vel secundum ea quæ cum patribus vestris operatus est, præsentiam ipsius expectatis.*

^a Seu potius, ut apud Augustinum hic loci, *Laudate Deum.*

^b Editio Lugdun., *qua serviat.*

^c Editi nostri ad unum omnes habent, *malignare* : pro quo in Augustini enarratione, ut in Vulgata nostra,

(Vers. 7.) *Ipsè Dominus Deus nosler, in omni terra judicia ejus. Manifestavit quod hi essent filii Abraham, qui essent filii promissionis (Rom. IX, 8), dicendo, In omni terra judicia ejus : quia in toto mundo fuerant filii Abraham, quos nunc sermo propheticus cohortatur ut meminerint mirabilium Dei.*

(Vers. 8-11.) *Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandavit in mille generationes ; quod disposuit Abraham, et juramenti sui ad Isaac. Et statuit illud Jacob in præceptum, et Israel in testamentum æternum, dicens, Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestrae. Per ea quæ transierunt, significantur ea quæ manebunt ; et per imaginem veteris testamenti, confirmata est promissio hæreditatis æternæ, per verbum quod mandavit Deus in mille generationes, hoc est, in omnes. Nam ut nihil vacui prætermitteret, eum numerum posuit generationum, quem constat nec ab ipso Adam usque ad finem mundi posse compleri, donec omnes generationes B niantur, quæ ex abundanti millenario numero comprehensæ sunt. Verbum mandati permanet : id est, verbum fidei, cui promissa est hæreditas æterna. Quod enim ait, Tibi dabo terram Chanaan, non mandatum est, sed promissum : mandatum autem est, ut justus ex fide vivat (Habac. II, 4), cui patria æterna promittitur nomine ejusdem terræ, cujus dum non est perpetua possessio, certum est quia alia significatur.*

(Vers. 12-15.) *Cum essent numero brevi, paucissimi, et incolæ in ea, id est, in terra Chanaan, transierunt de gente in gentem, de regno in populum alterum. Non reliquit hominem nocere illis, et corripuit pro eis reges. Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite ^a malignare. Quando, inquit, in terra Chanaan habitaverunt patres Abraham, et Isaac, et Jacob, peregrini erant illic, prius quam illam acciperent in hæreditatem : et cum essent paucissimi, transierunt de gente in gentem sine noxa. Non enim permisit Deus ut quisquam illis noceret : ita ut ipsa protectio Dei dicere ^d videretur, Nolite tangere christos meos, et cætera. 394 Quæ verba etsi non sunt in historia, fuerunt tamen in ipso rerum effectu : cum divinitus hoc ageretur in cordibus alienigenarum, ut electi Dei essent illæsi. Qui ideo jam tunc christi dicti sunt, cum adhuc in usu chrisma non esset : quia et ipsi in ea vivebant fide quæ erat novissimis temporibus revelanda. Ab initio enim omnibus sanctis non nisi in Christo, justificatio fuit.*

(Vers. 16, 17.) *Et vocavit famem super terram, et omne firmanentum panis contrivit. Misit ante eos virum, in servum venundatus est Joseph. Per hanc dispositionem factum est ut transiret de gente in gentem, ^e de regno in populum alterum. Quod autem vocavit famem, non sic accipiendum quasi famies*

legitur, *malignari.*

^d Editi veteres, *dicere videtur. Posteriores, videretur ; nec male emendatum.*

^e Ita Lugdun. et Lovan. editi, ut supra legitur. Bnac. et Colon., *et regno. Posteriores, et de regno.*

aliqua persona sit, vel res substantialis et vivens, A quæ imperio vocantis acta sit, cum fames nihil aliud sit quam ex inedia contracta pernicies : sed vocata dictum est, pro facta. *Vocat enim Deus quæ non sunt, tamquam quæ sint* (Rom. iv, 17); quæ non ideo vocata sunt quia erant, sed ideo ^a erunt quia vocata sunt : id est, existere iussa sunt per eum qui fecit quæ futura sunt (Isai. xlv, 11, sec. LXX). In eo vero quod misit ante eos virum, in servum venundatus est Joseph, diligens inspectio necessaria est, qua videamus quomodo malis operibus hominum bene utatur : cum homines bona opera Dei ad instrumentum malitiæ suæ transferant.

(Vers. 18, 19.) *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus : ferrum pertransivit animam ejus; Donec veniret verbum ejus, eloquium Domini inflammavit eum.* B *Compedes* quidem Joseph accepisse non legimus, sed dubitandum non est de eo, quod licet historia prætermiserit, tamen propheta non tacuit. In ferro autem, quod pertransiisse animam ejus dixit, tribulationem duræ necessitatis debemus accipere. Quæ tribulatio tam diu mansit, donec implerentur somnia, quæ verbo ipsius fuerant interpretata, et per quæ commendata est regi, ut etiam ipsi futura prædicaret (Gen. xli, 25, etc.). Ne quis autem hæc homini tribueret, non gratiæ Dei, congruenter adjectum est, *eloquium Domini inflammavit eum*; ut etiam ipse intelligatur sancto Spiritu ^b feruisse.

(Vers. 20.) *Misit rex et solvit eum, princeps populorum, et dimisit eum.* Ipse est rex, qui princeps populorum : solvit eum compeditum, dimisit inclusum. C

(Vers. 21, 22.) *Constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ; ut erudiret principes ejus sicut semetipsum, et seniores ejus prudentiam doceret.* 395 Ne hoc quidem in illa sublimitate Joseph historia refert, quod Ægyptios senes sapientia imbuerit spiritali. Sed qui fieri posset ut vir tantus, unius veri Dei cultor, aliendis tantummodo Ægyptiorum corporibus, et solis terrenis rebus prospiciendis esset intentus, non autem curaret ut eorum quos habebat subditos etiam animos erudiret?

(Vers. 23.) *Et intravit Israel in Ægyptum, et Jacob arcicola fuit in terra Cham.* Quod est Israel, hoc est Jacob; et quod est Ægyptus, hoc terra Cham. De semine enim Cham filii Noe exorta est gens Ægyptiorum, apud quos peregrinati sunt Israelitæ. Si autem D quæritur quomodo de regno in populum alterum transiisse dicantur, cum terram Chanaan necdum in regnum accepissent; potest per anticipationem, id est, prolepsim, sic dictum accipi, ut quod futurum erat, quasi factum dictum sit.

(Vers. 24.) *Et auxit populum suum vehementer, et*

^a Duac. et Colon. editiones, *erant*. Lugdun. et Lovan., *erunt*.

^b Lugdun. et Lovan. legunt *feruisse*. Duac. et Colon., *ferbuisse*. Prius a feruo, feruis derivatum notant grammatici. Unde apud Terent. in Adolph. *Sperabam jam deseruisse adolescentiam*.

^c Lugdun., Lovan. et Duac., *in quem*. Colon. cum posterioribus, *et quem*. Apud Augustinum, *quem ele-*

git, sine in, vel et. Quod breviter præmissum est, Firmavit populum suum super inimicos ejus, tamquam quæreremus quomodo factum sit, incipit dicere, donec id etiam narrando determinet.

(Vers. 25.) *Et convertit cor eorum, ut odissent populum suum, ut dolum facerent in servos ejus.* Cor Ægyptiorum non Deus depravavit a recto; sed cum sponte mali essent, et tales ut possent invidere felicitibus, in odium illos Hebræorum convertit beneficentia sua, qua populum suum multiplicabat. Benefaciendo autem suis, Ægyptios ad eorum inimicitias incitavit; non ipsos malos faciendo, sed istis bona quæ malos urerent largiendo.

(Vers. 26, 27.) *Misit Moysen servum suum, et Aaron, et quem elegit ipsum. Posuit in eis verba signorum suorum, et prodigiorum in terra Cham.* Multa sine ullis verbis facta sunt, vel virga, vel manu extenta, vel favilla in cælum missa. Sed quia illa ipsa ^d sine verbo facta sunt, non erant ab aliquibus significationibus vacua, sicut verba quæ loquitur : ideo etiam ipsa dicta sunt verba, non vocum et sonorum, sed signorum et prodigiorum.

(Vers. 28.) *Misit tenebras, et obscuravit; et non exacerbaverunt sermones ejus.* Id est, Moysen et Aaron Ægyptii, quanvis essent durissimi, patienter tulerunt, donec omnia quæ Deus facere disposuerat complerentur.

(Vers. 29, 30.) *Convertit aquas eorum in sanguinem, et occidit pisces eorum.* 396 *Dedit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum.* Hyperbolicos dictum est, tamquam ipsam terram eorum convertisset in ranas.

(Vers. 31.) *Dixit, et venit cænomyia, et cyniphes in omnibus finibus eorum.* Si quæritur quando dixerit, in verbo ejus erat antequam fieret; et sine tempore ibi erat, quo tempore fieret.

(Vers. 32, 33.) *Posuit pluvias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum. Et percussit vineas eorum, et ficulneas eorum, et contrivit lignum finium eorum.* Hoc vi grandinis et fulminibus factum est. Unde et ignem dixerunt comburentem.

(Vers. 34.) *Dixit, et venit locusta et bruchus, cujus non erat numerus.* Una plaga est locustæ et bruchi; quoniam altera est parens, altera fetus.

(Vers. 35.) *Et comedit omne fenum terræ eorum.* D Etiam fenum fructus est, sicut loqui Scriptura consuevit, quæ etiam segetes frugum fenum appellat.

(Vers. 36.) *Et percussit omnem primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.* Hæc plaga novissima est, excepta morte in mari Rubro. Quæ plagæ cum sint decem, nec omnes commemoratæ sunt, nec eodem ordine quo in Moyse leguntur. Libera

git, sine in, vel et.

^d Locus hic paucarum vocum additione fiet clarior. Cui rei præstandæ cum non juvarent editi nostri, deficerentque nos mss., ipsum Augustini locum de verbo ad verbum placet transcribere. *Sed quia illa ipsa quæ facta sunt non erant alicujus significationis inania, sicut et verba quæ loquimur, ideo, etc.*

est enim prophetica laudatio a lege narrationis A
historicæ.

(Vers. 37.) *Et eduxit eos in argento et auro.* Dolus quidem quo Ægyptii decepti sunt ut argentum et aurum Hebræis discedentibus darent (Exod. xi, 35), non ad præceptum, nec ad inspirationem Dei referendus est; sed ad promissionem tantum, qua carnales quoque hac decipi cupiditate pateretur. Verumtamen habeat aliquid fraus ista justitiæ, quæ ab iniquis hoc quodammodo abstulit, quod pro mercede multorum operum debebatur. *Et non est in tribubus eorum infirmus.* Etiam hoc magnum beneficium Dei fuit, ut in illa professione nullus esset infirmus, corpore scilicet, non animo.

(Vers. 38.) *Lætata est Ægyptus in professione eorum : quia incubuit timor eorum super eos.* Intelligendum quod hoc tunc factum sit, quando oppresso B
aquis Pharaone cum exercitu suo, residui Ægyptiorum timere potuerunt ne ad delendos eosdem Hebræi reverterentur : quibus profectis in longinquiora, causas habuerunt lætandi.

(Vers. 39, 40.) *Expandit nubem in protectione eorum ; et ignem, ut luceret eis per noctem. Petierunt, et venit coturnix.* Quæ utique caro est. ^a Quæ petitio non 397 querulorum, sed electorum præstita est, ad carnalium murmura comprimenda. Quoniam hic psalmus non de eis loquitur in quibus non est beneplacitum Deo; sed de fide filiorum promissionis, propter quos etiam illi juvabantur. *Et pane cæli seturavit eos.* Id est, manna.

(Vers. 41.) *Dirupit petram, et fluxerunt aquæ :* C
abierunt in sicco flumina. His omnibus beneficiis Dei, fidei Abrahæ meritum commendatur.

(Vers. 42, 43, 44.) *Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod locutus est ad Abraham puerum suum. Et eduxit populum suum in exultatione, et electos suos in lætitia. Et dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt.* Tamquam quereremus, ^b cui bono ista data sint : ne hoc ipsum putaretur summum bonum, quod ista felicitas temporalium rerum data est; continuo eam ad aliud retulit, ubi summum bonum oportet inquiri.

(Vers. 45.) *Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant.* Ergo intelligendum est, Dei servos, et electos filios promissionis, imitantes fidem Abrahæ, propterea ista bona terrena sumere a Domino, ut non in eis luxu disfluant, sive perversa securitate torpescant : sed idolo habeant hæc omnia ex divina misericordia præparata, in quibus querendis possent negotiosissimis laboribus occupari; ut ad hoc vacent, unde bonum æternum possit acquiri. Hoc est, *Ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant.*

^a Augustinus hoc loco : *Non coturnicem concupiverunt, sed carnes. Quia vero et coturnix caro est, et in illo psalmo non loquitur de amaricatione illorum, in quibus non est beneplacitum Deo, sed de fide electorum . . . ipsi intelligendi sunt petisse ut veniret, unde amarificantium murmur opprimeretur. Ex quibus intelligas necessario substitui debuisse vocem murmura*

PSALMUS CV.

HALLELUIA.

(Vers. 1.) *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Duo isti psalmi civ et cv ita Inter se conjuncti sunt, ut in uno eorum qui præcedit, commendetur populus Dei in electis ejus, de quibus nulla querela est, et in quibus beneplacitum est Domino (I Cor. x, 5) : in isto autem qui sequitur hi commemorantur qui in eodem populo amaricaverunt; nec tamen etiam ipsis misericordia Dei defuit. Dicuntur autem ista ex eorum persona qui veniam conversi precantur; et exempla commemorantur illorum in quos etiam peccatores dives apparuit misericordia Dei. Incipit ergo iste psalmus, sicut ille, *Confitemini Domino*; sed ibi sequitur, *et invocate nomen ejus* : hic autem, *Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Confessio igitur peccatorum habet laudationem Dei : quoniam qui indulgentiam petit, cum spe debet orare, et cum 398 laude ejus misericordiæ quam credit æternam.

(Vers. 2.) *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus ? Quis enarrabit opera omnipotentis misericordiæ Dei, vel poterit facere ut omnes laudes ipsius audiantur ? Quia quod ore promittitur, et quod opere agitur, in laudem Dei dicendum est, atque faciendum.*

(Vers. 3.) *Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore.* Justitia et judicium tunc similia sibi sunt atque vicina, ut quodlibet eorum pro altero poni possit. Verumtamen si proprietas eorum diligentius servanda sit, judicium custodire dicendus est, qui recte judicat; justitiam vero facere, qui recte agit.

(Vers. 4.) *Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui.* Id est, ut in eis simus in quibus beneplacitum est tibi : quia non in omnibus illis beneplacitum est Deo (I Cor. x, 5). *Visita nos in salutari tuo.* Hoc est, in Christo tuo, in quo peccata dimittuntur, et animæ sanantur, ut custodiant judicium, faciantque justitiam.

(Vers. 5.) *Ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ.* Visita nos, inquit, ad videndum, id est, illumina nos, ne simus cæci, et extra bonitatem electorum tuorum. Quoniam oculi interiores recta vident, æquitatem vident, D bona concupiscunt. In hac ergo bonitate fac et nos videre, et lætari in lætitia populi tui, quæ non est præter te : quia omnes tui non gaudent nisi de te. *Ut lauderis cum hæreditate tua.* Id est, ut omnia bona hæreditatis tuæ, quam elegisti et adoptasti, ad tuam gloriam laudemque referantur. Quia quos visitas in salutari tuo, laudari nisi in tua laude non possunt, qui eos laudabiles facis.

in sequentibus, pro voce *munera*, quæ habetur in editis omnibus.

^b Editiones nostræ legebant, *cui bona ista.* At ex Augustini opere, sensu loci id exigente, corrigere non dubitavimus, *cui bono ista data sint.* Id est, quo sine data, seu cui usui a Deo destinata.

(Vers. 6.) *Peccavimus cum patribus nostris, injuste egimus, iniquitatem fecimus.* Dupliciter intelligi potest, quod peccaverint posteri cum patribus suis, tanto antiquioribus : sive quia in lumbis patrum erant, quando illi in Ægypto fuerunt ; quia et Levi cum Abraham decimatus est (Hebr. vii) : sive quia imitatores fuerunt per similitudinem contumaciæ, et cum illis peccaverunt, quos suis moribus retulerunt.

(Vers. 7.) *Patres nostri in Ægypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.* Et intellectum redarguit, et memoriam. Intellectu quippe videre debuerunt ad quorum honorum æternitatem per illa temporalia vocarentur ; memoria vero ad hoc saltem instrui debuerunt, ut mirabilium Dei non obliviscerentur : cum ad confirmationem **399** eorum multum posset valere beneficiorum Dei fidelis recordatio. *Et irritaverunt, ascendentes in mare, in mare Rubrum.* Ascendentes dictum est pro terræ positione, quæ talis est, ut descensio dicatur in Ægyptum de terra Chanaan, et in eam de Ægypto ascensio.

(Vers. 8, 9.) *Et salvavit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam. Et increpuit mare Rubrum, et siccatum est.* Non legitur ulla vox facta qua siccaretur mare : potentia ergo qua id factum est increpatio dicta est. *Et eduxit eos in abyssis, sicut in deserto.* Quia siccitate factum erat sicut desertum, ubi fuerunt abyssi.

(Vers. 10.) *Et salvavit eos de manu odientium, et redemit eos de manu inimici.* Quid pretii datum est in hac redemptione ? An prophetia est, quod in figura baptismi hoc factum sit, ubi redimimur de manu diaboli magno pretio, quod est sanguis Christi ? Unde convenienter hoc magis mari Rubro figuratum est.

(Vers. 11, 12.) *Et operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit. Et crediderunt in verbis ejus, et laudaverunt laudem ejus.* Talis locutio est, cum dicitur, Hanc servitutem servivit, aut, talem vitam vixit. Laudem vero Dei illam dixit quæ cantico Exodi continetur (Exod. xv, 1).

(Vers. 13.) *Cito fecerunt, oblii sunt operum ejus; non sustinuerunt consilium ejus.* Festinaverunt beati fieri temporalibus rebus, et magis concupierunt præsentia quam futura : cum debuerint de tantis erga se beneficiis intelligere, quod ad aliquam sine fine beatitudinem vocarentur.

(Vers. 14.) *Concupierunt concupiscentias in deserto, et tentaverunt Dominum in iniquo.* Talis locutio est, Concupierunt concupiscentiam, qualis est superior, Laudaverunt laudem.

(Vers. 15.) *Et dedit eis ptiliones eorum, et misit saturitatem in animam eorum.* Animam hoc loco, non

* Fortasse scripserat S. Prosper, ut in Augustino legitur, *secundum id quod animans corpus animal facit* : cum statim de animali subjungens dicat, *ad cuius animalis sustentationem.* Non mutavimus tamen, quia non favebant editi nostri, nec sensus omnis aberat a lectione solita.

A secundum quod rationalis est dixit, sed secundum id quod ^a animatum corpus anima facit : ad cuius animalis sustentationem pertinet cibus et potus.

(Vers. 16, 17.) *Et irritaverunt Moysen in castris, et Aaron sanctum Domini. Et aperta est terra, et deglutivit Dathan, et ^b superoperuit super congregationem Abiron.* Quod est deglutivit, hoc est, superoperuit : amborum autem una erat causa, ob impium schisma.

400 (Vers. 18.) *Et exarsit ignis in synagoga eorum, et flamma combussit peccatores.* Licet justique et laudabiliter viventes, non sint absque peccato Scriptura tamen peccatores, non levium culparum homines, sed multorum facinorum et profundæ iniquitatis, hoc nomine appellare consuevit.

(Vers. 19, 20.) *Et fecerunt vitulum in Choreb, et adoraverunt sculptile. Et mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fenum.* Deus erat gloria eorum, si ejus consilium sustinerent ; cui dicitur, *Gloria mea, et exaltans caput meum* (Psal. iii, 4). Istam gloriam suam, id est, Domini, immutaverunt in similitudinem vituli comedentis fenum : ut ab eo comederentur a quo comeduntur qui sapiunt secundum carnem. *Omnis enim caro fenum* (Isaiæ xl, 6).

(Vers. 21, 22.) *Oblii sunt Deum, qui liberavit eos, qui fecit magna in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari Rubro.* Quæ sunt mirabilia, eadem terribilia. Nulla quippe est admiratio sine quadam formidine.

(Vers. 23, 24.) *Et dixit disperdere eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confectione in conspectu ejus.* Non ita dixit, in confectione, quasi ut ^c confrangeret iram Dei : sed in plaga qua erant illi conterendi, in qua Moyses objecit seipsum pro eis. Et demonstratum est quantum pro malis valeat apud Dominum sanctorum intercessio. *Ut averteret iram ejus, ne disperderet eos : et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, nec crediderunt verbis ejus.* Nullo modo isti culparentur, quia pro nihilo habuerunt terram, cujus temporale regnum etiam nos pro nihilo habere debemus : nisi terra illa quæ dicebatur fluens lac et mel (Exod. iii, 8), magni sacramenti habuisset significationem. Quod non intelligentes, nec desiderantes, sed in terrenis tantum felicitatem suam constituentes, non crediderunt verbis Dei ; et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem, id est, æternam atque cœlestem.

(Vers. 25-29.) *Et murmuraverunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini. Et elevavit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto : Et dejiceret semen eorum in nationibus, et dispergeret eos in gentibus. Et consecrati sunt Belphegor, et manducaverunt sacrificia mortuorum. Et irritaverunt eum in adinventionibus suis, et multiplicata est in eis ruina.*

^b Editi simplici verbo, *operuit.* Substitui compositum, *superoperuit,* cogit expositio subsequens.

^c Sic Lngd., Lovan., Duac. et Colon., pro *confringeret* : cujus loco posteriores editores posuere *frangeret*, quod legitur etiam apud Augustinum.

Suspensa fuerat ira iustitiæ, et in peccatores dilata A viadicta. Sed postea quam consecraverunt se idolis, et manducaverunt sacrificia **401** mortuorum, id est, quæ mortuis hominibus immolabant; fornicationi quoque alienigenarum mulierum miscuerunt, multiplicata est in eis ruina, ut ob augmentum criminum gravius vastarentur. In qua vastatione Dominum Phinees sacerdos placavit: quia masculum et feminam, in complexu adulterino deprehensos, pariter interemit; et deputatum est hoc ei ad justitiam, quia vidit Dominus quod hoc totius populi charitate fecisset.

(Vers. 30-33.) *Et stetit Phinees, et placavit; et cessavit quassatio. Et reputatum est ei ad justitiam in generatione et generationem, usque in sempiternum. Et irritaverunt eum ad aquam contradictionis, et vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbaverunt spiritum ejus. Et distinxit in labiis suis.* Sanctus Moyses perturbatus murmure populi, non tenuit fiduciam qualem debuit, et dubitanter petram virga percussit, distinguens hoc miraculum a cæteris, quasi non posset, qui cætera fecerat, etiam istud efficere. Hinc ergo meruit prior mori, quam terram repositionis intraret. Cui tamen Deus tamquam electo suo, etiam post mortem, bonum perhibet testimonium: ut intelligamus eum hujus tantum hæreditatis privatione mulctatum, non autem illius æternæ quam significabat temporalis et terrena possessio.

(Vers. 34-36.) *Non disperdiderunt gentes, quas dixit Dominus illis. Conmixti sunt cum gentibus, et didicerunt opera eorum: et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum.* Illud, quod C gentes non disperdiderunt, et quod eis permixti sunt, factum est illis in scandalum.

(Vers. 37-39.) *Et immolaverunt filios suos et filias suas demoniis. Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan.* Historia quidem talium sacrificiorum non meminit; sed nemo dubitet psalmum vera narrare. *Et interfecta est terra in sanguinibus, et contaminata est in operibus eorum.* Tropica locutio est, qua significatur per id quod continet id quod continetur; sicut dicimus malam domum in qua mali habitant, et bonam in qua boni. Interfecta ergo terra in sanguinibus, cum ipsi qui eam habitant, interfecti sunt in animam et contaminati in operibus suis. **402** *Et fornicati sunt in adinventionibus suis.* Non sic dictæ sunt adinventiones ipsorum, quasi ab ipsis repertæ, nullo præcedente, quod sequerentur, exemplo; sed in eo dictæ sunt ipsorum, quia illas suas imitando fecerunt.

(Vers. 40-42.) *Et iratus est furore Dominus in populum suum.* Perturbatio iræ in Deum non cadit; sed in consuetudine loquendi, potentia vindictæ indeclinabilis hoc vocatur. *Et abominatus est hæreditatem suam; et tradidit eos in manus gentium, et domi-*

nati sunt eorum qui oderunt eos. Et tribulaverunt eos inimici eorum: humiliati sunt sub manibus eorum. Quando eos hæreditatem Dei vocat, non ad perditionem, sed ad disciplinam hæc abominatio fuit.

(Vers. 43-45.) *Sæpe liberavit eos: ipsi autem exacerbaverunt eum in consilio suo.* Perniciosum consilium est hominis ipsi homini, quo ea quærit quæ sua sunt, non quæ Dei; et ideo exacerbat consilium Dei, qui seipsum suis promittit hæreditatem, ut non temporalibus beati fieri cupiant, sed æternis. *Et humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et vidit cum tribularentur, cum audiret orationem eorum. Et memor fuit testamenti sui; et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.* Pœnituit, dictum est, quia sententiam qua eos puniturus videbatur in misericordiam vertit: quod Deus sine commutatione consilii sui facit. Quia, etsi apud nos quædam ipsius iudicia et opera variantur, apud ipsum tamen omnium rerum exitus præscientem, nihil nova dispositione agitur, qui fecit quæ futura sunt. Cum ergo pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ, hoc fecit quod disposuerat, ut concederet quod se concessurum esse præscierat.

(Vers. 46.) *Et dedit eos in misericordias, in conspectu omnium qui ceperant eos.* Bene hoc ad omnes filios promissionis referretur, qui redimuntur per sanguinem, et eruuntur de potestate tenebrarum: ut resipiscant de diaboli laqueis, a quo captivati tenentur, ad ipsius voluntatem (II Tim. II, 26).

(Vers. 47, 48.) *Salvos fac nos, Domine Deus noster; et congrega nos de nationibus: ut consteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua. Benedicimus Dominus Deus Israel a sæculo et usque in sæculum; id est, ab æterno usque in æternum.* Quia sine fine laudabitur ab eis de quibus dicitur, **403** *Beati qui habitant in domo tua, Domine: in sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. IXXXIII, 5). Tunc enim perficitur quod in primordio psalmi hujus oratum est, *Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo: Advidendum in bonitate electorum tuorum, ad lætandum in lætitia gentis tuæ, ut lauderis cum hæreditate tua.* Non enim de gentibus solas congregat oves quæ perierunt domus Israel (Matth. x, 6); sed etiam illas quæ non sunt de hoc ovili (Joan. x, 16); ut sit unus grex, ut dictum est, et unus pastor (Ibidem). Judæi vero computant ad suum regnum visibile istam pertinere prophetiam: quia spe invisibilium honorum gaudere non norunt, in laqueos illius ruituri sunt de quo Dominus ait, *Ego veni in nomine Patris, et non suscepistis me; alius veniet in nomine suo, hunc suscipietis* (Joan. v, 43).

(Ibid.) *Et dicet omnis populus, id est, omnis electio prædestinatorum, omnes filii promissionis, qui sunt ex circumcissione, et in præputio gens sancta, populus adoptionis. Fiat, fiat.*

* Hanc lectionem tuetur sanctus Augustinus hoc loco, his verbis disserens: *Putaremus scriptoris errorem, cumque dicemus pro eo quod est infecta, fecisse interfecta, nisi haberemus beneficium Dei, qui*

Scripturas suas in multis linguis esse voluit, atque ita esse scriptum: Interfecta est terra in sanguinibus, in spectis Græcis codicibus videremus. Græce habetur, ἐφονεωμένη.

PSALMUS CVI.

(Vers. 1.) *Confitemini Domino, quoniam suavis est, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Confiteri potest suavitatem Domini, qui gustavit. Nam quomodo dicit suave esse quod nescit? Accedat ergo ad gustandum, ut possit ructare ad constituendum. In sæculum autem, id est, in æternum est misericordia ejus; quia æterni erunt quorum in hoc tempore miseretur.

(Vers. 2, 3.) *Dicant qui redempti sunt a Domino, quos redemit de manu inimicorum, de regionibus congregavit eos. Ab oriente et occasu, ab aquilone et mari.* Redemptus quidem videtur Israel de terra Ægypti, de domo servitutis: sed hic hi vocantur redempti qui in toto orbe terrarum de magna et lata Ægypto, quasi permare Rubrum, baptismum sacram Christi sanguine, liberantur. Dicant ergo Christiani, qui vocati sunt de universo mundo, quoniam suavis Dominus, et in sæculum misericordia ejus.

(Vers. 4-8.) *Erraverunt in solitudine, et in siccitate; viam civitatis habitationis non invenerunt. Esurientes et sitiētes, anima eorum in ipsis defecit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum liberavit eos.* **404** *Et duxit eos in viam rectam, ut irent in civitatem habitationis. Confiteantur Domino misericordiam ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.* Quater in hoc psalmo repetuntur hi versus, et miserationum Domini toties facta confessio significat, unumquemque redemptorum, ut perveniat ad perfectam pacem, quatuor tentationum periculis liberari. Nam primum periculum est, devium a veritate hominem, in ignorantie solitudine atque errore versari, et carentem cibo potuque sapientie, fame sitique deficere. Sed cum hoc labore fatigatus exclamaverit ad Dominum, deducitur ad viam fidei, per quam incipiat pergere ad civitatem quietis, et confiteatur Domino miserationes ejus, et mirabilia ejus filiis hominum.

(Vers. 9-12.) *Quoniam satiavit animam inaniem, et animam esurientem implevit bonis. Sedentes in tenebris et in umbra mortis, compeditos in mendicitate, et in ferro. Quoniam exacerbarunt eloquia Dei, et consilium Altissimi sibi irritaverunt. Et humiliatum est in laboribus cor eorum; infirmati sunt, nec fuit qui adjuvaret eos.* Sicut prima tentatio fuit erroris et famis in ignorantia, veritatis ita postea quam quis agnovit viam Christi, et nosse cœperit quid sibi credendum quidve faciendum sit, laboribus secundæ tentationis excipitur; ut cum vulgus quasi viribus suis contra peccata confligere, a inveniat cupidatum b difficultatibus præpeditum, et non posse viam quam didicit, propter compedes, ambulare. Exclamet ergo et in hac tribulatione, et de gratia Dei poscat auxilium: ut ruptis vinculis impossibilitatis suæ, ad

A recte agendum accipiat facultatem; quam utique posset Dominus, remotis obstaculis, sponte prævenire; nisi utile esset homini experiri infirmitatem suam, et de bonis operibus, non in se, sed in Domino gloriari: ut noverit confiteri Domino miserationes ejus, cujus, munera accipit, ut cupiditates suas possit evincere.

(Vers. 13-17.) *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, et de necessitatibus eorum salvavit eos. Et eduxit eos de tenebris et umbra mortis: et vincula eorum disruptit. Confiteantur Domino misericordias ejus, et mirabilia ejus filiis hominum. Quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit. Suscepit eos de via iniquitatis eorum; propter injustitias enim suas humiliati sunt.* Quia priusquam a dominatione peccati per gratiam liberarentur, suam volebant justitiam constituere, ignorantis Dei justitiam (Rom. x, 3): **405** humiliati ergo sunt per experimenta impossibilitatis suæ, et invenerunt se sine Dei adjutorio nihil posse. Sed tertia eos tentatio suscipit, quæ infert fastidium verbi Dei. Plerumque enim, quos ignorantia et concupiscentia non exstinxit, inedia et tædium, et fastidii languor occidit: nisi forte non est periculum, quando nec in lectione, nec in oratione est delectatio.

(Vers. 18.) *Omnem escam abominata est anima eorum; et appropinquaverunt usque ad portas mortis.* Sicut corpori noxium est corporalem escam non posse percipere, ita animæ periculosum spirituales delicias fastidire (Sent. 10).

(Vers. 19, 20.) *Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur; et de necessitatibus eorum liberavit eos. Misit verbum suum, et sanavit eos, et eripuit eos de corruptela eorum.* Quædam mentis corruptela est, cum salubria et suavia non amantur; ergo et de hoc liberari malo, plurimum bonum est.

(Vers. 21, 22.) *Confiteantur Domino miserationes, et mirabilia d ejus filiis hominum. Et sacrificent sacrificium laudis; et annuntient opera ejus in exultatione.* Non cum tædio, non cum mœrore, non cum anxietate, sed in exultatione. Verum superest quarta tentatio, et quæ ad præsidentes et ad subditos pertinet: quoniam cum gubernator tempestate urgetur, omnes qui simul navigant, eodem periculo premuntur, et simul in portu sedata tempestate salvantur. Denique sequitur.

(Vers. 23, 24.) *Qui descendunt in mari in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi viderunt opera Domini, et mirabilia ejus in profundo.* Quorum ergo opera est ut populos regant, hi de profundo cordis humani tempestates seditionum et dissensionum frequenter exortas, quæ navem possint perturbare, patiuntur: et agnoscunt ideo Deum

a Supple pronomen se, ut in Augustino, *Invenit ergo se ligatum*, etc.

b Augustinus dicit, *Liberat Dominus de necessitatibus, rumpit vincula difficultatis*; et supra, *Cupiditatum difficultatibus præpeditum* aiebat S. Prosper.

c Forte, *cujus munere accipit*. Editi omnes habent, *cujus munera accipit*.

d Hic editi nostri antiquiores omittunt vocem istam *ejus*, quæ supra legebatur, et in Augustino non omittitur.

sinere ut hæc fiant, ut probati manifestiores sint A (I Cor. xi, 19), et ut ipse in pressuris a fidelibus invocetur.

(Vers. 25-27.) *Dixit, et stetit spiritus procellæ.* Id est permansit et perduravit, ut turbati vehementius supplicarent. *Et exaltati sunt fluctus ejus. Ascendunt usque ad cælos, et descendunt usque ad abyssos: anima eorum in malistabescebat. Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius: et omnis sapientia eorum^a exorta est.* Qui sedent ad gubernacula, et navem fideliter 406 amant, vim hujus perturbationis agnoscunt. Quoniam plerumque talibus scandalis exagitur Ecclesia, ut præsidium corda deficiant. Et quid restat, nisi quod sequitur?

(Vers. 28-31.) *Et clamaverunt ad Dominum, cum tribularentur; et de necessitatibus eorum eduxit eos.* B *Et imperavit procellæ, et stetit in auram, et siluerunt fluctus ejus. Et lætati sunt quoniam siluerunt; et deduxit eos in portum voluntatis eorum. Confiteantur Domino miserationes^b, et mirabilia ejus filiis hominum.* Ubique omnino confiteantur Domino, non merita nostra, non vires nostræ, non sapientia nostra; sed miserationes ejus. Ille ametur in omni nostra liberatione, qui est invocatus in omni tribulatione.

(Vers. 32.) *Exaltem eum in ecclesiis populi, et in cathedra seniorum laudent eum.* Jam ergo dubium non est quod omnes supra dictæ tentationes, tribulationes, liberationes, in Ecclesia agantur. Quid ergo in hac Ecclesia operatus est Dominus, nisi ut superbis resisteret, humilibus autem daret gratiam (Jac. iv, 6)? qui Judæos extollentes se de genere C Abrahæ, et de legis eloquiis, sprevit; et amputatis naturalibus ramis, oleastrum oleæ inseruit, et de omnibus gentibus Abrahæ spirituale semen elegit (Rom. xi, 20).

(Vers. 33, 34.) *Posuit flumina in desertum, et exitus aquarum in sitim: Terram fructiferam^c in salinis, a malitia inhabitantium in ea.* Propter hanc superbam malitiam, Judæos deseruit gratia, et facta est terra eorum sterilis atque deserta. Quia omnis prophetia, omne sacrificium, omnia ibi sacramenta cessarunt, et ad humilitatem gentium transierunt.

(Vers. 35, 36.) *Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. Et habitare fecit illis esurientes.* Opera gratiæ narrantur, quæ effusa est in nationes immundas prius, atque desertas, D et a cultu veritatis alienas. *Et constituerunt civitatem habitationis.* Quoniam cœlestem Jerusalem jam^d sponte obtinet, qui fide justificatus est.

^a Lege, *absorpta est.* Erroremque agnosce in antehac editis; sic enim legit post Augustinum Vulgata nostra.

^b Iterum omissum ejus, ut supra in editis omnibus antiquioris ætatis: cum tamen legatur ubique apud Augustinum.

^c Augustinus legit, *in salinas.* Libri nostri omnes, *in salinis*; nec infrequens auctoribus antiquis casum sextum usurpare pro quarto. Quod alibi apud Auctorem nostrum notare non erit difficile.

^d Non dubitamus hic pro *sponte obtinet* legendum

(Vers. 37.) *Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum frumenti.* De quo gaudet ille operarius, qui dicit, *Non quia quero datum, sed requiro fructum* (Philip. iv, 17).

(Vers. 38.) *Et benedixit eos, et multiplicati sunt nimis: et jumenta eorum non sunt diminuta.* Jumenta et pecora dicuntur in Ecclesia simpliciter ambulanti, sed utilia: non multum 407 docta, sed fide plena. Ergo et spiritales et carnales benedixit Deus et multiplicavit, ita ut non minuerentur.

(Vers. 39.) *Et pauci facti sunt, et vexati sunt a tribulatione malorum et dolorum.* Ecclesia catholica in electis suis, præcognitis a Deo, filiis promissionis, membris corporis Christi, non minuitur, nec ad paucitatem redigitur, quia ipsi vere sunt; aut cum lapsi fuerint, reparantur ac permanent: et semper multi sunt, quia de numero eorum nihil perit. Qui ergo in hanc soliditatem æternæ multitudinis, aut non introierunt, aut cum viderentur introiisse, ab eadem recesserunt, ipsi pauci facti sunt: quia ab illa quæ permanet multiplices unitate divisi sunt. Numquam enim multi sunt, qui ad non esse tendunt. Et quid tam obnoxium paucitati quam quod est debitu perditioni (Sent. 11)?

(Vers. 40.) *Effusus contemptus est super principes.* Hæretici et schismatici ab Ecclesia reprobati: et ideo magis contempti, quia principes esse voluerunt. *Et seduxit eos in invio, et non in via.* Illi qui ad civitatem habitationis tendebant, directi sunt et deducti: isti autem civitatem sanctam, id est, Ecclesiam catholicam deserentes, per erroris sui invium abire permitti sunt, et suæ sunt traditi voluntati. Deus enim non deceptionis malignitate^e seducit, sed judicii veritate discernit.

(Vers. 41.) *Et adjuvit pauperem de mendicitate.* Pauper et mendicus est ille qui nihil sibi tribuit, sed totum de misericordia Christi expectat, ante Dominicam januam quotidie clamans, et pulsans, ut ei aperiatur, et ut ejus nuditas vestiatur. *Et posuit sicut oves^f familias.* Hunc quasi unum pauperem, et unum mendicum adjuvit Deus, eumque in familias multiplicavit, id est, unam Ecclesiam, unam plebem, unam ovem in latitudinem totius orbis extendit.

(Vers. 42.) *Videbunt recti, et jocundabuntur, et omnis iniquitas opprobabit os suum.* Iniquitas illa garruens contra unitatem, convicta a veritate, obstruet os suum, non habens quod loquatur.

fore *spe obtinet*, si editi suffragarentur. Augustinus enim ait, *Interim habitationis in spe, quoniam, Qui me audit, inquit, habitabit in spe: et Apostolus, Spe salvi facti sumus* (Rom. viii, 24).

^e Ita manifeste legendum suadet sensus loci, et versus psalmi qui explicatur: non vero, ut antea editi, *malignitates educit*, quod errore typographico in primam editionem facile invectionem, in posterioribus omnibus inemendatum remansit.

^f Editiones nostræ omnes hic in ora libri indicant aliam lectionem, qua pro *familias*, legatur *patriam*.

(Vers. 43.) *Quis sapiens, et custodiet hæc, intelligens miserationes Domini? Quid custoditurus est sapiens, nisi ut sit 408 pauper, non dives, id est, non sit superbus, non sit inflatus? Quia hæc custodiens intelliget miserationes Domini; non merita sua, non vires suas, sed miserationes Domini: qui errantem et agentem in viam deduxit, et pavit; qui pugnantem adversum difficultatem peccatorum, et colligatum vinculis^a sollicitudinis, solvit et liberavit; qui fastidio languentem et pene morientem, ^b missa verbi suavitate recreavit; qui periclitantem inter naufragia scandalorum, a discrimine maris in portum deduxit tranquillitatis; qui eum denique constituit in eo populo ubi humilibus dat gratiam (Jac. iv, 6), non in illo ubi superbis resistit: et fecit eum suum, ut intus manens multiplicaretur, non ut foras exiens minueretur.*

PSALMUS CVII.

Psalmus autem centesimus septimus prætermisus est, quia in postremis quinquagesimi sexti, et in quinquagesimi noni, ^c videtur expositus. Itaque incipit

PSALMUS CVIII.

(Vers. 2.) *Deus, laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris et dolosi super me apertum est.*

Psalmum istum de Christo habere prophetiam, quisquis Actus Apostolorum fideliter legit agnoscit; ubi evidenter ostenditur de Juda traditore Domini prophetatum, quod hic scriptum est, *Fiant dies ejus pauci (Psal. cviii, 8), et episcopatum ejus accipiat alter (Act. i, 20).* Sed si de uno ^d illa omnia, quæ hic in malo dicta sunt, conemur accipere, expositionis ratio vacillabit. Melius ergo universa clarebunt, si quædam ad omne genus inimicorum Christi, quorum Judas primatum gerit, quædam autem ad ipsum Judam proprie pertinere intelligantur. Vox ergo Domini est: *Deus, laudem meam ne tacueris.* Laus vero ipsius vera et maxima est, qua, hoc ipsum quod est, unigenitus Dei Filius prædicatur. Contra quem os dolosi peccatoris erudit, cum virtus ^e mea infirmitatis carne tegetur.

(Vers. 3.) *Locuti sunt adversum me lingua dolosa: Tunc utique, quando eum tamquam magistrum bonum captiosa adulatione laudabant (Matth. xii, 46).* **409** *Et sermonibus odii circumdederunt me, et expu-*

^a Augustinus dicit, *vinculis consuetudinis.* Editi omnes Prosperiani, *vinculis sollicitudinis.*

^b Apud Augustinum, *missa medicina verbi sui.*

^c Supple iterum, *postremis partibus.* Nam nec S. Augustinus hunc psalmum cvii exponendum putaverat. Quoniam, ait, *jam exposui eum in psalmo quinquagesimo sexto, et in psalmo quinquagesimo nono, ex quorum postremis partibus ille constat. Nam postrema pars quinquagesimi sexti prima est hujus usque ad eum versus ubi dicitur, Et super omnem terram gloria tua. Hinc autem usque in finem, postrema pars est quinquagesimi noni. Ex his tamen verbis, ni fallimur, non recte inferri posset S. Prosperum de toto Augustini opere in Psalmos Expositiones stylo bre-*

A gnaverunt me gratis. Illi qui dolose antea loquebantur, postea in me aperti odii vocibus sævierunt gratis, quia causam inimicitiae non habuerunt, nisi iniquitatem suam, et nullo sibi proposito commodo, gratuito maligni et crudeles fuerunt.

(Vers. 4.) *Pro eo ut diligerent me, detrahebant mihi.*

Non parvum aliquid putari debet, quia non ait, *Pro eo ut diligerent me, interfeciebant me; sed, detrahebant mihi.* Ideo quippe interfecerunt, quia detraxerunt, negantes Filium Dei, et dicentes quod in principe demoniorum eicit demonia (Luc. xi, 15); et, *demonium habet et insanit; quid eum auditis (Joan. x, 20)?* et cætera talia. Qua detractioe avertent ab eo quorum conversionem ille quærebat; quod nocentius erat quam quod mox resurrecturum parabant occidere. *Ego autem orabam.* Non quidem dixit, quid orabat; sed illud intelligimus quod in cruce pendens ait, *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt (Luc. xxiii, 34).* ^f Quam bene intelligitur pro discipulis suis orasse, quod etiam ante passionem suam dixit, ne deficeret fides eorum (Luc. xxii, 32), quando ipse fixus in ligno non utebatur potentia sua, sed patientiæ præbebat exemplum: ne inimicos suos divina potestate delendo, ad hoc nos ædificaret, ut impatienter festinaremus de his quos malos patimur vindicari; cum scriptum sit, *Melior est patiens quam fortis (Prov. xvi, 32).*

(Vers. 5.) *Et posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea.* Quamvis voluntaria sit pœna patientis, hoc est tamen maximum persequentium crimen, quod bonitati malitiam, et dilectioni odia reddiderunt; pro qua impietate quid recepturi sint, optantis similitudine incipit prophettare. Non autem pœnam reorum concupiscit Deus, tamquam exsaturari desiderans ultione, sed quod justum est cum tranquillitate disponit, ut etiam mali non sint inordinati (Sent. 12).

(Vers. 6.) *Constituæ super eum peccatorem, et diabolus stet a dextris ejus.* Cum superius querela de pluribus fuerit, nunc de uno loquitur psalmus, et in unius intellectam personam ultio futura disponitur: non quia illi extra supplicium sint futuri, sed quia in caput sceleris bene fertur sententia, quæ consortes impietatis non omittit in ultione, quos damnat in principe. Quid est ergo, *Constituæ super eum peccatorem,* nisi ut ei diabolus præsit cui ipse se subdidit; et ipsum in dextris habeat quem elegit,

viori nullatenus collegisse, cum certe, si mox citatos psalmos intactos reliquisset, hunc qui illos maximam partem exprimit, expositionum illis annexarum ope, exponere non neglexisset.

^d Forte, *de uno ille;* ut August., *de illo uno homine.*

^e Suspiciamus legendum, *meæ,* aut, *ejus infirmitatis carne tegetur,* aut aliud quid supplendum. Augustini verba cui hæc respondent talia sunt. *Hoc autem (scilicet, quod est unigenitus Dei Filius,) non apparebat, sed apparente infirmitate ejus latebat, cum os peccatoris et os dolosi super eum apertum est, quia aperta virtus hujus fuit.*

^f In Augustino, *Quamquam.* Editi nostri omnes, *Quam.*

quia unicuique, sive in bono, sive in malo, hoc fiet dextrum, quod omnibus præfert?

(Vers. 7.) *Cum iudicatur, exeat condemnatus, et oratio eius fiat in peccatum.* **410** Judas non potuit orare per eum quem vendidit. Oratio quæ non fit per Christum non solum non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit ad peccatum.

(Vers. 8.) *Fiant dies ejus pauci.* Id est, dies apostolatus ejus. *Et episcopatum ejus accipiat alter.* Hoc ita factum esse, ut prophetatum est, Actus Apostolorum loquuntur (Cap. 1, v. 16, etc.).

(Vers. 9, 10.) *Fiant filii ejus orphani, et uxor ejus vidua.* Mortuo ipso, utrumque factum est. *Nutantes transferantur filii ejus, et mendicent.* Nutantes, incerti quo eant. *Ejiciantur de habitationibus suis.* Hoc est, quod supra dixerat, *transferantur.*

(Vers. 11, 12.) *Scrutetur fenerator omnem substantiam ejus, et diripiant alieni labores ejus. Non sit illi adjutor, nec sit qui misereatur pupillis ejus.* Id est, nec adiutorem habeat, nec tutorem.

(Vers. 13.) *Fiant nati ejus in interitum, in una generatione deleatur nomen ejus.* Id est, ut quod de eo generatum est, jam non generet, et cito transeat.

(Vers. 14.) *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, et peccatum matris ejus non deleatur.* Si Judas maneret in eo ad quod vocatus est, nullo modo ad eum vel sua præterita, vel parentum iniquitas pertinere. Quia autem non tenuit adoptionem in familia Dei, sed iniquitatem potius vetusti generis elegerit, rediit iniquitas patrum ejus in conspectu Domini, ut in eo etiam ipse puniretur, et peccatum matris ejus non est in eo deletum.

(Vers. 15.) *Fiant contra Dominum semper; et dispereat de terra memoria eorum. Fiant contra Dominum,* dixit, non ut Domino adversentur, sed ut sint in conspectu Domini, ne ulla meriti ipsorum fiat oblivio. *Dispereat autem memoria eorum* in eo, ut nomen ipsorum, nulla succedente generatione, deficiat. Si autem quæritur an credibile sit miserias viventium posteriorum ad poenam mortui pertinere, sequestrata omni disputatione, quæ de hoc multiplex oritur, recte credimus hæc quæ per Spiritum sanctum prophetata sunt, accidisse; ac si possit asseri quod defunctos vivorum poena non cruciet, in Judam tamen scelestissimum eam damnationem esse prolatam, ut inter supplicia sua, etiam suorum miseria infelicio fieret, et generationis suæ semper doleret interitum. Hæc sane omnia quæ in Judam dicta sunt, etiam in Judæorum populum prophetata intelliguntur: quia et super ipsum constitutus est peccator, id est, diabolus, cui se subdidit; et idem stat a dextris ejus, quem prætulit Salvatori; et ipse in judicio condemnabitur, **411** quia perseverando

A in impietate, ^d thesaurizet sibi iram in die iræ (Rom. 11, 5). *Et oratio ejus fiat in peccatum;* quia non fit per mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum (I Tim. 11, 5), et sacerdotem in æternum, secundum ordinem Melchisedech (Psal. cxx, 4) Et facti sunt dies ejus pauci, quod de regno ipsorum accipiendum est, quia non diu mansit post crucem Christi. *Et episcopatum ejus accipiat alter,* quoniam Christum, qui non venerat nisi ad oves perditas domus Israel (Matth. xv, 24), respuerunt. Facti sunt quoque filii eorum orphani; de quibus dictum est, *filii autem regni ibunt in tenebras exteriores* (Matth. viii, 12), qui utique Deum Patrem bene intelliguntur omisisse. Qui enim filium non habet, ait Veritas, nec patrem habet (I Joan. 11, 23). *Et uxor ejus vidua.* Uxor regni plebs intelligi potest, quæ amisso ^f ipsa regno vidua facta est. Nutantes translati sunt filii ejus, et mendicant. Nutantes quippe periculis, debellati sunt filii ipsius regni; qui ostenduntur mendicare, quia non dubium est eos ad alienam misericordiam vivere. *Ejiciantur, inquit, de habitationibus suis;* et ita factum est. *Scrutetur fenerator omnem substantiam ejus,* ut scilicet omnis vita eorum, quæ substantiæ nomine significata est, inquiratur, et nullius debiti, id est, peccati eorum, remissio fiat; quia illum respuerunt in quo solam est abolitio peccatorum. *Et diripiant alieni labores ejus;* diabolus et angeli ejus rapiant fructus operum sibi impensorum. *Non sit illi adjutor.* A quo enim juvari potest qui non habet Christum? *Nec sit qui misereatur pupillis ejus;* quia, amisso Deo Patre, cujus Filium persecuti sunt, non habent qui eorum misereatur, non ad temporalem vitam sumendam vel sustentandam, sed ad veram vitam, id est, æternam. *Fiant nati ejus in interitum,* utique sempiternum. *In generatione una deleatur nomen ejus;* quia generati sunt, non regenerati, ideo in una generatione ^g deleatur. *In memoriam redeat iniquitas patrum ejus in conspectu Domini,* ut reddat eidem populo Dominus perseveranti in malitia, etiam patrum iniquitatem. *Peccatum matris ejus non deleatur.* Peccatum ^h in Jerusalem, quæ servit cum filiis suis (Gal. iv, 25), quæ interficit prophetas, et lapidat missos ad se (Matth. xxiii, 31). *Fiant contra Dominum semper:* iniquitas et peccatum eorum a conspectu Domini non auferatur, Deo in æternum vindicante. *Et dispereat de terra memoria eorum.* Terra Dei, ager Dei, Ecclesia Dei est, de qua terra perit memoria eorum, quia cum essent rami naturales, propter incredulitatem fracti sunt (Rom. xi, 20).

(Vers. 16.) *Pro eo quod non est recordatus facere misericordiam.* Sive Judas, sive ille populus. Sed melius **412** de populo accipitur, qui recordari potuit

^a Augustinus hoc intelligit, *ad tuendam ejus posteritatem dici.*

^b Forte, *elegit*, ut in Augustino; etsi editi omnes, *elegerit.*

^c Edit. Lov., Duac. et Col., male, *vivorum*; Lugd. edit., *vivorum.*

^d In Augustino, *thesaurizat.*

^e Ita quidem editi omnes Prosperiani. At legi convenit, ut in Augustino, *amisisse.*

^f Augustinus, *ipso regno.*

^g Augustinus, *deletur.* Editi omnes nostri, *deletur.*

^h Melius omittitur præpositio in (*Peccatum Jerusalem*, apud August.), quæ habetur in editis nostris.

pœnitendo, quod occiso Christo saltem in discipulos A et membra ejus ævire non debuit.

(Vers. 17.) *Quia persecutus est hominem pauperem et mendicum.* Non enim dedignatus est Dominus pauper fieri, cum dives esset, ut illius paupertate nos ditaremur (II Cor. viii, 9). Mendicum autem in eo intelligi potest, quod Samaritanæ mulieri dixit, *Da mihi bibere* (Joan. iv, 7); vel quod in cruce ait: *Sitio* (Joan. xix, 28): quæ verba tamquam indigentis sunt. *Et compunctum corde mortificare.* Cordis compunctio, quæ proprie ad conversos a peccatis pertinet, non convenit Christo, qui solus exstitit absque peccato. In membris itaque suis pœnitentiam agentibus, et ad caput suum cum compunctione redeuntibus, ipse quoque erat compunctus corde, quia non aberat a capite quod gerebatur in corpore, in quo usque in B finem patitur persequentes.

(Vers. 18.) *Et dilexit maledictionem, et venit ei.* Quamquam et Judas maledictionem dilexerit, vendendo atque tradendo ipsum benedictionis auctorem, apertius tamen ille populus maledictionem dilexit, quando dixit, *Sanguis hujus super nos, et super filios nostros* (Matth. xxvii, 25). *Et noluit benedictionem, et alongabitur ab eo.* Et Judas quidem benedictionem abjecit in Christo; sed apertius eam populus refutavit, quando illi illuminato dicenti, *Numquid et vos discipuli ejus vultis fieri?* respondit, *Tu sis discipulus ejus* (Joan. ix, 27 et 28). Et longe facta est ab eo benedictio, quia transivit ad gentes. *Et induit maledictionem; sicut vestimentum.* Sive Judas, sive ille populus. *Et intravit sicut aqua in interiora ejus.* Ergo C et foris et intus: foris, sicut vestimentum; intus, sicut aqua. Quoniam in ejus incidit iudicium, qui potest et corpus et animam occidere in gehennam (Matth. x, 28). *Et sicut oleum in ossibus ejus.* Ostendit impium hominem, vel populum, cum voluptate mala facere, et iniquitate intus, quasi aqua, et foris, quasi oleo delectari. Quæ actio ideo maledictio dicitur, quia talibus Deus æterna tormenta denuntiat.

(Vers. 19.) *Fiat ei sicut vestimentum quo operietur.* Apertior malitia est qua se peccator quasi pallio tegit, et inde opertus videtur, unde etiam in oculis hominum gloriatur, malum se dissimulans, sed ostentans. *Et sicut zona qua semper præcingitur.* Maledictione se præcingit, quia malum non repentinum, sed dispositum aggreditur; et ita discit malefacere, D ut semper paratus sit.

(Vers. 20.) *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud Dominum.* ¶ 13 *Illi sunt qui detrahunt Christo* a ipsi, quem Lex Domini et Prophetæ præuntiarunt. *Et qui loquuntur mala adversus animam meam.* Negando eum posse resurgere, cum dicat, *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (Joan. x, 18).

^a Sic editiones Lovan., Duac. et Colon. At Lugd. editio habet, *qui detrahunt Christo, ipsum;* nec male, si alicujus codicis auctoritate sic emendari queat, dicentes ipsum non esse quem lex Domini et prophetæ prædicarunt, ut habet locus Augustini a Prospero

(Vers. 21.) *Et tu, Domine, Domine, fac mecum.* Quidam subaudiendum putarunt *misericordiam*, quidam et addiderunt. Sed emendatores codices sic habent, *Et tu, Domine, Domine, fac mecum, propter nomen tuum.* Unde intelligendum est, ideo dixisse Filium Patri *Fac mecum*, quia eadem sunt opera Patris et Filii, quod etiam ^b misericordia sentiri potest. Sequitur enim: *Quia suavis est misericordia tua.* Quia misericordiam recte intelligimus et Patrem et Filium simul facere in vasa misericordiæ Rom. ix, 23). Potest autem et sic intelligi quod ait, *Fac mecum*, ac si dixisset, *Adjuva me.* Pater quippe adjuvat Filium, in quantum Deus hominem, propter formam servi. Nam in ea forma in qua æqualis est Patri non indiget adjuvari: quia utriusque unum opus est, et B par atque inseparabilis potestas. Egestas et paupertas susceptæ infirmitatis est, ex qua crucifixus est.

(Vers. 22.) *Libera me, quia egenus et pauper sum ego: et cor meum turbatum est in me.* Secundum illud quod propinquantem passionem ait, *Tristis est anima mea usque ad mortem* (Matth. xxvi, 38).

(Vers. 23.) *Sicut umbra cum declinat, ablatas sum.* In hoc ipsam mortem significavit. Sicut enim ex umbra declinante fit nox, ita ^c mortali carne fit mors. *Excussus sum sicut locustæ.* Jam hoc in membris ejus convenientius intelligimus. Excussi enim, id est fugati sunt a persecutoribus fideles ejus: quorum vel multitudinem significare voluit in nomine locustarum, vel quod transilierunt de loco in locum.

(Vers. 24.) *Genua mea infirmata sunt præ jejuniis, et caro mea immutata est propter oleum.* Propter oleum, propter gratiam spiritalem. Quia cum caro ejus mutata esset per gloriam resurrectionis, cumque ascendisset ad Patrem, misit Spiritum sanctum ad ugendos credentes, quorum stabilitas, quæ ablato sibi pane, id est, Christo, quasi jejuniis fuerat infirmata, accepto dono Spiritus sancti valida effecta est; ut in suis afflictionibus non vinceretur, quæ in Domini passione defecerat.

(Vers. 25.) *Et ego factus sum opprobrium illis.* Per mortem crucis. *Christus enim nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum* (Galat. iii, 13).

¶ 14 *Viderunt me, et moverunt capita sua.* Quia viderunt in ligno pependisse, et non viderunt de sepulcro resurrexisse.

(Vers. 26.) *Adjuva, Domine Deus meus, salvum me fac propter misericordiam tuam.* Hoc et ad caput referendum est, propter formam servi; et ad corpus, propter servos. Potuit enim et in ipsis dicere Domino, *Adjuva me, et salvum me fac;* in quibus Saulo ^d dixerat, *Quid me persequeris* (Act. ix, 4)? Quod autem ait, *secundam misericordiam tuam*, gratuitam gratiam commendavit.

(Vers. 27.) *Et sciant quia manus tua hæc, et tu,*

nostro inspectus.

^b Forte, *de misericordia.* Aug., *ubi etiam si misericordiam intelligamus.*

^c Apud August., *ex mortali carne.*

^d In Augustino, dixit. Editi omnes nostri, dixerat.

Domine, fecisti eam. De eis dixit, sciant, pro quibus **A** *sævientibus et oravit: quia inter illos erant etiam hi qui in eum postea crediderunt. Manus autem Dei Christus est, sicut dictum est, Et brachium Domini cui revelatum est (Isai. LIII, 1)? Hæc ergo manus erat, et fecit eum. Quia In principio erat Verbum, et Verbum caro factum est (Joan. 1, 1 et 14).*

(Vers. 28.) *Maledicent illi, et tu benedices.* ^a Vana est ergo maledictio filiorum hominum, diligentium vanitatem, et quærentium mendaciam (*Psal. IV, 3*). Deus autem cum benedicit, facit quod dicit. *Qui insurgunt in me, confundantur.* Qui se adversus me proficere arbitrantur, cum exaltatus fuero super cælos, et effusa fuerit super omnem terram gloria mea, confundentur. *Servus autem tuus lætabitur;* sive in dextera Patris, sive in suis membris: et nunc in spe, **B** *et post in æternum.*

(Vers. 29.) *Induantur qui detrahunt mihi pudore; id est, pudeat eos detraxisse mihi. Sed hoc potest bonum esse correctis. Et operiantur, sicut diploide, confusione sua.* Diplois pallium duplex est, per quod inimicis Christi duplex denuntiatur confusio: hoc est, intus et foris, coram Deo scilicet, et coram hominibus.

(Vers. 30.) *Confitebor Domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eum. In medio multorum laudabo eum: accipi potest Christus, quia ipse in Ecclesia præsens est, usque ad consummationem sæculi (Matth. XXVIII, 20). In medio autem esse dicitur, cui præcipuus honor præbetur. Si vero cor hominis quasi medium ejus est, rectissime intelligitur, quod in multorum cordibus, id est, in multorum medio laudaturus sit Dominum. Habitat enim Christus per fidem in cordibus nostris (Ephes. III, 17). Et ideo ait, in ore meo, id est, in ore ^b cordis mei, quod est Ecclesia.*

(Vers. 31.) *Qui astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam.* **415** De Juda dictum erat, *Et diabolus stes a dextris ejus;* qui suas divitias volebat augere, Christo vendito. Hic autem Dominus *astitit a dextris pauperis,* ut divitiæ ejus sint ipse Dominus. Salva fiet autem a persequentibus anima, si non eis consentiatur ad malum: non autem eis consentitur, cum Dominus assistit a dextris pauperis, ne ipsa paupertate, id est, infirmitate succumbat.

PSALMUS CIX.

(Vers. 1.) *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* Dominus noster Jesus Christus cum a Judæis quæreret cujus filium esse dicerent Christum, et respondiissent, David: continuo illis respondentibus ait, *Quomodo ergo David in spiritu dicit eum Dominum ^c, Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos sub pedibus*

^a Editi nostri habebant, *Una est ergo.* Sed errore manifesto; pro quo legendum docet, *Vana est ergo,* locus ipse ut jacet in Augustino.

^b Apud Augustinum, *corporis mei.*

^c Hic in editis Prosperianis deest vox *dicens,* quæ non omittitur in Augustini opere, nec in textu evan-

gelico, tam Græco quam Latino.
^d Editi antiquiores, *aut virtus.* Bene correxerunt posteriores, *aut victus;* ut legere est in opere Augustini: *Inimicus eras: eris sub pedibus ejus, aut adoptatus, aut victus.*

tuis? Si ergo in spiritu vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est (Matth. XII, 43)? Judæi sub hac interrogatione tacuerunt; ipsum quoque esse Dominum et filium David non agnoverunt, nec agnoscere voverunt; et maluerunt inflata taciturnitate dirumpi, quam humili confessione eruditione mereri. Nos autem Evangelio ipsius veritatis edocti, novimus **J** - sum Christum et Dominum esse David, secundum quod *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum: hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 1 et seq.);* et filium esse David, secundum quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Ibid., 14).* Novimus Dominum David, quia, *cum esset in forma Dei, non rapinam arbitratus est esse se æquale Deo.* Et novimus filium David, quia, *semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Philip. II, 7).* Hoc ergo et David ipse in spiritu videns, initio Psalmi hujus effatus est, dicens, *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Sedet autem Christus ad dexteram Patris post resurrectionem a mortuis, et ascensionem in cælum (*Marc. XVI, 19*). Unde etiam eo ipso quo erat Christus filius David, factus est dominus David. Illud enim quod natum est ex semine David, ita honoratum est, ut ei cum esset filius, esset et Dominus. Secundum hanc enim dispensationem, etiam ab Apostolo de Christo dicitur, *Propter quod eum exaltavit a mortuis, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum; et omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Jesus in gloria Dei Patris est (Philip. II, 9).* Sedet autem **416** Dominus ad dexteram Patris, et inimici ejus subjiciuntur sub pedibus. Omnis enim qui ei adversatur erit ejus subditus, aut per correctionem, aut per condemnationem. Nam necesse est ut omnis aut adoptatus, ^d aut victus sub pedibus ejus sit, sive per gratiam, sive per pœnam.

(Vers. 2.) *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quæ est Sion, ipsa est Jerusalem; ex qua prænuntiatur emittenda virga virtutis Christi, id est, regnum potentæ ejus, quod regnum incipit a Christianis, et non habet finem. Nam secundum quod est Verbum Patris, unius Deitatis et omnipotentæ, semper cum Patre regnavit. Hoc ergo regnum, quod mediator Dei et hominum homo Christus acquirit, incipit a Jerusalem; quia inde in totum mundum virtus et potestas evangelicæ prædicationis emissa est (*Luc. XXIV, 47*). Dominare in medio inimicorum tuorum. Tu, inquit, fili David, et Domine David, in medio paganorum, in medio*

hæreticorum, et in medio fratrum falsorum dominare. Quod fieri quotidie videmus, donec impleantur tempora gentium (Act. III, 21). *Cæcitas enim ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret* (Rom. XI, 25), et dominaretur Christus in medio inimicorum suorum.

(Vers. 3.) *Tecum principium in die virtutis tuæ.* Dominus interrogantibus quis esset respondit, *Principium, qui et loquor vobis* (Joan. VIII, 28): hoc est, Ego qui loquor vobis principium sum. Est autem et Pater principium, in quo principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum (Joan. I, 1). Numquid ergo quia Pater principium, et Filius principium, duo sunt principia? Absit. Sicut enim Pater Deus et Filius Deus, Pater autem et Filius non duo dii, sed unus est Deus; sic Pater principium, et Filius principium, Pater autem et Filius non duo principia, sed unum principium. *Tecum ergo principium in die virtutis tuæ,* in die qua videbitur quomodo creditur. Quamvis enim etiam in forma servi, ipsa illa nostræ infirmitatis susceptio non caret virtute divina, quando et infirmum tuum fortius est hominibus (I Cor. I, 25), et in virga virtutis tuæ dominaberis in medio inimicorum tuorum: veniet tamen dies ille quo, omnibus dispensationibus temporalibus peractis atque finitis, manifestabis te sanctis tuis, et in illa eis apparebit gloria in qua æqualis es Patri, ut videant *Tecum principium in die virtutis tuæ.*

(Ibid.) *In splendoribus sanctorum.* Præsens vita sanctorum, quamvis gratia floreat, quamvis moribus niteat, non est in splendore, quia nondum exempta est a corruptione. Cum ergo apparuerit Christus, 417 *vita sanctorum, tunc et ipsi apparebunt cum illo in gloria* (Coloss. III, 4). *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui* (Matth. XIII, 43), id est, in vita æterna. *Ex utero ante luciferum genui te.* Si de illa generatione hoc dictum est qua ex Patre Deo genitus est Deus Filius, *ex utero* significat, ex secreto, ex occulto, de ipso Patre, de substantia Patris. *Ante luciferum* vero, ait, ante tempora. Per luciferum enim, utpote per fulgentissimum sidus, tamquam a parte totum, omnia sidera significata sunt quæ in hoc facta sunt, *ut sint in signis, et temporibus, et in diebus, et annis* (Genes. I, 14). Quod est ergo *ante luciferum,* hoc est ante sidera; et quod est ante sidera, hoc ante tempora, atque ideo ex æternitate. Si vero hoc ex persona prophetæ dictum est, qui ait: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis,* non est dubium illam nativitatem significatam, qua Dominus David, filius est David. Potuit enim dicere David propter propaginem, qua de ipsius stirpe Maria virgo descendit, *Ex utero genui te,* hoc est, ex utero virginali, ex utero quo masculus non accessit, in quo sola fuit conceptio matris, sine semine genitoris. Et convenienter dictum est, *Ante luciferum,* quia ante exortum diei natus est Dominus, hoc indi-

antibus testimoniis pastorum qui a vigiliis exercebant super gregem suum (Luc. II, 7 et 8).

(Vers. 4.) *Juravit Dominus, et non pænitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Si natum ex utero Virginis ante luciferum intelligimus Salvatorem, exiude procul dubio, *sacerdos est in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Nam secundum quod Dominus natus ex Patre est, gignenti cœternus et æqualis, non est sacerdos. *Juravit ergo Dominus, hoc est, cum constitutione promisit. Et non pænitebit eum,* hoc est, non mutabit consilium, non aliud faciet, nec unquam ei hæc sententia displicebit. *Tu es sacerdos in æternum,* hoc est, non finitur sacerdotium tuum; nec, sicut Aaron ordo cessavit, ita etiam tuum pontificium commutabitur. Sacerdotii tui non erit finis, sed *secundum ordinem Melchisedech, hoc est, secundum mysteria quæ per eum declarata sunt, in æternum permanebit.*

(Vers. 5.) *Dominus a dextris tuis, conquassavit in die iræ suæ reges.* Ad ipsum Dominum, qui dixit Domino, *Sede a dextris meis,* prophetæ sermo directus est. Ipse, inquit, Domine, cui jurasti, *Tu es sacerdos in æternum, Dominus a dextris tuis, qui conquassavit in die iræ suæ reges,* illos de quibus dictum est, *Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum ejus* (Psal. II, 2). Quicumque 418 enim talium qui Christianum nomen oderunt, in sua impietate persistunt, jam quidem conquassati sunt, nec potuerunt efficere quod volebant; sed *in die iræ,* id est, retributione justitiam Dei penitus conterentur.

(Vers. 6.) *Judicavit in gentibus, replevit ruinas.* Qui in superbiam eriguntur, et in sua elatione persistunt, sic destruentur ut non ædificentur. Non enim desinunt destrui, qui non desinunt elevari. Qui autem per humilitatem cadunt et se prosternunt, ut fiant sub pedibus ejus, cui dixit Dominus, *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum,* reparabuntur in integrum, quia non damnavit has ruinas Dominus, sed replevit: quod fit in hoc tempore, cum universis gentibus ruinarum reparationem Christus operatur. *Conquassavit capita in terra multa.* Multorum capita, in hac vita conquassata Christus inclinat, dum e superbis humiles facit.

(Vers. 7.) *De torrente in via bibit; propterea exaltabit caput.* Sicut torrens pluvialibus aquis collectus, redundat, perstrepat, currit, et currendo decurrit, id est, cursum finit, sic est omnis iste cursus mortalitatis humanæ. Nascuntur homines, vivunt atque moriuntur, rursusque morientibus alii oriuntur, succedunt, accedunt, decedunt^b. *De hoc ergo torrente, de hoc strepitu transeunte, de hac mortalitate bibit filius David, Dominus David, dignatus propter nos nasci et mori, et ita bibit de torrente in via quod in via peccatorum non stetit* (Psal. I, 1). *Propterea ergo exaltabit caput, quia humiliatus est, et factus est*

^a Sic editi veteres, juxta textum Augustini: pro quo recentiores posuerunt, qui custodiebant vigiliis.

^b Augustinus addit, *nec manebunt.* Nostri codices non addunt ista.

subditus usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod ^a exaltavit eum a mortuis, et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur quoniam Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. II, 8, 9, etc.).

PSALMUS CX.

HALLELUIA.

(Vers. 1.) *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Non semper confessio peccatorum est, sed etiam laus Dei devotione confessionis exprimitur. Illa luget, hæc gaudet; illa medico vulnus ostendit, hæc de sanitate gratias agit. In concilio rectorum et congregatione. Eorum, sine dubio, qui sedebunt super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israel (Matth. XIX, 28). A quorum concilio et congregatione **419** omnis hypocrita segregatus, omnis erit tentator exclusus.

(Vers. 2.) *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus.* Scrutare, exquire, vestiga, si potes, omnes voluntates Domini: in omnibus semper magna opera ejus invenies. Nulla enim voluntas potentior est ipsius voluntate; contra quam cum aliquid fieri sinit, misericordiam suam justitiamque demonstrat. Sicut enim vult ut homo non peccet, ita vult peccanti parcere, ut revertatur et vivat; ita etiam vult in peccatis perseverantem punire, ut justitiæ potentiam contumax non evadat. Ac sic quidquid elegeris, o homo, non deerit Domino unde suam de te compleat voluntatem. Sive ergo justificet impium, sive arguat pigrum, sive exspectet aversum, seu deserat puniendum, semper misericors est, semper justus, semper omnipotens.

(Vers. 3.) *Confessio et magnificentia opus ejus; et justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Magnificentia Domini circa nos in eo apparet quod nullis præcedentibus meritis contentam justificat peccatorem: ut ubi abundavit peccatum, supersundet gratia (Rom. VII, 20), per quam excitata est etiam ipsa confessio: ut nemo in se extollatur, sed qui glorietur, in Domino gloriatur (I Cor. I, 31). Quia et confessio peccatoris, et magnificentia justificationis, opus Domini est; apud quem iniquitas non est, etiam si nos judicia ejus non comprehendimus (Rom. IX, 14); quoniam *justitia ejus manet in sæculum sæculi.*

(Vers. 4-6.) *Memoriam fecit mirabilem suorum misericors et miserator Dominus: escam dedit timentibus se.* In omni quidem creatura Dei mirabilia ejus et quotidiana et magna sunt; sed quia parum ea consuetudo miratur, quædam Dominus signa et prodigia certis temporibus promenda disposuit, ut per

inositata et nova, humana excitaretur intentio, et nutrireretur in ea de insolitis utilis timor, cui tamen misericors Dominus daret escam virtutis et vitæ, panem scilicet illum incorruptibilem qui de cœlo descendit (Joan. VI, 41); ut Verbum Dei esset esca hominum, sicut cibus est angelorum. *Memor erit in æternum testamenti sui; virtutem operum suorum annuntiavit populo suo.* Implevit Dominus promissiones suas, qui est virtus et fortitudo sanctorum: quoniam quæ hominibus difficilia sunt, Deo facilia sunt, et ipse operatur omnia in omnibus (II Cor. XII, 6).

(Vers. 7.) *Ut det illis hæreditatem gentium; id est, quam præparavit omnibus gentibus. 420 Opera manuum ejus veritas et judicium; hoc est, ut veritas judiciumque servetur: manus enim operatur, hoc est, ut non separat a Christo tribulatio, angustia, fames, nuditas, gladius (Rom. VIII, 35).*

(Vers. 8.) *Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in sæculum sæculi.* Qui dedit mandata, et dedit promissa; quæ fideliter retribuit confirmata in æternum, nec unquam defectura. *Facta in veritate et judicio.* Hoc est enim verum, et justum, ut hic laboretur, ibi requiescat.

(Vers. 9.) *Redemptionem misit populo suo.* Cives et hæredes cœlestis Jerusalem, ab hujus peregrinationis captivitate redimuntur. *Mandavit in æternum testamentum suum.* Testamentum suum, utique novum, quod æternum promisit, non illud vetus, cujus transitorie præmissiones fuerunt. *Sanctum et terribile nomen ejus.* Sapientia vera est nosse et diligere Deum. Sed ad hunc gradum de timore conscenditur: quia sicut desideranda sunt ejus manera, sic metuenda judicia.

(Vers. 10.) *Initium sapientiæ timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Is bonum habet intellectum, qui quod faciendum recte intelligit, facit: quia talis est sine opere intelligentia, qualis sine timore sapientia (Sent. I, 3). *Laudatio ejus manet in sæculum sæculi.* Nemo ergo quidquam suæ justitiæ ascribat, nemo de suis quasi propriis meritis exultabit, sed in Dei laudem et gloriam, omnis sanctorum beatitudo in æternum refertur.

PSALMUS CXI.

HALLELUIA.

Titulus psalmi est, *Reversio Aggæ et Zachariæ,* qui post eversionem templi Jerusalem, et transmigrationem in Babyloniam, completis sub Dario septuaginta captivitatis annis, prophetare cœperunt ea quæ ad relaxationem captivitatis et reparationem templi pertinerent. Sed quia quæ corporaliter tunc gerebantur, rerum futurarum indicia præferebant, per illam captivitatis remissionem, et templi restitutum

^a Subaudi, *Deus*, ut in August., propterea eum *Deus exaltavit a mortuis*, etc.

^b Vix dubitamus locum hunc Prosperi, ex vocis unius permutatione et mala interpunctione, quiddam obscuritatis habet hausisse. Igitur, cum editi omnes in idem consentiant, nec sit copia ullius ms. codicis, non mutavimus quidem, sed concicimus legendum esse, cum exigua mutatione, *Hoc est, ut veritas judiciumque servetur, manus ejus operatur: hoc est, ut*

non separet a Christo, etc.

^c Lugdunensis editio addit verbum substantivum *est*, quo caret Lov., Duac., et Colon.

^d Melius forte legeretur, *ascribet*, et in fine, *refertur*, propter futurum *exultabit*, inter hæc medium; et quia de futuro statu beatorum loqui videtur sanctus noster, in quo soli Deo ab omnibus sanctis honor et gloria in æternum referetur.

tionem, spiritualiter figurabatur fabrica ipsius templi, A
cujus Christus est fundamentum, in quo etiam angu-
lari lapide, visis lapidibus coaptatis, cœlestis ædi-
ficii structura consurgit, ut ex ruina vetere, quæ
facta est in Adam, novum Dei templum cum repara-
tione omnium 421 gentium reformetur. Ad hoc
ergo templum pertinet prophetatio Aggæi et Zacha-
riæ, qui in psalmi titulo præferuntur, ut qui hoc sa-
cramentum intelligit, et qui cupit in hujus ædificii
compage solidari, sciat reversionis et renovationis
suæ in timore Dei esse principium.

(Vers. 1.) *Beatus vir qui timet Dominum: in manda-
tis ejus volet nimis.* Beatitudo viri justii, a timore in-
cipit Domini, et proficit in desiderium mandatorum
Dei, quibus templum ejus efficitur.

(Vers. 2.) *Potens in terra erit semen ejus.* Semen B
futurae messis opera esse misericordiae Apostolus
testis est, dicens, *Bonum autem facientes non def-
ciamus: tempore enim proprio metemus (Galat. vi, 9).*
Quid autem potentius hoc semine, cujus impendio
comparatur regnum cœlorum, et vita æterna. *Gene-
ratio rectorum benedicetur;* id est, opera eorum qui
recto sunt corde, non turbantur propter promissorum
dilationem: nec transeuntia carnaliter appetunt, sed
mansura fideliter et patienter expectant.

(Vers. 3.) *Gloria et divitiarum in domo ejus, et justitia
ejus manet in sæculum sæculi.* Qui talis est in domo
sua, id est, in corde suo, ubi templum Dei est, glo-
riam et divitias habet: quia spe non dubia futura
jam possidet, et regnum Dei intra ipsum est (Luc.
xvii, 21). Hujus justitia manet in sæculum sæculi, C
quia ipsa est gloria atque divitiarum.

(Vers. 4.) *Exortum est in tenebris lumen rectis corde.*
Merito dirigunt cor in Dominum suum, merito am-
bulant recti cum Domino suo, qui cum essent in te-
nebris, lucem viderunt magnam (Isai. ix, 2), et
meminerunt fuisse se aliquando tenebras, nunc au-
tem lucem in Domino (Ephes. v, 8). *Misericors, et
miserator, et justus Dominus.* Qui miseretur, ut mi-
sereatur, et justus est in retributione; quia nulli
faciet judicium sine misericordia.

(Vers. 5.) *Suavis homo qui miseretur et commodat.*
Hunc suavem et mitem atque jocundum, non evomit
Deus ex ore suo, tamquam mali odoris, aut fasti-
diendi saporis. Tota autem suavitas ejus in eo est
qui miseretur et commodat, remittendo scilicet pec-
cata, et largiendo beneficia; quibus duobus benigni-
tatis officii, omnia pietatis opera continentur, di-
cente Domino, *Dimittite, et dimittetur vobis; date, et
dabitur vobis (Luc. vi, 32).*

(Vers. 5, 6.) *Disponet sermones suos in judicio.*
Quoniam in æternum non commovebitur. Qui hæc fa-
cit, disponit sermones suos in judicio. Facta enim
quædam verba sunt testium, quibus in judicio a de-
fenderetur. *Quia in æternum non commovebitur,* qui
ad dexteram segregatus audiet, *Venite, benedicti
422 Patris mei, percipite regnum quod vobis para-
tum est ab origine mundi (Matth. xxv, 34).*

* In Augustino, defendetur.

(Vers. 7.) *In memoria æterna erit justus, ab auditu
malo non timebit.* Non timebit audire quod dicitur
sinistris, *Ite in ignem æternum qui præparatus est
diabolo et angelis ejus (Matth. xxv, 41).* *Paratum est
cor ejus sperare in Domino.* Quia non sua quæsit, sed
quæ Jesu Christi (Philip. ii, 21), et promissa
ejus confidenter expectat.

(Vers. 8.) *Confirmatum est cor ejus, non commove-
bitur, donec videat super inimicos suos.* Inimici ejus
præsentia concupierunt, et cum eis invisibilia pro-
mitterentur, dicebant, *Quis ostendit nobis bona (Ps.
lv, 6)? Illi voluerunt videre bona hominum in terra
morientium, hic credidit videre bona Domini in ter-
ra viventium (Psal. cxvi, 13).* Non ergo commove-
bitur cor ejus, nec transitoria malorum felicitate
turbabitur, donec videat, non deorsum, quod inimici
ejus, sed sursum super inimicos suos, *Quod oculus
non vidit nec auris audivit, neque in cor hominis ascen-
dit, quod præparavit Deus diligentibus se (I Cor. ii, 9;
Isai. lxiv, 4).*

(Vers. 9, 10) *Dispersit, dedit pauperibus; justitia
ejus manet in sæculum sæculi.* Dispersit visibilia, ut
invisibilia compararet; dedit temporalia, accepturus
æterna. *Cornu ejus exaltabitur in gloria. Peccator vi-
debit, et irascetur.* Irascitur peccator: cui magis
quam sibi? Sed sera illa atque infructuosa pœnitenti-
dine, cum dicit, *Quid nobis profuit superbia, aut quid
divitiarum jactatio contulit nobis (Sap. v, 8)? Denti-
bus suis frendet, et non revirescet;* sicut fieret, si
opportuno eum tempore pœniteret. Sed tunc fren-
det, quando desiderium peccatorum peribit.

PSALMUS CXII.

HALLELUIA.

(Vers. 1.) *Laudate, pueri, Dominum, laudate no-
men Domini.* Exhortatio hæc non ad pueriles tantum
annos, sed ad omnem profertur ætatem. Omnibus
enim Apostolus dicit, *Nolite effici pueri mentibus, sed
malitia parvuli estote, ut mentibus perfecti sitis (I Cor.
xiv, 20).* Qua malitia, nisi superbia? Ipsa enim de
vana granditate præsumens, non sinit hominem am-
bulare per arctam viam, et intrare per angustam
portam (Matth. vii, 14). Puer autem facile intrat per
angustam; et ideo nemo, nisi conversus fuerit ut
puer, intrat in regnum cœlorum (Luc. xiii, 24). Pue-
rorum ergo nomine, non ætas infantium, sed ani-
morum humilitas compellatur, quia non laudant no-
men Domini, qui se magnos putant, et suam justitiam
volentes constituere, justitiarum Dei non sunt subjecti
(Rom. x, 3). Non enim sunt pueri; 423 et dum
prædicari se volunt, non laudant nomen Domini.

(Vers. 2, 3.) *Sit nomen Domini benedictum, ex hoc
nunc et usque in sæculum. A solis ortu usque ad occa-
sum, laudabile nomen Domini: ut scilicet nomen
Domini semper benedicatur, et ubique laudetur.*

(Vers. 4.) *Excelsus super omnes gentes Dominus,
et super cœlos gloria ejus.* Non solum super omnes
gentes majestas Domini, sed etiam super cœlos glo-
ria ejus excelsa est.

(Vers. 5, 6.) *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra? Per Isaiam Spiritus ita loquitur: Hæc dicit Altissimus in excelsis habitans, in æternum nomen ei Dominus altissimus, in sanctis requiem habens (Isai. LVII, 15). Meritoque cælum intelliguntur, qui habitantur a Domino; qui cum sint sancti, atque ideo excelsi, iidem tamen sunt humiles, neque aliunde nisi de humilitate sublimes. In altis itaque Dominus habitat, id est, in sanctis, et spiritualibus atque cælestibus; et humilia respicit, id est, ipsos sanctos, numquam in se, sed semper in Domino gloriantes. Delectatur enim altitudine humilium, et humilitate celsorum. In cælo et in terra, hoc est, quorum conversatio in cælis est, licet mortali sint carne circumdati. Si vero alia sunt quæ Dominus noster in cælo humilia respicit, alia quæ in terra, possunt cælum hi intelligi, quos vocatos et sanctificatos jam inhabitat; terra autem, quos vocat ut habitet in eis. Sed absolutior sensus est, si cælos dictos accipiamus eos qui sedebunt super duodecim thronos, et cum Domino iudicabunt (Math. XIX, 28); terræ autem nomine, cæteram multitudinem sanctorum, qui constituentur ad dexteram, ut per opera misericordiæ collaudati recipiantur ab eis in tabernacula æterna, quos amicos sibi de mammona iniquitatis in hujus vitæ mortalitate fecerunt (Luc. XVI, 9). Et eos ergo et illos humiles respicit Deus, quia meminerunt utriusque quid fuerint per suam malitiam, et quid facti sint a per Dei gratiam.*

(Vers. 7, 8.) *Qui erigit de terra inopem, et de stercore exaltat pauperem; ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui. Non itaque dedignentur esse humilia capita excelsorum sub manu Domini. Quamvis enim collocetur fidelis Dominicæ pecuniæ dispensator cum principibus populi Dei, quamvis sessurus sit in duodecim sedibus (Math. XIX, 28), et angelos quoque iudicaturus (I Cor. VI, 3), a terra tamen inops erigitur, et de stercore pauper exaltatur, quia donum Dei est omnis celsitudo sanctorum.*

(Vers. 9.) *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Ecclesiam enim ante sterilem Dei gratia 424 fecundavit, ut in multis filiis lætaretur (Isai. LIV, 1). In qua Dominus, qui in altis habitat, et humilia respicit in cælo et in terra, habet ex semine Abraham et sublimem sanctitatem, sicut D stellam cæli in supernis sedibus collocandam, et sicut arenam in ora maris, misericordem atque innumeram multitudinem, a sinistris fluctibus et ab impia amaritudine segregandam.*

PSALMUS CXIII.

MALLELUIA.

(Vers. 1-3.) *In exitu Israel ex Ægypto, domus Jacob de populo barbaro; facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus. Mare vidit, et fugit, Jordanis conversus est retrorsum. Præteritorum gestorum recoli videtur historia, et quemadmodum populus*

*Israel, qui est domus Jacob, de jugo Ægyptiæ dominationis eductus sit (Exod. XIV, 22) in memoriam revocari. Sed per propheticum eloquium, magis futura indicantur quam præterita retexuntur. Et ideo quædam aliter hic dicuntur quam ibi acta sunt: ut vigilanter intelligatur prophetia, ubi non constat historia. Primum enim Jordanem ipsum non reversum esse retrorsum, sed stetisse legimus (Josus III, 15), ab ea parte qua desuper influebat; deinde, montes exultasse et colles gestisse non legimus; quæ sic addidit, ut omnia ista etiam repeteret. Intelligendum ergo est quia illa facta figuræ nostræ fuerunt (I Cor. X, 11); et ideo de eis aliter quid dicitur, ut quibus temporibus congruat, agnoscat. Si enim gratiam Dei, quæ data est nobis, firmo corde retineamus, nos sumus Israel semen Abraham (Gal. III, 29); qui non carnaliter circumcisæ genti tantummodo factus est pater, sed et omnium qui sequuntur vestigia fidei Abraham, qui, cum esset in præputio, credidit Domino, et justificatus est ex fide, et constitutus est omnium gentium pater (Rom. IV, 10 seqq.; Gen. XV, 6), dictumque ei est, *Benedicentur in te omnes gentes (Gen. XII, 3)*. Quia ergo populus Christianus verus est Israel, et Ægyptus sæpe in figura totius sæculi ponitur, a quo spiritualiter recedendum est: quemadmodum ille populus non potuit ad terram promissionis venire, nisi divino liberaretur auxilio, ita ab hujus sæculi vinculis nullus eruitur, nisi per gratiam Dei, in manu forti et brachio excelso (Exod. VI, 1, 6), ut cælestis Jerusalem civis esse mereatur. Quicumque ergo sunt Israelitæ, domus Jacob et Abraham, secundum promissionem hæredes (Gal. III, 29), cognoscunt etiam se exisse de Ægypto, cum huic sæculo renuntiaverunt; exisse de populo barbaro, cum confessione pietatis a blasphemii impiarum gentium recesserunt. Interrogent corda sua, si ea circumcidit fides, si purificavit confessio Dei Abraham, et Dei Isaac, et Dei Jacob: *Facta est 425 in eis Judæa sanctificatio ejus, et Israel potestas ejus. Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri (Joan. I, 12)*. Jam hic recordetur unusquisque qui sub dura dominatione diabolicis in hoc sæculo operibus subditus morabat, quomodo ab jugo liber effectus sit, quomodo inter dissuadentium retinacula, et obsistentium impedimenta ad viam libertatis, et ad spem æternæ hæreditatis evaserit. *Mare ergo vidit et fugit, cum obstacula sæculi, verbo Dei tremefacta cesserunt. Jordanis conversus est retrorsum: quoniam qui aversus a principio suo, Creatorem suum deserit, tamquam fluvius in mare labitur, cui bonum est ut retrorsum convertatur, et rediens ad auctorem, retro sibi faciat mare, ad quod ante tendebat; et sic Jordanis convertatur retrorsum, cum illi convertuntur ad Dominum, qui gratiam baptismi perceperunt.**

(Vers. 4.) *Montes gestierunt velut arietes, et colles velut agni ovium. Fideles dispensatores verbi veri-*

• Edit. Colon., per Dei gloriam. Lugd., Lovan. et Duac., per Dei gratiam. Sic etiam Augustinus hic.

tatis, sancti apostoli, sancti evangelistæ, montes et A duces sunt gregum, et colles, velut agni ovium, sunt quibus dicitur, in Christo *Jesu per Evangelium ego vos genui* (1 Cor. iv, 15); de quibus dicitur, *Afferte Domino filios arietum* (Psal. xxviii, 1); qui montium pabulis opimantur, et sub arietum principatu exsultantes reguntur.

(Vers. 5, 6.) *Quid est mare quod fugisti? et tu Jordanis quia conversus es retrorsum? Montes quia gestitis velut arietes, et colles velut agni ovium? Quid est, inquit, o sæculum, quod tua impedimenta cesserunt? Quid est quod tot millia fidelium, toto orbe huic mundo renuntiantium convertimini? Quid est quod gaudetis, quibus in fine dicitur, *Euge, bone sarve, quoniam in paucis fidelis fuisti, supra multa te constituiam* (Math. xxv, 21)? Quid est quod gaudetis, quibus in fine dicitur, *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Ibid. 34)?*

(Vers. 7.) *A facie Domini commota est terra, a facie Dei Jacob. Quid est a facie Domini, nisi ab ejus præsentia, qui dixit, *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* (Math. xxviii, 20)? Ipse ergo commovet terram, ipse pigra et inertia corda convertit.*

(Vers. 8.) *Qui convertit petram in stagna aquarum, et rupem in fontes aquarum. Ista est spiritalis petra, id est Christus (1 Cor. x, 4), qui doctrinam suam, quæ prius dura et rigida videbatur, in multa fluentia convertit; et misso de cælis Spiritu sancto, sermonem suum fecit esse potabilem, quem discipulis insinuarat, incipiens a Moyse per omnes prophetas, quia sic oportebat Christum pati* (Luc. xxiv, 26 et 27).

(Vers. 1.) *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Gratia prædicatur, quæ aquam regenerationis de petra, quæ est Christus, emisit, 426 nullis hominum præcedentibus meritis: quoniam Christus pro impiis mortuus est (Rom. v, 6) ne ullus nisi in Domino gloriaretur (1 Cor. i, 31).*

(Vers. 2.) *Super misericordia et veritate tua: duo hæc, misericordia et veritas, in Scripturis sanctis pene semper juncta inveniuntur. In sua quippe misericordia Deus vocavit impios, et in veritate judicavit eos qui venire noluerunt. Ne quando dicant gentes, *Ubi est Deus eorum?* In novissimo enim manifestabitur misericordia et veritas. Nec dicent impii, *Ubi est Deus eorum?* cum apparente signo Filii hominis in cælo (Math. xxiv, 30), et instante judicio, non adhuc prædicabitur credendus, sed ostendetur tremendus.*

(Vers. 3.) *Deus autem noster in cælo sursum, et super terram, omnia quæcumque voluit fecit. Non in cælo, ubi solem et lunam vident qui creaturam colunt, sed in cælo sursum, quod transgreditur omnia corpora cælestia et terrestria. Quamquam nec in ipso ita sit, ut sine ipso esse non possit. Quoniam in quibus est, ipse ea tamquam indigentia continet, qui in cælis et in terra omnia quæcumque voluit fecit: hoc est, et in superioribus et in inferioribus populi*

sui voluntariam gratiam suam constituit, ne quis de operum meritis gloriaretur. Quia sive montes gestiant velut arietes, sive colles velut agni ovium, a facie Domini commota est terra, ne in terrenis sordibus permaneret.

(Vers. 4.) *Simulacra gentium argentum et aurum. Habent quidem et ærea, et lignea, et sicilia simulacra. et alterius alteriusque materiæ; sed pretiosum eorum maluit commemorare Spiritus sanctus. Quia cum in eo quisque erubuerit quod illi charius est, multo facilius avertitur a veneratione viliorum: ut intelligat etiam in auro et argento nihil aliud esse quam terram.*

(Vers. 5-8.) *Os enim habent, et non loquentur; oculos habent, et non videbunt. Aures habent, et non audient; nares habent, et non odorabunt. Manus habent, et non contrectabunt; pedes habent, et non ambulabunt: non clamabunt in faucibus suis. Similes sint illis omnes qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis. Videant ergo impii apertis et sentientibus oculis, et adorent clausis et mortuis mentibus, nec videntia, nec viventia simulacra.*

(Vers. 9.) *Domus Israel sperat in Domino: adjutor eorum et protector eorum est. Spes enim quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus (Rom. viii, 24). Sed ut perduret usque in finem ipsa patientia, adjutor et protector est Dominus.*

(Vers. 10.) *Domus Aaron speravit in Domino: adjutor eorum et protector eorum est. 427 Ergo etiam sublimiores quique, atque in summo excellentes gradu, etiam ipsi perseveranter currant, donec apprehendant in quo apprehensi sunt, et cognoscant sicut et cogniti sunt, adjutorio et protectione Domini muniantur.*

(Vers. 11, 12.) *Qui timent Dominum, speraverunt in Domino: adjutor eorum et protector eorum est. Dominus memor fuit nostri, et benedixit nos. Omnes, inquit, timentes Dominum, et sperantes in Domino, auxilio ipsius perficiuntur. Non enim nostris meritis prævenimus misericordiam Domini, sed Dominus memor fuit nostri, et benedixit nos.*

(Vers. 12, 13.) *Benedixit domum Israel, benedixit domum Aaron. Benedixit omnes timentes Dominum. Hoc est, et superiorem et inferiores, quia utriusque timent Dominum. Si ergo quæris quomodo utrosque benedixerit, respondetur, *pusillos cum majoribus*: hoc est, domum Israel et domum Aaron.*

(Vers. 14.) *Adjiciat Dominus super vos, super vos et super filios vestros. Et ita factum est. Accesserant enim etiam de lapidibus suscitati filii Abraham (Math. iii, 9); accesserunt oves quæ non erant de hoc ovili, ut fieret unus grex, et unus pastor (Joan. x, 16); accessit fides omnium gentium, et crevit numerus, non solum sapientium antistitum, sed etiam obedientium populorum, adjiciente Domino, non solum super patres, sed etiam super filios eorum qui patrum pie vestigia sequerentur.*

* Videtur supplendum ut ex Augustini opere, quod deficit in editis nostris.

(Vers. 15.) *Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum et terram; tamquam diceret, Benedicti vos a Domino, qui vos fecit.*

(Vers. 16.) *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum.* Non ergo istud visibile cælum plenum luminaribus fecit vos; sed multo excellentius, in quo sibi præparavit habitaculum, quod sunt sublimiores purioresque mentes; in quarum comparatione, quidquid cernitur terra est. Quamvis possunt et parvuli in Ecclesia terræ nomine nuncupari, qui proficiendo futuri sunt cælum, et in ipsa spe lacte nutriuntur a magnis. Sed tamen quia illi jam non ab homine neque per hominem, sed per ipsum Dominum carpunt sinceritatem ubertatemque sapientiæ, acceperunt parvulos futuros quidem cælum, ut cælum cæli^a esse sciant; adhuc tamen terram, cui dicant, *Ego plantari, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit* (1 Cor. III, 6). Ipsi enim filiis hominum quos fecit cælum, terram dedit in qua operentur, qui novit terræ providere per cælum. Maneant igitur cælum et terra in Domino suo qui fecit ea, et vivant ex eo, confitentes ei et laudantes eum. Nam si ex se velint **428** vivere, morientur: sicut scriptum est, *A mortuo, quasi qui non sit, perit consuetudo* (Eccli. XVII, 26).

(Vers. 17.) *Non mortui laudabunt te, neque omnes qui descendunt in infernum.* Clamat enim alio loco Scriptura sancta, *Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit* (Prov. XVIII, 3).

(Vers. 18.) *Sed nos qui vivimus, benedicimus Dominum, ex hoc nunc et usque in sæculum.*

PSALMUS CXIV.

HALLELUIA.

(Vers. 1.) *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.* Cantet hoc anima quæ peregrinatur a Domino, cantet hoc ovis illa quæ erraverat (Psal. CXVIII, v. ult.), cantet hoc filius ille qui mortuus fuerat et resurrexit, perierat et inventus est. Quid est enim *Dilexi, quoniam exaudiet Dominus* (Luc. XV, 24), nisi, *Dilexi, quoniam in hac spe sum positus, ut exaudiendum esse me credam? Non enim frustra hoc spero.*

(Vers. 2.) *Quoniam inclinavit aurem suam mihi.* Ideo ergo exaudiet, quia inclinavit aurem suam mihi. Jam si quæramus unde crediderit anima, quod ad eam aurem Dominus inclinavit, nonne respondebit, *Quia prior dilexit nos, et Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum* (Rom. VIII, 32)? Quod mihi cum annuntiaretur, quomodo non crederem inclinasse Dominum aurem suam mihi, tanta misericordia prævenientem, tanta vocatione pulsanter. *Et in diebus meis invocavi.* In diebus scilicet miseræ meæ, in diebus mortalitatis et prævaricationis, qua deserui Deum, et merui carcerem, id est, tenebras ignorantæ, compedes difficultatis accipi. In his igitur diebus,

(Vers. 3, 4.) *Circumdederunt me dolores mortis, pericula inferni invenerunt me.* Quæ nisi aberrantem abs

^a August., *se esse sciant.* Abest se ab editis nostris.

^b Apud Augustinum, *non invenirent me.*

te^b non invenient me. Ego autem illa non inveniebam, id est, non advertebam. Amabam enim deceptiones meas, et gaudens falsis prosperitatibus sæculi, veris periculis demergebar inferni. Sed cum mihi illuxit gratia tua, et causas tribulationis meæ ac doloris inveni, *et nomen Domini invocavi.*

(Vers. 5.) *O Domine, erue animam meam;* tamquam diceret, Et inter adversitates, et inter prosperitates hujus sæculi miserum me esse cognovi: quia illa premunt, ista decipiunt. *Quis ergo me liberabit de corpore mortis hujus, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Rom. VII, 24). *Misericors Dominus et justus, et Deus noster miserebitur. Misericors* primo, quia inclinavit aurem **429** suam mihi; *Justus*, ^c qui facit me agnoscere unde contererer; et *rursum misericors*, quia ad hoc ut invocetur et miseretur.

(Vers. 6.) *Custodiens parvulos Dominus, humiliatus sum, et liberavit me.* Custodit parvulos, quos vult esse perfectos: et in servitutem per superbiam lapsos, per humilitatem facit liberos.

(Vers. 7.) *Convertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.* *Convertere*, inquit, *anima mea*, quia conversionis facultatem ab illo habes qui benefecit tibi.

(Vers. 8.) *Quia exemit animam meam de morte.* Exempta est a morte anima, etiam mortali adhuc carne circumdata, quæ ex infideli fidelis effecta est: et præter illam perfectam æternam a cunctis laboribus requiem, quam adipiscitur *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (Sentent. 14), habet etiam in hac vita requiem suam anima quæ de morte infidelitatis exempta est, et quæ non ab operibus justitiæ, sed ab iniquitatis abstinet actione. Talis autem anima quæ jam vivit Domino, et mortua est mundo, quæ spiritali industriæ vigilanter intentata, in humilitatis et mansuetudinis non pigra, sed quieta tranquillitate requiescit, pro adeptis jam habet quidquid non dubia spe patienter exspectat (Sent. 14). Et ideo addit et dicit: *Oculos meos a lacrymis, pedes meos a lapsu.* Hæc bona non temporalis vitæ sunt, sed æternæ; nec obtinere possunt mortali carne circumdati, ut non fleant, non gemant et nulla tentatione pulsantur. Spes ergo sancti, qui, secundum id quod Spiritu Dei aguntur jam in carne non sunt (Rom. VIII, 14, 9), merito de his gaudet et gratias agit, quæ sibi a veritate promissa sunt. Denique ut hæc se non jam habere, sed sperare monstraret.

(Vers. 9.) *Placebo, inquit, Domino, in regione vivorum.* Non ergo ad plenum Domino placet, qui adhuc est in regione mortalium; nec potest talis esse in vita occidua, qualis futurus est in æterna.

PSALMUS CXV.

HALLELUIA.

(Vers. 10.) *Credidi, propter quod locutus sum.* Tam reprobi sunt, qui verum quod credunt non ^c Et hic forte melius haberetur, *quia*, ut ante et post, et August. habet.

loquuntur, quam qui verum quod loquuntur non credant. Perfecta erga hujus fides est, qui dicit non tantum credidisse, sed et propter hoc locutum esse, quia credidit. *Ego autem humiliatus sum nimis*. Cur addidit, *Ego autem*, cum possit dicere, *Locutus sum et humiliatus sum? nisi, 430* quia homo veritatem prædicans; humiliari potest ab his qui veritati contradicunt, non ipsa veritas, quam qui credit, eloquitur. *Ego credidi propter quod locutus sum.*

(Vers. 11.) *Ego autem dixi in exstasi mea, Omnis homo mendax*. Exstasis, hic pavor intelligitur, quoniam martyrum vox est, instante cruciatu vel morte trepidantium et agnoscentium non esse virium suarum ut quæ inferuntur evincant; atque ideo mendacem inveniri humanam infirmitatem, quæ non possit non fallere, præsumens de viribus suis: cum fortitudo patientiæ ex Deo sit, qui et constantiam dat non timenti, et fiduciam reparat formidanti: quoniam verax est dicens, *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth. x, 19 et 20*). Dicitur autem exstasis, etiam cum mens non pavore alienatur, sed aliqua inspiratione revelationis assumitur.

(Vers. 12.) *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Hoc dicens, profitetur sibi aliud retributum a Domino quam merebatur; id est, pro malis recepisse se bona: et quærit quid ipse reddat pro bonis; nec aliud invenit, nisi quod Dominus ipse donaverit, et dicit:

(Vers. 13.) *Calicem salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo*. Quis istum dat calicem, nisi qui ait, *Potestis calicem bibere quem ego bibiturus sum* (*Matth. xx, 22*)? et dans exemplum patiendi, contulit donum, redimens ipsam infirmitatem suorum sanguine suo; et dans pretium imitationis ipsorum, ut fieret

(Vers. 15.) *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*. Emit enim eam sanguine suo, quem fudit Dominus pro servis: ut et servi pro Domino suo fundere non timerent. Cum tamen et Domini mors, et servorum, servis esset profutura, non Domino.

(Vers. 16.) *O Domine, ego servus tuus: ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ*. Tamquam diceret: Multi se martyres dicunt, multi servos tuos se profitentur, quia nomen tuum habent in vitis, hæresibus et erroribus. Sed quia præter Ecclesiam tuam sunt, non sunt filii ancillæ tuæ: *Ego autem, et servus tuus, et filius ancillæ tuæ.*

(Ibid.) *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis*. Tu me, inquit, servum tuum, tu fecisti filium ancillæ tuæ, qui captivitatis meæ vincula

* Præterit S. Prosper versiculum 14: *Vota mea Domino reddam coram omni populo ejus*. Præterierat etiam sanctissimus ejus magister Augustinus. Forte quia de hoc eodem disserit uterque in fine psalmi.

† Recentior editio correxerat *offeretur*, sat appo-

dirupisti: et ideo laudis tibi hostiam debeo, quia tua gratia sum quod sum (*I Cor. xv, 10*), et iu tua est mihi gloria gloriandum.

(Vers. 18.) * *Vota mea Domino reddam. 431* Quisquis bene cogitat quid voveat Domino, et quæ vota reddat, seipsum voveat, seipsum reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. Imago Cæsaris reddatur Cæsari, imago Dei reddatur Deo (*Matth. xxii, 21*). Sed sicut videndum est quid offeras, ita etiam considerandum est ubi offeras (*Sent. 15*).

(Vers. 19.) *In atriis, inquit, domus Domini*. Quæ autem domus Domini, nisi populus ejus? Ideo sequitur: *In conspectu omnis populi ejus*. Quid est autem populus ejus, nisi quod addit, *In medio tui, Jerusalem?* Jerusalem vero interpretatur Visio pacis.

Tunc ergo quod offeretur gratum est, si de pace atque in pace reddatur. Qui autem non sunt filii hujus ancillæ, bellum quam pacem potius amaverunt.

PSALMUS CXVI.

HALLELUIA.

(Vers. 1.) *Laudate Dominum, omnes gentes, laudate eum, omnes populi*. In fine superioris psalmi, ne in Jerusalem Judæi gloriarentur, et hanc dignitatem sibi Israel etiam carnalis assumeret; qui sint Israël, et in quibus sit Jerusalem, psalmi hujus principio demonstratur. Omnes scilicet gentes, et omnes populi, qui per imitationem fidei facti sunt filii Abraham, et spiritale semen Israel (*Rom. iv, 15; Galat. iii, 7*).

(Vers. 2.) *Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, et veritas Domini manet in æternum*. Confirmata est misericordia Domini super nos, cum ejus nomini, per quod liberati sumus, inimicorum gentium rabida ora cesserunt, et quem negando blasphemaverunt, credendo laudaverunt. *Veritas autem Domini manet in æternum*, sive in his quæ promisit justis, sive in his quæ minatus est impiis.

PSALMUS CXVII.

HALLELUIA.

(Vers. 1.) *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Sed hic confessio non pœnitentium est, sed laudantium Dominum, quibus per gratiam præstitum est ut eruerentur de tenebris, et potestate tenebrarum, et transferrentur in regnum Filii Dei (*Coloss. i, 13*): ob hoc solum, quia Deus bonus est, et ea misericordia miseretur quæ permanet in æternum.

(Vers. 2-4.) *Dicat nunc domus Israel, Quoniam bonus, 432 quoniam in sæculum misericordia ejus. Dicit nunc domus Aaron, Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Domus Israel et domus Aaron, ipsi sunt omnes qui timent Dominum; pusilli scilicet,

cum veteres omnes scribant *offeretur*.

* Hic v. 4, *Dicant nunc qui timent Dominum, Quoniam in sæculum misericordia ejus*, supra omisus, videtur cursim tangi et explicari.

cet atque majores (*Psal. cxiii, 12 et 13*). Ex quibus, sive Judæis, sive gentibus, unus factus est populus, concurrens in unum gregem, ad unum pastorem Jesum Christum (*Joan. x, 16*): quæ societas in ejus gratia facta est qui bonus est, et cujus misericordia æterna est et æternos facit.

(Vers. 5.) *In tribulatione invocavi Dominum, et exaudivit me in latitudine.* Qui tribulatur, in angustia est: sed qui exauditur, latitudinis infinitate suscipitur.

(Vers. 6.) *Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo.* Apostolus dicit, non adversus carnem et sanguinem nobis, quod est homo iniquus, sed adversus principes et rectores tenebrarum, esse certamen (*Ephes. vi, 12*). Quarum autem tenebrarum, nisi hominum diabolo subditorum? Non ergo metuit quid ei faciat homo, qui ipsius incentorem Dei vincit auxilio.

(Vers. 7.) *Dominus mihi adjutor est, et ego despiciam inimicos meos.* Sive ex malis hominibus, sive ex malis angelis, despiciet inimicos is cui adjutor est Dominus.

(Vers. 8.) *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine.* Etiam si bonus homo, aut bonus angelus adjuvet, non in eis, inquit, confidam; sed in Domino, qui me per illos juvat.

(Vers. 9.) *Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.* Principes et homines et angeli possunt intelligi: sed in neutris spes collocanda est; quia potestas non est nisi a Deo (*Rom. xiii, 1*).

(Vers. 10-12.) *Omnes gentes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eos. Circumdantes circumdederunt me, et in nomine Domini ultus sum eos. Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis; et in nomine Domini, quia ultus sum in eos.* Ipsum Dominum caput Ecclesiæ intelligimus, circumdatum a persecutoribus, sicut circumdant apes favum. Sed mystice significatum est, quod concursus ad persequentes, favus autem ad credentes pertineret. Quoniam impii, nescientes quid facerent, dulciorem cruciando fecerunt: ut gustemus et videamus quam suavis est Dominus (*Psal. xxxiii, 8*). Quod autem exarserunt sicut ignis in spinis, ad totum corpus Christi, id est populum ejus, melius refertur. *Omnes gentes circumdederunt me*, quia ex omnibus collectus est gentibus, et ubique in eum exarserunt persecutionis incendia. Sed ultus est persequentes, quia **433** extincta malitia facti sunt Christiani; sive quia omnes qui pertinaciter infideles fuerunt, quem spreverunt vocantem, sentient judicantem.

(Vers. 13.) *Impulsus, eversus sum, ut caderem, et Dominus suscepit me.* Tamquam cumulus arenæ versatus sum ut caderem, et Dominus suscepit me. Multitudinem fidelium in unitatem fidei congregatam persecutio gentium non habuit quo impelleret, et quamvis multum vexando versaret, convellere tamen

A ac projicere non prævaluit, quia ab omnibus simul in eum creditum est, quia et singulos et universos ubique suscepit.

(Vers. 14.) *Fortitudo mea et laudatio mea Dominus; et factus est mihi in salutem.* Qui sibi sua fortitudo, et sua volunt esse laudatio, cadunt. Quorum autem fortitudo et laudatio est Dominus, tam non cadunt quam non cadit Dominus. Et ideo eis factus salus, non quia ipse aliquid cœperit esse quod non erat, sed quia salutem in eo, quam aversi non habuerant, cœperunt habere conversi.

(Vers. 15.) *Vox exultationis et salutis in tabernaculis justorum.* Sævitia persequentium spem sanctorum internis gaudiis privare non poterat; nec valebant impii eorum auferre lætitiā, quorum nequibant expugnare patientiam. Unde et Apostolus dicit, *Quasi tristes, semper autem gaudentes* (*II Cor. vi, 10*).

(Vers. 16.) *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltavit me, dextera Domini fecit virtutem.* Magna virtus exaltare humilem, deificare mortalem, præbere de infirmitate perfectionem, de subjectione gloriam, de passione victoriam. Sed quia non homo se exaltavit, non homo se perfecit, non homo sibi gloriam dedit, non homo vicit, nec ipse sibi salutem fuit, piissima confessione laudem Dei repetit, *Dextera Domini fecit virtutem.*

(Vers. 17.) *Non moriar, sed vivam, et narrabo opera Domini.* Vox Ecclesiæ est, non in se, sed in Domino gloriantis. Extinguendum Dei populum persecutores arbitrabantur; sed aucta est Ecclesia, et ubique Christus martyrum gloria est, in quorum passionibus Domini opera prædicantur.

(Vers. 18.) *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me.* Non ergo quidquam viribus suis licuisse arbitretur fremitus impiorum; non haberent istam potestatem, nisi desuper daretur (*Joan. xix, 11*). Sæpe filios suos paterfamilias per nequissimos servos emendari jubet, cum illis hæreditatem, his compedes a præpararet. Quæ est ista hæreditas? Auri est et argenti, an **434** gemmarum, an fundorum, amœnorumve prædiorum? Vide qua intretur, et cognosce quid sit.

(Vers. 19.) *Aperite mihi portas justitiæ, et ingressus in eas confitebor Domino.* Intra portas justitiæ vox est confessionis et exultationis. Beati enim qui habitant in domo Domini, in sæcula sæculorum ^b laudabunt eum (*Psal. lxxxiii, 5*).

(Vers. 20.) *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam.* Hæc porta illius est Jerusalem, quam nemo incircumcisus, nemo intrat injustus, ubi dicitur, *Canes foras* (*Apoc. xxi, 15*).

(Vers. 21.) *Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudivisti me, et factus es mihi in salutem.* Confessio hæc laudis est, non vulnera medico ostendens, sed de percepta sanitate gratias agens ei qui ipse est salus.

^a Forte legendum præparet, ut apud Augustinum.

^b Duac. et Colon. laudabunt te. Lugd. et Lovan. cum editione August., laudabunt eum.

(Vers. 22.) *Lapidem quem reprobaverunt edificantes, A hic factus est in caput anguli. Ut duos conderet in semetipsum, in unum novum hominem, faciens pacem, et reconciliaret utrosque in uno corpore Deo (Ephes. 11, 15), circumcisionem scilicet et præputium.*

(Vers. 23.) *A Domino factus est. Quamvis enim non esset lapis angularis, nisi passus esset, non tamen hoc ab eis a quibus passus est, factus est: nam illi qui ædificabant reprobaverunt, sed in eo quod Dominus occulte ædificabat, fecit in caput anguli, quem reprobaverunt. Et est mirabilis in oculis nostris. In oculis interioribus hominis, in oculis credentium, sperantium, diligentium.*

(Vers. 24.) *Hæc dies est quam fecit Dominus; exultemus et jocundemur in ea. Dies quo mihi salutem dedit, dies quo ille Mediator Dei et hominum factus est in caput anguli.*

(Vers. 25.) *O Domine, salvum me fac, o Domine, bene prospera. Salvum fac, quia dies salutis est; prospera iter a peregrinatione redeuntibus, quia tu nobis factus es via.*

(Vers. 26.) *Benedictus qui venit in nomine Domini. Maledictus ille qui venit in nomine suo, quem suscipient qui Dei Filium non receperunt (Joan. 7, 43). Benediximus vos de domo Domini. Vox ista magnorum est ad pusillos: eorum scilicet magnorum, qui Verbum Dei Deum, sicut in hac vita possunt, mente contingunt, et tamen sermonem suum propter parvulos temperant.*

(Vers. 27.) *Deus Dominus, et illuxit nobis. Illuxit nobis Mediator Dei ille et hominum, homo Christus Jesus (1 Tim. 11, 5); qui et Deus æqualis Patri, quod fecit credi, fecit intelligi. Constituite diem festum in frequentationibus, usque ad cornu altaris. Id est, usque ad interiorum domum Dei, a de qua nos benediximus; ubi sunt altaris 435 excelsa, ubi spiritale sacrificium laudis perpetuæ, ubi est sacerdos æternus, et altare sempiternum, ad quod non tepide neque segniter, sed in frequentatione eurrendum est: ut de Filio Deo, qui propter nos caro factus est (Joan. 1, 14), non jam humiliter secundum carnem, qua conformis nobis esse dignatus est, sed sublimiter secundum divinitatem, qua Patri æqualis est b sentiendum.*

(Vers. 28.) *Deus meus es tu, et confitebor tibi; Deus meus es tu, et exaltabo te. Confitebor tibi, Domine, quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem. Non strepitu ista verborum dicentur, in illa domo ad quam ut intremus hortatur; sed dilectio inhærens Deo, ipsa erit vox laudationis æternæ.*

(Vers. 29.) *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. Iisdem verbis c psalmum quibus inchoaverat claudit, quia ab initio usque in finem debet in nobis laudationum Dei perseverare confessio.*

^a In Augustino, de qua vos benediximus.

^b Editi in ora libri ex conjectura notant aliter legi posse *sentiendus*

PSALMUS CXVIII.

ALEPHE.

(Vers. 1.) *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati esse non possunt, nisi immaculati. Immaculati autem non sunt, nisi qui in via ambulant; via vero non est, nisi lex Domini. Quærens ergo beatitudinem, immaculatus in via sit, et in lege Domini, quæ beatorum via est, ambulet, id est, non sit otiosus.*

(Vers. 2.) *Beati qui scrutantur testimonia ejus, in toto corde exquirunt eum. In via Domini hi sine dubio ambulant, qui scrutantur testimonia ejus. Sed quia multi volunt habere scientiam sine operibus, merito addit, in toto corde exquirunt eum. Tum enim recte quæritur Deus, si non per ipsum alia, sed per omnia ipse quærat. Beatitudo autem quærentium Dominum, in hujus vitæ laboribus non potest esse perfecta. Sed beati jam dicuntur, qui hoc sine dubio sunt futuri, quia in via ambulant immaculati, et scrutantes testimonia legis Domini, in toto corde exquirunt eum. Spe ergo beati sunt, quia talibus beatitudo promissa est.*

(Vers. 3.) *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt. Hic quæritur, cum iniquitas peccatum sit, et non oportet peccatum qui ambulant in viis Domini, quomodo illi sancti in viis Domini ambulaverunt, qui dicunt, Si dixerimus 436 quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est (1 Joan. 1, 8)? Ergo et peccatum habuerunt, et in viis Domini ambulaverunt, secundum Paulum dicentem, Si quod nolo, ego hoc facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum (Rom. 7, 15). Itaque nec operantur peccatum qui ambulant in viis Domini, et tamen non sunt absque peccato, quia jam non ipsi operantur illud, sed quod habitat in eis peccatum. Non autem ipsi operantur illud, quando illicitis desideriis consensum non accommodant voluntatis. Verumtamen cum omnes sancti, in carne degentes, veraciter dicant, Dimitte nobis debita nostra (Matth. 6, 12), quomodo intelligitur immaculatos eos in via Domini ambulare, quos oportet quotidiana oratione remissionem pascere peccatorum? nisi quia verum est, ambulantes in via Domini nullis consentire criminibus, et tamen quibusdam cogitationum carnalium obreptionibus titillari, et ob hoc eis necessariam quotidianam remissionem, ut fiant immaculati: quoniam et hoc ipsum ad viam pertinet Domini, de qua non recedit, qui se immaculati semper exposcit.*

(Vers. 4.) *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Nimis, sive ad mandantem, sive ad custodientem referas, non pro eo quod est plus quam oportet, accipiendum est, sed pro valde. Valde enim mandatur, et valde custodienda sunt præcepta divina.*

(Vers. 5.) *Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendam*

Lugdun et Lovan., psalmus. Duac. et Colom., psalmum.

das justificationes tuas! Dedisti, inquit, mandatum, et custodiri illud præcepisti; sed utinam præbeas et auxilium, ut possim facere, te juvante, quod faciendum didici, te docente!

(Vers. 6.) *Tunc non confundar, cum perspicio in omnia mandata tua.* Cum, inquit, directæ fuerint viæ meæ per gratiam tuam, tunc inspectione mandatorum tuorum non confundar, * qui ero non inutilis auditor, sed efficax factor.

(Vers. 7.) *Confitebor tibi, Domine, in directione cordis; in eo quod didicerim judicia justitiæ tuæ.* Si directum fuerit iter meum et cor meum, et prædicabo, Domine, te, laudabo, et tui esse hoc operis confitebor.

(Vers. 8.) *Justificationes tuas custodiam; hoc est, faciam quod jubes, si me adjuveris. Non me derelinquas usquequaque.* Non ita accipiendum, quasi in aliquo se relinqui velit, sed hoc petit, ne penitus deseratur, et ita potius ut ab eo numquam et nusquam divinum abscedat auxilium.

BETH.

437 (Vers. 9.) *In quo corrigit adolescentior viam tuam? In custodiendo sermones tuos.* Interrogatio est, in quo junior viam suam corrigit: et respondetur quod correctio ejus hæc sit, ut Dei verba custodiat. Sed quæritur quis iste sit junior, cujus illa correctio est, cum et senes multi converiantur ad Dominum, per quamlibet seram observantiam mandatorum. Bene ergo iste junior intelligitur populus novus, per Christi gratiam renovatus, qui ab erroris veteris via, verbum fidei custodiendo, corrigitur.

(Vers. 10.) *In toto corde^b meo exquisivi te: ne repellas me a mandatis tuis.* Fecisti, inquit, ut toto corde meo exquirerem te; fac ut in mandatis tuis maneam: quæ ut mihi possibile sint, adjuva me, et noli me ab eis repellere, id est, noli mihi auxilium tuum subtrahere.

(Vers. 11, 12.) *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Benedictus es, Domine; doce me justificationes tuas.* Quid adhuc eloquia Domini quærit discere, quæ jam abscondit in corde? Quod utique non fecisset, nisi ea didicisset. Ut quid addit, et dicit, *doce me justificationes tuas;* nisi quia eas vult faciendo discere, et operandi notitia comprehendere, non loquendi tantum facilitate, et memoriæ recordatione retinere?

(Vers. 13.) *In labiis meis enuntiavi omnia judicia*

* Legendum certe *qui ero non inutilis auditor*, etsi editi omnes habeant *quæro non utilis*. Editiones Duac. et Colon. notarant in margine *qui ero*. Quod vero non inutilis legi debeat, probare videtur locus Jacobi 1, 23, ad quem hic alludit auctor noster, *Si quis auditor est verbi et non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum navivitalis suæ in speculo: consideravit enim se, et abiit. et statim oblitus est qualis fuerit; qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, et permanserit in ea, non auditor obliviosus factus (en inutilis auditor, qualem se non fore sperat psalmographus, si perspiciat in mandata Domini); hic beatus in facto suo erit.* En quod dicit, *Tunc non confundar.*

oris tui. Nihil, inquit, judiciorum tuorum tacui, sed omnia prorsus in labiis meis enuntiavi, ea scilicet, quæ mihi ore tuo, id est, eloquiorum tuorum prædicatione dixisti.

(Vers. 14.) *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis.* Via testimoniorum Dei Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Coloss. 11, 3). In hac ergo via, quasi in omnibus divitiis delectatur, qui videt per illum multa erga nos testimonia divinæ dilectionis impleta, et non dubitat quæ expectantur implenda.

(Vers. 15.) *In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas. Universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10):* quarum plenitudo invenitur in Christo, in quo omnis Ecclesia contra inimicos fidei Christianæ copiosis disputationibus exercetur.

(Vers. 16.) *In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar sermones tuos.* Ideo utique meditabor, ut non obliviscar **438** sermones tuos; meditabor ut non obliviscar. Meditatio enim non obliviscendi, est perseverantia operandi, propter quod postulavit adjutorium gratiæ, dicens, *Benedictus es, Domine, doce me justificationes tuas;* ut quod sermone noverat, etiam opere completeret.

GHINEL.

(Vers. 17.) *Retribuere servo tuo, vivifica me: et custodiam sermones tuos.* Quatuor sunt retributiones: aut enim mala pro malis retribuuntur, sicut Deus ignem æternum retributus est impiis; aut bona pro bonis, sicut regnum æternum retributus est justis; aut bona pro malis, sicut Christus per gratiam justificat impium; aut mala pro bonis, sicut Judas per malitiam persecutus est Christum. Harum quatuor retributionum duæ priores pertinent ad justitiam, ut retribuuntur mala pro malis, bona pro bonis; tertia pertinet ad misericordiam, ut retribuuntur bona pro malis: quartam Deus nescit; nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc autem quæ tertio loco posita est, primitus necessaria est. Nisi enim Deus ^c retribuere bona pro malis, nullo modo essent quibus retribuere bona pro bonis (Sent. 16). Qui ergo dicit: *Retribuere servo tuo;* et addidit, *Vivifica me, et custodiam sermones tuos;* scit justum ex fide vivere, quæ operatur ^d per dilectionem (Habac. 11, 4; Rom. 1, 17; Gal. v, 6). Et quia inortuus erat per suam ^e injustitiam, petit sibi vitam per Dei gra-

^b Vox ista *meo* legitur in editione Lugdun. et Augustino: desideratur in Lovan., Duac. et Colon. Addendam suadet expositio versus statim subiecta.

^c Editio recentior cum Augustino *retribuere*; veteres omnes Prosperianæ, *retribuere*. Idem tamen sententia 16 habet *retribuere*.

^d Sic legitur in Augustino, et legendum suadet locus Apostoli, ad quem alludit S. Prosper; etsi editi nostri omnes sine dubio ex errore scribarum manifesto et facile irrepente scriptum habeant *pro dilectione*.

^e Emendamus ex opere Augustini, quod præ oculis habebat S. Prosper cum hæc scriberet. Editi

tiam. quam profecto non peteret, si omnino non crederet, id est, omnino non viveret. Sed quia id quod acceperat ad desiderandum, non sufficiebat ad obediendum, poscit se vivificari, hoc est, eam in se fidem quam accepit, augeri; ut vivificetur per omnem diem, qui renovatur de die in diem (II Cor. iv, 16).

(Vers. 18.) *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua.* Da, inquit, mihi intellectum, quo possim mirabilia tuæ legis inspicere, et virtutem præceptorum tuorum videre.

(Vers. 19.) *Incola ego sum in terra, ne abscondas a me mandata tua.* Ibi quisque est peregrinus, ubi absens est a patria sua (Sent. 17). Iste ergo qui supernæ Jerusalem civis ascriptus est, peregrinum se profitetur in terra; quia certus est de hæreditate promissa. Sed quia *tentatio est vita humana super terram* (Job. vii, 1), petit ne in tempore tribulationis et difficultatis abscondantur ab eo mandata Dei, quæ utique in medio constituta sunt, et possunt etiam ab impiis sciri. Nam quem latet brevissimum plenissimumque mandatum, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua* (Matth. xxii, 37), et; **439** *Diliges proximum tuum sicut teipsum* (Ibid.)? In quibus duobus mandatis tota lex pendet et prophætæ. Quomodo ergo hic terræ incola orat ut ab eo non abscondantur quæ pene neminem latent, nisi quia Dominum nosse paucorum est; et consequens est ut ei mandatum dilectionis sit absconditum, ^a quia aliud pro alio diligit; et qui errat in Domini amore, errat etiam in proximi charitate? Recte itaque qui incola est in terra, et qui terrena non diligit, postulat sibi mandatorum Dei scientiam revelari: ne vel in Dei, vel in proximi dilectione fallatur.

(Vers. 20.) *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.* Concupivi, inquit, justificationum tuarum desiderium habere usque in finem. Tu enim me justificas, tua me facit gratia justum et bonum: ^b mihi est semper hoc desiderare, et in hoc tuo præsidio delectari. Alioquin justus non ero, si aut defuerit mihi gratia tua, aut inflaverit me superbia.

(Vers. 21.) *Increpasti superbos, maledicti qui declinant a mandatis tuis.* Illa increpatio hic intelligenda est, quam primi hominum genitores sua transgressione meruerunt, declinantes a mandato Dei per superbiam, ^c quam concupiverant, non quod Deus diligendum præcepit, sed quod diabolus invidendo persuasit (Gen. iii, 5). Omnis itaque superbus huic increpationi subjectus est, sive hæreditario, sive voluntatis arbitrio.

(Vers. 22.) *Aufer a me opprobrium et contemptum,*

enim nostri habent per suam justitiam. Nec putamus illud in sensum Apostoli recidere, quo dicit de Judæis. Rom. x, 3: *Ignorantes enim justitiam Dei, et suam querentes statuere, justitiæ Dei non sunt subiecti.*

^a Forte qui aliud; cum paulo post dicatur, et qui

A *quia testimonia tua exquisivi.* Vox ista Ecclesiæ est, jam diligentis inimicos suos, et orantis pro persecutoribus suis (Matth. v, 44). Dicat itaque omnis Christianus, dicant omnia membra corporis Christi, *Aufer a me opprobrium*, quod ideo audio, et contemptum, ^d quod ideo contemnor, *quia testimonia tua*, id est, martyria tua, *exquisivi.* Ut inimici nostri inde venerentur, unde contemnunt; cum quos persequendos putaverunt, intellexerint honorandos.

(Vers. 23.) *Etenim sederunt principes, et adversum me loquabantur.* Inde persecutio gravis erat, quia eam sedentes, id est, judiciariis sedibus eminentes principes decernebant: quod et in ipsum caput et in corpus ejus actum esse non dubium est. *Servus autem tuus exercebatur in tuis justificationibus.* Qualis **B** exercitatio hæc fuerit, sequentia docent.

(Vers. 24.) *Nam et testimonia tua meditatio mea est, et consilium meum justificationes tuæ sunt.* Sic ergo exercebatur servus Christi, ut contra persecuentes dilectione certaret. Consilium sedentium principum fuit, inventos **440** martyres perdere; consilium patientium martyrum fuit, inimicos perditos invenire. Reddebant illi mala pro bonis, ista bona pro malis. Quid ergo mirum, si isti occidendo defecerunt, illi moriendo vicerunt?

DALETH.

(Vers. 25.) *Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundum verbum tuum.* Qui se vivificari petit, quoniam adhæsit pavimento anima ejus, videtur hoc **C** poscere, ut a terrenis cupiditatibus eruiatur. Sed non talia verba præmissa sunt, ut de eo qui dicebat, *Nam et testimonia tua meditatio mea, et consilium meum justificationes tuæ*, credendum sit quod terrenæ magis conversationi inhæserit quam cœlesti. Non ergo a concupiscentiis mundi avelli, nec a carnis societate separari, sed ab affectibus carnalibus optat abjungi; ut illa concupiscentia quæ concupiscit adversus spiritum (Gal. v, 17) magis comminuat, et concupiscentia quæ concupiscit adversus carnem perseverantibus profectibus angeatur. Nemo est enim cujus animam corruptibile corpus (Sap. ix, 15) et inhabitatio terrena non aggravet (Sent. 18), donec corruptibile hoc induatur incorruptionem (I Cor. xv, 53), et verbum Dei, quo vita æterna promittitur, impleatur.

(Vers. 26.) *Vias meas enuntiavi, et exaudisti me: doce me justificationes tuas.* Peccata, inquit, mea confessus sum, et exaudisti me; enuntiavi vias meas, et delesti eas: doce me tuas. Non ergo eas justificationes vult discere, in quibus exercebatur; sed ab illis ad illas desiderat pervenire.

(Vers. 27.) *Viam justificationum tuarum insinua*

errat.¹

^b Fortasse, meum est. Editi omnes, mihi est.

^c Vix dubitamus legi debere qua, non quanti, ut editi omnes habent.

^d Apud Augustinam, quo ideo contemnor.

mihî, et exercebor in mirabilibus tuis. Hæc petens, A magis profectibus concupiscit augeri. Sunt autem quædam justificationes tam sublimes atque mirabiles, ut hi qui experti non sunt, putent ad eas humanam infirmitatem pervenire non posse.

(Vers. 28.) *Dormitavit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis.* Fatigor namque ex infirmitate, et relabor ex tædio. *Confirma me* in promissionibus tuis; atque per ea quæ dedisti, enitar ascendere, ut dormitans in infirmitatibus meis exciter, atque inciter *in verbis tuis.*

(Vers. 29.) *Viam iniquitatis amove a me, et de lege tua miserere mei.* Ne lex factorum, per quam abundavit peccatum (Rom. v, 20), ad iniquitates me adducat infirmum; *lege, inquit, tua,* hoc est, lege fidei (Rom. iii, 27), *miserere mei;* ut per gratiam tuam B *faciam quod per me ipsum a implere non valeo.*

(Vers. 30, 31.) *Viam veritatis elegi, judicia tua non sum oblitus.* **441** *Adhæsi testimoniis tuis, Domine; noli me confundere.* *Viam veritatis elegi,* ubi currem: *judicia tua non sum oblitus,* ut currem. *Adhæsi testimoniis tuis,* cum currem, *Domine, noli me confundere.* Quomodo quo curro pertendam, quomodo, perveniam? *Non enim volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei* (Rom. ix, 16).

(Vers. 32.) *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Cordis dilatio, ^b veritatis est dilectio: quod Dei munere fit, ut ei non timore pœnæ, sed amore justitiæ serviatur, cum charitas Dei diffunditur *in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis* (Rom. v, 5). Ideo ergo iste viam mandatorum Dei cucurrit, quia cor ejus Dominus dilata- C *vit.*

DE.

(Vers. 33.) *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, et exquiram eam semper.* Qui viam mandatorum Dei se dilatato corde cucurrisse jam dixerat, quomodo nunc legem sibi postulat poni! nisi quia proficiens loquitur, et donum Dei novit esse quod proficit; et ut magis magisque proficiat, quod habet, a quo accepit poscit augeri. Ergo et cucurrit hanc viam, et currere cupit; exquisivit et exquirere amat, donec perfectum sit gaudium sine periculo amittendi, quod ut apprehendat, semper exquirat.

(Vers. 34.) *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam, et custodiam illam in toto corde meo.* Ergo alti- D *tudinem et profunditatem legis nemo penetrat, nisi qui intellectum acceperit.* Cum autem plenitudo legis sit dilectio (Rom. xiii, 10), et ille legem intelligat qui opera mandatorum ejus exsequitur, profecto hie illam sibi charitatem multiplicari petit, qua Deus proximusque diligitur, ut hujus duplicis mandati, de quo pendet tota lex et prophetæ (Matth **xxii**, 40), perfectam habeat scientiam, eamque toto corde custodiat.

(Vers. 35.) *Deduc me in semita mandatorum tuo-*

rum; quoniam ipsa volui. Quam prius dixit *viam justificationum,* eandem dicit *semitam mandatorum.* Quia angusta via, est, quæ ducit ad vitam (Matth. vii, 14): et cum sit angusta, nisi dilatato corde non curritur (Sent. 19). Sed quoniam adhuc iste proficit, et adhuc currit, ideo divinum quo deducatur quærit auxilium.

(Vers. 36.) *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.* Qui cor suum inclinari in aliquid petit, plenius et perfectius id, quam vult, velle desiderat. Volebat enim cum diceret, *Deduc me in semita mandatorum tuorum, quoniam ipsam volui;* et orat ut velit, cum dicit, *Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam.* Orat ergo ut in ipsa voluntate proficiat, et cor non in avaritiam, sed in testimonia **442** Dei habeat inclinatum; quæ testimonia hoc insinuant, hoc docent, ut Deus gratis colatur: quia si cor non in avaritiam sit declinatum, Deum non colimus nisi propter Deum, ut Dei cultus ipse sit merces; nam qui Deum ideo colit ut aliquid aliud promereatur quam ipsum, non quem colit diligit, quia non ipsum, sed aliud concupiscit (Sent. 20).

(Vers. 37.) *Averte oculos meos, ne videant vanitatem; in via tua vivifica me.* *Averte, inquit, oculos meos,* non corporeos, quorum intuitus etiam nolens multas vanitates videt; sed cordis oculos, ne intenti sint vanitati, ne humanam gloriam quærant, nec cum boni aliquid appetunt, non dilectione ipsius summi boni, sed amore præsentis utilitatis et laudis hoc faciant: ne postremo justitiam suam ad se magis quam ad Dominum referant, et in se magis quam in Domino gloriantur. Hanc ergo vanitatem perhorrescens, merito adjecit, *In via tua vivifica me,* id est, in Christo, qui est contrarius vanitati, et non solum via est, sed et vita et veritas (Joan. xiv, 6).

(Vers. 38.) *Status terro tuo eloquium tuum in timore tuo.* Stabile fit eloquium Dei in corde nostro, cum fit quod eodem jubetur eloquio, et avellitur, zuni contrarium opus agitur. Petit ergo servus Dei ut in eo confirmetur obedientia perseverans, quæ de statu suo nullo malæ actionis moveatur impulsu; quod non habetur nisi per Spiritum, et castam timorem, quo cavetur ne offendatur charitas, non quo metuitur ne damnetur impietas.

(Vers. 39.) *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, quia judicia tua suavia.* De oculis cordis alieni temere judicare, peccatum est, et eum cujus non videntur opera nisi bona, ex suspitione reprehendere (Sent. 21). Hoc ergo opprobrium, hoc suspitionis vitium, hic qui vult esse perfectus, a se optat auferri. Quoniam eorum quæ incognita homini sunt, solus Deus justus inspector est: et judicia ejus suavia sunt, quoniam vera.

(Vers. 40.) *Ecce concupivi mandata tua, in tua justitia vivifica me.* Fecisti me, inquit, cupidum mandatorum tuorum, fac et efficacem; adjuva ut faciam

^a Lugdunensis editio addit vocem *implere,* quam omittunt Lovan., Duac. et Colon. Legitur autem

etiam apud Augustinum hoc loco.

^b In Augustini libro, *justitiæ est delectatio.*

quod commendas, dona ipse quod mandas; quia in A
me unde morerer habui, unde autem vivam, non
invenio, nisi in te, qui homini tuo omnem æquitatem
in tua et proximi dilectione posuisti.

V A U.

(Vers. 41.) *Et veniat super me misericordia tua, Do-*
mine, salutare tuum secundum eloquium tuum. Quid
poscit nisi ut mandata quæ concupit, per ejus mise-
ricordiam faciat ^a quæ mandavit? Et quæ est mise-
ricordia nisi Christus? Et secundum quod eloquium
443 nisi secundum verbum promissionis, quo vo-
cata sunt ea quæ non erant, tamquam essent (Rom.
iv, 17)? Quia et quibus promissum est, etiam ipsi
promissi sunt, ut tolum corpus Christi dicat, *Gratia*
Dei sum quod sum (I Cor. xv, 10).

(Vers. 42.) *Et respondebo exprobrantibus mihi B*
verbum, quia speravi in sermonibus tuis. Verbum ex-
probrantibus, an verbum respondebo, ambiguum est;
sed utrumque ^b Christus sonat. Ipsum enim nobis
exprobrant, ^c quibus est crucifixus vel scandalum,
vel stultitia (I Cor. i, 23); ignorantes quia *Verbum*
caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. i, 14).
Quod Verbum in principio erat, et apud Dominum
erat. Sed etsi ipsi exprobratores non Verbum expro-
brent, quod eos latet, quia divinitas ejus ab eis non
cognoscitur, a quibus infirmitas in cruce contemnitur,
nos tamen omnibus exprobrantibus Verbum respon-
deamus. Parum est enim in corde habere Christum,
nisi quod corde credimus, ore profiteamur (Rom. x,
10). Sed hoc ita demum fieri poterit, si in promissis
Dei spes fuerit firma credentis.

(Vers. 43.) *Et ne auferas a me verbum veritatis*
usque valde; hoc est, non ita conturber sub persecu-
tionis flagello, ut a me penitus auferatur confessio ve-
ritatis; quia multi qui ad horam negando defecerunt,
postea pœnitendo reparati sunt, et palmam quam
perdididerant resumpserunt. *Quia in judiciis tuis su-*
persperavi; id est, quia judicia tua, quibus me corri-
pis et flagellas, non solum mihi non auferunt spem,
sed etiam augent, dum quem diligis corripis, flagellas
autem omnem filium quem recipis (Hebr. xii, 6). Et
ideo plerumque eum, qui sibi fortis videbatur, infir-
mari sinis, ut præsumptio auferatur, et perseverantiæ
virtus ex tua opitulatione reparetur.

(Vers. 44.) *Et custodiam legem tuam semper, in sæ-*
culum et in sæculum sæculi. Quod dixit, *semper,* ne D
ad omne istius vitæ tempus tantummodo referretur,
adjecit, *et in sæculum sæculi.* Lex autem, quam per-
petuo custodire desiderat, charitas accipienda est:
quia ipsa est plenitudo legis (Rom. xiii, 10), et ces-
santibus cæteris mandatis, sola permanet in æter-
num.

(Vers. 45-48.) *Et ambulabam in latitudine, quia*
mandata tua exquisivi. Et loquebar de testimoniis tuis
in conspectu regum, et non confundebar. Et meditarar

^a Apud Augustinum, qui mandavit; editi, quæ
mandavit.

^b In Augustino, Christum sonat; editi nostri, Chri-

in mandatis tuis, quæ dilexi valde. Et levavi manus
meas ad mandata tua quæ dilexi, et exercebar in ju-
stificationibus tuis. Superiores versus precationem
habuerunt, qua adjutorium gratiæ postulatum est.
Hi autem narrationem habent, qua ostenditur 444
quid gratia petita contulerit: tamquam diceret, Hæc
cum orarem, exaudisti me, et ambulabam in latitu-
dine, id est ambulabam in charitate, quæ *diffusa est*
in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est
nobis (Rom. v, 5). Hic est ille Spiritus in quo cla-
mamus, *Abba Pater* (Gal. iv, 6), ac per hoc ipsius
est quod mandata Dei exquisivit: qui acceptus etiam
hoc agit, ut largius accipiendus petendo, quærendo,
pulsando quærat. Per hunc itaque dilectionis Spi-
ritum confirmatus est, ut in conspectu regum non
confunderetur, ut in mandatis Dei cogitationem
suam exerceret, et valde eadem mandata diligeret;
elevans manus suas, non ad terrena opera, sed ad
cælestia, exerceretur in justificationibus Dei.

Z A I N.

(Vers. 49, 50.) *Memento verbi tui servo tuo, in quo*
mihî spem dedisti; hæc me consolata est in humilitate
mea, quia verbum tuum vivificavit me. Cum dicitur
Deo, *Memento,* orantis desiderium, quo promissum
accelerari poscit, ostenditur: non Deus, quasi id ei
a recordatione exciderit, admonetur. *Memento ergo,*
inquit, *verbi tui servo tuo,* hoc est, Imple promissum
tuum; *in quo mihî spem dedisti,* hoc est, in quo verbo
me sperare fecisti. *Hæc me consolata est in humilitate*
C *mea:* hæc scilicet spes mea consolata est, quæ data
est humilibus, dicente Scriptura, *Deus superbis resi-*
stis, humilibus autem dat gratiam (Jacob. iv, 6). *Quia*
verbum tuum vivificavit me: quia fecit me in te spe-
rare, et non deficere in tribulatione.

(Vers. 51.) *Superbi inique agebant usque valde; a*
lege autem tua non declinavi. Superbos intelligi voluit
persecutores humilium, hoc est, impios persecutores
piorum; et ideo subjecit, *A lege autem tua non decli-*
navi, quia hoc eum facere persecutio compellebat.

(Vers. 52.) *Memor sui judiciorum tuorum a sæculo,*
Domine, et consolatus sum. A sæculo, inquit, ex quo
genus hominum sumpsit exordium, *memor sui judi-*
ciorum tuorum. Et quia probavi quod omnes viæ tuæ
misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10), consolatio
nem accepi in auxilio gratiæ tuæ, et per ipsa quoque
vasa iræ, intellexi divitias gloriæ tuæ in vasa mise-
ricordiæ (Rom. ix, 22 et 23).

(Vers. 53, 54.) *Tædium detinuit me a peccatoribus*
derelinquentibus legem tuam. Cantabiles mihi erant ju-
stificationes tuæ in loco incolatus mei. Quamvis tædium
pateretur a peccatoribus, cum quibus eum præsentis
vitæ peregrinatio detinebat, tamen cantabiles ei erant
justificationes Dei, quia peregrinantem gratia solâ-
batur.

stus sonat.

^c Sic Lugdun. post Aug. At Lovan. et alii, a qui-
bus est crucifixus, vel scandalum, vel stultitiam.

Vers. 55.) *Memor fui in nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam.* **445** Nox est ^a in æternum; nam mortalitatis nox in superbis inique agentibus; nox in tædio, a peccatoribus derelinquentibus Dei legem; nox est postremo in loco peregrinationis hujus, donec veniat Dominus, et illuminet abscondita tenebrarum (I Cor. iv, 5). In hac ergo nocte memor debet esse homo nominis Domini, ut legem ejus custodiat, et hoc ipsum ad gloriam Dei referat; quoniam *adjutorium nostrum in nomine Domini* (Psal. cxiii, 8).

(Vers. 56.) *Hæc facta est mihi, quia justificationes tuas exquisivi.* Justitias utique tuas quibus justificas impium (Rom. iv, 5), non meas, quæ non plum faciunt, sed superbum. Quæ est ergo de qua dicit, *Hæc facta est mihi?* Non enim Lex intelligenda est, quam masculino genere Græcus enuntiat, cum melius accipiatur de nocte, quia superius dixerat, *Memor fui nocte nominis tui*, quæ facta est mihi, id est, ut prodesset mihi. Quoniam hæc ipsa humilitas, in loco peregrinationis hujus, quæ merito nox intelligitur, prodest eis qui salubriter exercentur in ea, ut discant non superbire, propter quod malum in istam noctem pulsus est homo.

BETH.

(Vers. 57.) *Portio mea, Domine, dixi, custodire legem tuam.* ^b Nisi quia ita erit portio cujusque Dominus, cum legem ipsius custodierit. Sed quia hoc non fit sine adjutorio Dei, quid præcipiat obtineri ostendit, adjungens :

(Vers. 58.) *Precaus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.* Quid autem hac prece obtinuerit, et in quem profectum pervenerit, consequenter ostendit, dicens :

(Vers. 59.) *Cogitavi vias meas, et averti pedes meos in testimonia tua.* Averti, inquit, pedes meos a viis quæ mihi displicuerunt, ut irent in testimonia tua, atque ibi haberent viam. Quod autem hic positum est, *Averti pedes meos*, in nonnullis legitur, *Avertisti pedes meos*; ut hoc Dei potius gratiæ tribuatur. Sed sive hoc, sive illud sit, dubitari non potest divini esse muneris, ^c cum et recte cogitamus, et pedes nostros ab errore revocamus. Quoties enim bona agimus, Deus in nobis, atque nobiscum, ut operemur operatur (Sentent. 22, et can. 9 concil. v Arausiacani).

(Vers. 60.) *Paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.* Confitetur humiliter, ad custodienda mandata constantem se factum esse per gratiam.

^a Ita editi omnes Prosperiani. Cum vero apud Augustinum legatur, *Nox est illa humilitas, ubi est mortalitatis ærumna*, non immerito forte suspicamur legendum : *Nox est in ærumna mortalitatis*; nam, pro in æternum, quod editi omnes præferunt.

^b Hæc intellige, suppleudo quæ sunt apud Augustinum, *Quid est, Portio mea, Domine, dixi custodire legem tuam, nisi quia, etc.?*

^c Lovan., Duac. et Colon., et cum recte cogitamus,

446 (Vers. 61.) *Funes peccatorum circumplexi sunt me, et legis tuæ non sum oblitus.* Peccatorum, non ab eo quod sunt peccata declinatum est, sed ab eo quod sunt peccatores. *Funes* itaque peccatorum, impedimenta sunt inimicorum, sive spiritualium, sive carnalium, qui sanctos, pro Dei lege usque ad sanguinem decertantes, quibuslibet difficultatibus implicare conantur, quibus eos a constantia patiendi, quasi funibus ac restibus, retraherant. Sed si implicent corpus, non implicent animum; in quo iste legis Dei non est oblitus, quia *Sermo Dei non est alligatus* (II Tim. ii, 9).

(Vers. 62.) *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Media nox, profunda tribulatio est, quia non sic affligebatur, ut surgere non valeret. Surgebat autem, ut confiteretur Deo, justo judicio ejus datam peccatoribus potestatem qua sanctos Dei persequerentur, quos adjuvat gratia Dei, ut hujusmodi exercitia facerent clariores (Sent. 23).

(Vers. 63.) *Particeps sum ego omnium timentium te et custodientium mandata tua.* Vox ista proprie ipsius capitis intelligenda est. Non enim efficeremur participes divinitatis Christi, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Per hanc autem participationem, ejus nobis gratia subministratur, ut caste timeamus Deum et custodiamus mandata ejus. Ideo quippe Deus hominum, immortalis mortalium, suscepit naturam, et participando suam fecit, ut granum caderet ^d in terra (Joan. xii, 24 et 25), mortificatumque **C** multum fructum faceret.

(Vers. 64.) *Misericordia tua, Domine, plena est terra.* In eo utique, quod justificatur impius, in cuius ineffabilis gratiæ scientia ut proficiatur, adjungit : *Et justificationes tuas doce me*

TETH

(Vers. 65.) *Bonitatem fecisti cum servo tuo, Domine, secundum verbum tuum.* Fecisti, inquit, Domine, ut me delectaret bonum, quod utique magnum est tuum donum. *Secundum verbum tuum*, hoc est, secundum promissum tuum : ut firma sit promissio omni semini (Rom. iv, 16).

(Vers. 66.) *Suavitatem, et eruditionem, et scientiam doce me; quia in mandatis tuis credidi.* Augeri sibi ista poscit, et ^e perficit ei gratia Dei, magis magisque in omni dulcedine bonitatis. Docet autem Deus *suavitatem*, inspirando dilectionem : docet *disciplinam*, **447** temperando tribulationem; docet *scientiam*, insinuando cognitionem. *Quia mandatis tuis credidi*; hoc est, credidi quod tu illa mandaveris, qui donas

et pedes, etc. Lugdun., *cum et recte.* Sic quoque in sententia 22, in qua pro recte legimus *recta cogitamus*.

^d Augustinus in terram, ut in utroque textu Scripturæ.

^e Apud Augustinum, *et perfici*; nam utique qui jam dixerat, *Suavitatem fecisti cum servo tuo; quomodo dicit, Suavitatem doce me, nisi ut ei gratia Dei magis magisque innotescat dulcedine bonitatis*

ut flant; non autem homo, qui etsi potest notum fa-
cere præceptum, ^a obedientiæ tamen tribuere non
potest donum. Doce disciplinam, docendo patientiam;
doce scientiam, illuminando intelligentiam; quoniam
te credidi illa mandasse, qui Deus es, et homini donas
unde possit facere quod mandas.

(Vers. 67.) *Priusquam humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum ego custodivi.* Propter primum, inquit, delictum humiliatus sum; et ne rursus humiliarer, *eloquium tuum custodivi.* Ita per gratiam tuam profuit experiri pœnam, ut acquirerem obedientiam.

(Vers. 68.) *Suavis es tu, Domine, et in tua suavitate doce me justificationes tuas.* Vere vult facere justificationes Dei, quando eas in ejus suavitate vult discere.

(Vers. 69.) *Multiplicata est super me iniquitas superbiorum.* Eorum scilicet, quibus non profuit, quod postea quam deliquit, humiliata est humana natura. *Ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.* Quantalibet, inquit, abundet iniquitas, non refrigescet in me charitas (*Matth. xxiv, 12*). Ad hoc enim mandata tua amans scrutor, ut perfectius ea faciendo cognoscam.

(Vers. 70.) *Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego autem legem tuam meditatus sum.* Cor, inquit, superbiorum obduratum est: ego autem legis tuæ meditatione didici quia superbis resistis, et humilibus das gratiam (*Jac. iv, 6*).

(Vers. 71.) *Bonum est mihi quod humiliasti me, ut discam justificationes tuas.* Pœnam convertisti mihi ad disciplinam, et humiliationem ad eruditionem; quia justificationes tuas ita cupio nosse, ut faciam. Non enim est vera scientia boni, nisi ad hoc cognoscatur, ut agatur (*Sent. 24*).

(Vers. 72.) *Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti.* Ut amplius diligit charitas legem Dei, quam diligit cupiditas millia auri et argenti.

100.

(Vers. 73.) *Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me.* Manus Domini sunt potestas Dei, quæ efficit opera voluntatis suæ, ut nihil de Deo per nuncupationem manus corporeæ cogitemus. **448** Quod si pluralis numerus movet, accipiantur manus Dei ^c virtus, sapientia; quod utrumque unus est Christus (*I Cor. i, 24*), qui et brachium Domini dicitur (*Isai. v, 1*). Accipiantur postremo manus Dei, Filius et Spiritus sanctus, qui et Spiritus sanctus cooperatur est Patris et Filii (*I Cor. xii, 11*), tantum ut in natura incommutabilis Deitatis nulla forma corporea

^a Hic virgula appositæ, quæ post vocem *obedientiæ* notabatur in editis, locum sensui planiori redditum credimus. Ait enim Augustinus, *Si enim homo mihi hæc jubet forinsecus, numquid ut etiam sacerem quod jubebat adjuvaret intrinsecus.* En obedientiæ donum, non vero obedientiæ præceptum, quod alia interpunctione signabatur.

^b August. : unde facias eum facere quod mandas.

sentiatur. Quod ergo ait, *Manus tuæ fecerunt me, et finxerunt, sive plasmaverunt me,* non incongrue ita discernitur, ut *fecerunt* ad animam, *finxerunt* vero ad corpus pertineat. Licet soleant hæc indifferenter posita reperiri. Hoc autem opus Dei, non solum in primi hominis conditione præcessit, in quo omnes seminali ratione sunt conditi, sed etiam in quotidiana singulorum hominum creatione perficitur. Quia si operatoria illa Dei potentia, ab hoc se opere contineret, cuncta deficerent.

(Ibid.) *Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.* Numquid ita condita est humana natura, ut careat intellectu? Quid igitur sibi dari postulat, quod accipit, nisi quod peccati vitio ipsum primitus rationale corruptum est, et gratiæ munere ^d reformandum est? Non enim sufficit naturæ quod ei remansit, nisi recipiat a reparatore quod perdidit. Dominus ergo Jesus in hoc psalmo per prophetam, tanquam sibi, petivit intellectum dari a Deo corpori suo, quod est Ecclesia (*Ephes. v, 23*). Cum ipso enim vita corporis ejus, hoc est populi ejus, abscondita est in Domino (*Coloss. iii, 3*); et ipse in eodem corpore suo indigentiam patitur et per id quod membris suis est necessarium.

(Vers. 74.) *Qui timent te, videbunt me, et jocundabuntur, quoniam in verba tua speravi.* Præsens vita sanctorum timoris est et laboris: sed habent spem lætitiæ et jocunditatis æternæ. Quia ergo adhuc timet Ecclesia, et nondum se videt in eo regno ubi securæ gaudebit, ipsa est quæ videbitur: quoniam inter præsentis tentationes in promissa Dei sperare non deficit.

(Vers. 75, 76.) *Cognovi, Domine, quoniam justa judicia tua; et in veritate tua humilias me. Fiat autem misericordia tua, ut consoletur me, secundum eloquium tuum servo tuo.* Quamvis grave jugum sit super filios Adam, quo creatura humana deprimitur (*Eccli. xl, 1*), cognovi tamen quod justa sunt judicia tua, et secundum veritatem humiliatus est homo. *Fiat ergo misericordia tua, secundum promissionem tuam, de præsentibus muneribus accipiat mortalis vita solatium, et futura æternitatis bona patienter expectet.*

449 (Vers. 77.) *Veniant mihi miserationes tuæ, et visam.* Tunc vere vivam, quando non timebo ne moriar. Ipsa est enim vera vita, quæ sine ullo additamento dicitur, quasi aliud ibi non sit vivere, quam sine ullo fine, et sine ulla miseria vivere. *Quia lex tua meditatio mea est.* Hæc meditatio, nisi esset in fide quæ per dilectionem operatur (*Gal. v, 6*), ad vitam non perveniret æternam. Non ergo utiliter

^a In Augustino, *virtus et sapientia*; particula et forte excidit a codicibus Prosperi.

^d In edit. Lugdun. et Lovan., *formandum est.* Quod propius accedere videtur ad illud Augustini, *Quia tu, inquit, formasti, tu reforma: ut fiat in corpore Christi, quod ait Apostolus, Reformamini in novitate sensus vestri,* Rom. xii, 2, et ad sequentia S. Prosperi verba.

meditatur legem Dei, qui laborat ut memoria teneat A id est, promissa, tendentis, cui speratarum consolatio-
quod a actione non implet (Sent. 24). tionum longæ sunt moræ. Quia etiam quod subve-
nienti breve est, longum videtur optanti.

(Vers. 78.) *Confundantur superbi, quia injuste iniquitatem fecerunt in me; ego autem exercebor in mandatis tuis.* Quamvis sæviant superbi, et iniquitatem operentur in sanctos, charitas tamen piorum non refrigescit, et a mandatorum Dei exercitatione non desinit.

(Vers. 79.) *Convertantur ad me qui timent te, et qui cognoscunt testimonia tua.* Non est quisquam hominum qui possit hoc dicere, præter illum qui cum sit Deus universalitatis, naturam sibi univit humanam: ad quem convertentur timentes Dominum, et cognoscentes compleri testimonia Dei, quæ de illo per prophetas tanto ante prædicta sunt.

(Vers. 80.) *Fiat cor meum immaculatum in tuis justificationibus; ut non confundar.* Redit ad vocem corporis, hoc est, membrorum suorum, quorum cor fit immaculatum per ipsum corporis caput, hoc est, per gratiam Dei, in b generationis lavacro, ubi abluta sunt omnia peccata præterita, in adiutorio spiritus, quo concupiscimus adversus carnem (Gal. v, 17), ne ejus cupiditate vincamur c, in Dominicæ orationis effectu, qua dicimus, *Dimitte nobis debita nostra* (Matth. vi, 12). Ita, donata nobis regeneratione, fusa precatione, fit cor nostrum immaculatum, ut non confundamur: quia et hoc ad justificationes Dei pertinet, quando inter alia ejus mandata præcipitur, *Dimitte, et dimittetur vobis; date, et dabitur vobis* (Luc. vi, 37 et 38).

C A P M.

(Vers. 81.) *Defecit in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum semper d speravi.* Non ait, Defecit salutare tuo; sed, *Defecit in salutare tuum*, hoc est, ad salutare tuum, anima mea. Bonus est ergo iste defectus: indicat enim desiderium boni, nondum quidem adepti, sed avidissime concupiti; quo desiderio inflammati sunt omnium temporum sancti. Quia sicut numquam defuerunt, qui incarnationis Christi adventum desiderarent, ita postquam ascendit in cælos, non 450 desunt qui manifestationem ipsius, qua ad judicandos vivos et mortuos venturus est, concupiscant. *Defecit ergo in salutare tuum anima mea, et in verbum tuum supersperavi.* Hæc enim spes promissi tui fecit, ut quod nondum video, et vehementer desiderem, et patienter expectem.

(Vers. 82.) *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando consolaberis me? In oculis interioribus, ideim defectus desiderii ejus ad Dei eloquia,*

Lugdun., ut actio teneat, forte lectio, aut lectione teneat. Quam vocem Lovan., Duac. et Colon. in margine notant, tamquam legeretur alicubi, aut legi posset pro voce sequenti actione, cum forte melius crederetur respondere priori parti, ut lectione teneat, pro, memoria teneat, quod habent prædicti codices, conformiter Augustini loco, cum totam legem memoræ mandaverit.

b Melius forte legeretur, in regenerationis lavacro, ut Augustinus hoc eodem loco, per regenerationis lavacrum: nam et infra Prosper ipse ait, donata nobis regeneratione.

id est, promissa, tendentis, cui speratarum consolationum longæ sunt moræ. Quia etiam quod subvenienti breve est, longum videtur optanti.

(Vers. 83.) *Quoniam factus sum sicut uter in pruina, justificationes tuas non sum oblitus.* Per utrem, carnem mortis hujus; per pruinam vero cælesti beneficium vult intelligi, quo carnales concupiscentiæ, velut frigore cohibente torpescant et hinc fit ut justificationes Dei de memoria non labantur.

(Vers. 84.) *Quot sunt dies servi tui, quando facies de persequentibus me judicium?* Et in Apocalypsi est ista vox inartyrum (Apoc. vi, 10), et discipuli e ad Dominum indicari sibi diem finis exposcunt (Matth. xxiv, 3). Sed illis patientia indicitur, et istis constitutio secreta non panditur. In his ergo psalmi verbis, bene intelligitur hæc ipsa Ecclesiæ inquisitio prophetata.

(Vers. 85.) *Narraverunt mihi iniqui delectationes; sed non ut lex tua, Domine.* Fabulas vanarum opinionum, f delectabilis eloquii arte compositas, ab iniquis sibi dicit esse narratas: sed nihil se in eis utile reperisse, sicut in lege Domini, in qua est omnis veritas.

(Vers. 86.) *Injuste persecuti sunt me, adjuva me.* Mendaciorum, inquit, fabulis veritatis mandata præposui; et ob hoc *me injuste persecuti sunt* falsitatis amatores. Ergo *adjuva me*, ut possim usque ad mortem pro veritate certare.

(Vers. 87.) *Paulo minus consummaverunt me in terra; ego autem non dereliqui mandata tua.* Strage C martyrum facta, dum consentitur et prædicant veritatem, quam a te adjutus non deserui.

(Vers. 88.) *Secundum misericordiam tuam vivifica me; et custodiam testimonia oris tui.* Martyres enim, quia misericordia Dei adjuti et vivificati sunt, veritatem, quæ vita est, non negantes, pro eadem moriendo, vicerunt.

L A M E D.

451 (Vers. 89.) *In æternum, Domine, permanet verbum tuum in cælo.* Permanet verbum in angelis custodientibus sine defectione æternam militiam.

(Vers. 90.) *In generatione et generatione veritas tua; fundasti terram, et permanet.* Post cælestem Jerusalem, respexit et filiam ejus Ecclesiam, quæ in hoc mundo conversatur, et dixit, *In generatione D et generatione veritas tua.* Hac autem repetitione, vel omnes generationes significavit, a quibus non deficit veritas Dei; vel duas intelligi voluit, unam scilicet ad legem et prophetas; alteram vero ad

c In Augustini opere habetur, per Dominicæ orationis effectum.

d Editiones nostræ pro lectione diversa in margine notant, supersperavi, quod habet S. Prosper infra, ut Vulgata nostra; et, ait Augustinus, etiam hic Græcus illud verbum (ἐπιθυμία) habet: quod quidam nostri interpretes supersperavi transferre maluerunt, quia procul dubio plus futurum est, quam dici potest.

e Forte, a Domino.

f Editio Lugdun., delectabiles, eloquii arte compositas.

Evangelium pertinentem, supra fundamentum æternum, quod est Christus (I Cor. III, 11): et terra hæc permanet, quæ tali fundamento constabilita non inclinatur in sæculum sæculi (Psal. CIII, 5).

(Vers. 91.) *Ordinatione tua perseverat dies, quoniam omnia serviunt tibi Omnia*, scilicet, de quibus loquebatur, et quæ ad æternum pertinent diem.

(Vers. 92.) *Nisi quia lex tua meditatio mea est, forsitan perissem in humilitate mea*. Lex ista, fidei est quæ per dilectionem operatur (Gal. v, 6); in cuius meditatione permanens, auxilium gratiæ promeretur, ut in tribulationum humilitate non pereat.

(Vers. 93.) *In æternum non obliviscar justificationum tuarum: quoniam in ipsis vivificasti me*. Ecce unde factum est, ut non periret in humilitate sua: quoniam unde est justificatus, inde est vivificatus.

(Vers. 94.) *Tuus sum ego, salvum me fac, Domine; quoniam justificationes tuas exquisivi*. Non voluntates meas exquisivi, quibus sui meus; sed *justificationes tuas*, ut essem jam tuus.

(Vers. 95.) *Me expectaverunt peccatores, ut perderent me; testimonia tua intellexi*. * Non hic morte corporis perire metuebat, quæ erat pro veritate subeunda. Expectabant ergo peccatores, ut eis consentiret ad mala: tunc enim eum perderent. Sed ideo non prævaluerunt, quia testimonia Dei intellexit, id est, quia veritatem constans, etiamsi ^b oppeteret, non periret.

(Vers. 96.) *Omnia consummationis vidi finem, latum mandatum tuum valde*. Qui intellexit testimonia, et scivit sibi usque ad mortem pro veritate certandum, non ignoravit omnem exitum piorum quam beatus finis exceperit. Mandatum autem Dei valde latum, charitas intelligenda est, qua diligi Deus jubetur et proximus, quo quid esse latius potest, cum ibi pendeat tota lex et prophetæ (Matth. XXII, 40).

MEM.

(Vers. 97.) *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea est*. **452** Sic, inquit, dilexi legem fidei quæ per dilectionem operatur (Gal. v, 6), ut tota die, id est, omni tempore, meditatio mea sit.

(Vers. 98.) *Super inimicos meos sapere me fecisti mandato tuo, quoniam in æternum mihi est. Finis legis Christus est ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4), ut justificetur gratis per gratiam ipsius (Rom. III, 24), in quem inimici hujus non crediderunt. Hic autem qui justitiam non suam quæsit, sed quæ ex Deo est, quem supra inimicos suos sapere Deus fecit, ipsum mandatum sibi invenit in æternum: quoniam non temporalia pro eo præmia concupivit. Diligentis enim remuneratio est ipse dilectus.

(Vers. 99.) *Super omnes docentes me intellexi*. Super omnes doctores intellexit, quem Pater docuit (Joan. VI, 45). Quod ex persona Verbi difficile intelligitur, nisi quis utcumque capere valeat, id esse, Filium a Patre

* Duæ. et Colon., *Non hoc*. Melius Lugdun. et Lovan., *Non hic*.

^b Ita editio Lugdunensis cæteris antiquior, et quidem meliori sensu, quam ea posteriores, oportere;

doctum esse, quod genitum. A quo enim ei est esse, ab ipso et simul doctum esse. Ex persona vero hominis, ubi formam servi accepit, facilius intelligitur a Patre didicisse quæ dixit. In qua forma puerum putaverunt homines majoris ætatis docendum (Luc. II, 42, etc.). Sed ille quem Pater docuit, ulterioris erat intelligentiæ, quam docentes. *Quia testimonia tua meditatio mea est*. Ideo super omnes docentes se intelligebat, quia testimonia Dei meditabatur, quæ de se prænuntiata ipse melius noverat, et implebat.

(Vers. 100.) *Super senes intellexi, quia mandata tua exquisivi*. *Mandata tua*, non mandata hominum (I Tim. I, 7); *mandata tua*, non mandata seniorum, qui volentes esse legis doctores, non intelligunt neque quæ dicunt, neque de quibus affirmant.

(Vers. 101.) *Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua*. Membrorum est vox ista, non capitis: non enim ipse Salvator corporis nostri ullis concupiscentiis pulsabatur, ut ei necesse esset pedes suos a via malignæ cupiditatis inhibere. Nostros ergo motus, nostros cohibet appetitus, ut in præva itinera noxiis desideriis non trahamur.

(Vers. 102.) *A judiciis tuis non declinavi, quoniam tu legem posuisti mihi*. Perseveranter, inquit, judiciis tuis credidi, quia tu mihi legem in corde posuisti, tamquam digito tuo scribens; ut eam, non tamquam servus sine amore metuerem, sed tamquam filius casto timore diligerem.

(Vers. 103.) *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo!* Hæc est illa suavitas quam Dominus donat, ut terra nostra det fructum suum (Psal. LXXXIV, 13), et ut bonum vere bene, id est, non mali carnalis formidine, sed boni spiritalis delectatione faciamus.

453 (Vers. 104.) *A mandatis tuis intellexi*. Spiritualium membrorum Christi vox ista est. Hoc enim recte dicit corpus Christi in eis, quibus mandata servantibus, propter ipsam custodiam mandatorum præbetur uberior doctrina sapientiæ. *Propterea odio habui omnem viam iniquitatis*. Necesse est enim ut oderit omnem iniquitatem amor justitiæ, qui augetur et inflammatur; ideoque obtemperat Deo, et in mandatis ejus intelligit.

NUN.

(Vers. 105.) *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis*. Verbum hic intelligendum est, non illud quod est æquale gignenti, et quod est verum lumen, illuminans omnem hominem (Joan. I, 8); sed verbum quod factum est ad prophetas, vel quod prædicatum est per apostolos: verbum scilicet Christi, de quo scriptum est, *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi* (Rom. x, 17): nam et verbum propheticum lucernæ comparans apostolus Petrus, *Habemus, inquit, certiores propheticum sermonem, cui benefaciis intendentes,*

quod Augustini verba sic exprimunt: *Quia scilicet me sibi non consentientem etiamsi occiderent, tua martyria confitens non periret.*

velut lucernæ in obscuro loco (II Petr. 1, 19). Quod A sectatur, in æternum mereatur habere quod diligit. itaque hic ait, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis*, verbum est quod in Scripturis sanctis omnibus continetur. Non itaque sermo deitas, sed sermo deitatis.

(Vers. 106.) *Juravi et statui custodire omnia judicia justitiæ tuæ.* Hoc appellavit a juramento, quod statuit præter sacramentum : quia ita debet esse mens fixa in custodiendis judiciis justitiæ Dei, ut sit omnino pro b juratione quod statuit.

(Vers. 107.) *Humiliatus sum uaque valde, Domine; vivifica me secundum verbum tuum.* Pro eo quod juravit et statuit custodire judicia justitiæ Dei, persecutionem maximam passus est; et ne in tanta humiliatione deficeret, vivificari se, secundum verbum promissionis, exposcit : quia in nocte tribulationum lucerna est pedibus, et lumen semitis ipsa promissio.

(Vers. 108.) *Voluntaria oris mei fac beneplacita, Domine, et judicia tua doce me.* Voluntaria oris quæ approbari petit, sacrificia sunt laudis, confessione charitatis, non timore necessitatis oblata. *Judicia* autem Dei doceri se cupit, non quia ignorat, sed ut proficiat.

454 (Vers. 109.) *Anima mea in manibus c tuis semper; et legem tuam non sum oblitus.* Ita dictum, tamquam ad non obliviscendam legem Dei, memoria ejus illius manibus adjuvetur.

(Vers. 110.) *Posuerunt peccatores laqueum mihi, et a mandatis tuis non erravi.* Unde hoc, nisi quia anima ejus in manibus Dei semper est?

(Vers. 111.) d *Hæreditatem acquisivi testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt.* Ut testis, inquit, tuus esse cuperem, tu donasti; et ut pro veritate mori non metuerem, tuæ hæreditatis, tuæ est gratiæ : quod mihi donum in æternum est, quia non est in eo gloria temporalis : propter quod etsi corpore afflictus sum, tamen corde lætatus sum.

(Vers. 112.) *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem.* Qui dicit, *Inclinavi cor meum*, ipse jam dixerat, *Inclina cor meum in testimonia tua* (Sup. v. 36) : ut intelligamus, simul hoc esse, et divini muneris, et propriæ voluntatis. Faciat autem hoc propter retributionem : ut quia justificationes Dei dilectione

a Apud Augustinum, *juramentum*; editi nostri, D *juramento*.

b Emendavimus ex Augustino, loci sensu cogente, eam editi, ex errore sine dubio scribarum, haberent, *pro ratione*.

c Ita veteres editiones post Augustinum, qui observat quod : *Nonnulli codices habent, in manibus meis; sed plures, in tuis; et hoc quidem planum est. Justorum enim animæ in manu Dei sunt : in cujus manu sunt et nos et sermones nostri.* Posteriores mutarunt, in *meis*. Sed versus proxime sequentis expositione revincuntur.

d Ita legunt editiones Prosperianæ antiquæ ad unam omnes; recentiores scripserant, *Hæreditate*. Forte magis quia sic canitur quotidie ex Vulgata nostra, quam quod vox hæc *Hæreditate* magis pla-

SAMECH.

(Vers. 113.) *Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi.* Qui legem Dei diligit, probat se in hominibus iniquis id quod contra legem est odisse, non homines (Sent. 25).

(Vers. 114.) *Adjutor meus et susceptor meus es tu; et in verbum tuum supersperavi.* Adjutor et susceptor, ad mala evadenda.

(Vers. 115.) *Declinate a me maligni, et scrutabor mandata Dei mei.* Mandata Dei scrutari, nisi quieta mens non potest. Ut ergo exerceatur hoc studium, abigenda sunt c studia malignorum (Sent. 26).

(Vers. 116.) *Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam; et non confundas me ab expectatione mea.*

B Poscit magis magisque suscipi a Domino is qui sperat intentus, † ut tum demum, cum illa adeptus fuerit, se sciat esse victurum : quia præsentia morti sunt similiora quam vitæ.

(Vers. 117.) *Adjuva me, et salvus ero, et meditabor in justificationibus tuis semper.* Ut vivam, ut non confundar, ut in tuis justificationibus semper exercear, *Adjuva me*, 455 inquit, *et salvus ero*; quia ad promissiones tuas, nisi tuo auxilio non venit.

(Vers. 118.) *Ad nihilum deduxisti omnes discedentes a justificationibus tuis, quoniam injusta cogitatio eorum.* Omnia opera, vel bona, vel mala, a cogitatione procedunt. Qui ergo corde iniquus est, ad nihilum deducitur, qui a Dei justificationibus injusta cogitatione discedit.

C (Vers. 119.) *Prævaricatores existimavi omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.* Cum prævaricator dici non possit, nisi qui legis mandata transgreditur (Rom. iv, 15), quæritur quomodo omnes peccatores terræ prævaricatores debeant existimari, quorum multos constat sine lege peccatores? Et invenitur, omnes quidem gentes, præter populum Israel, extra legem fuisse; sed omnem hominem teneri lege naturæ, ut quod pati non vult, sciat alii non esse faciendum. Quamvis ergo multo amplius prævaricator sit, qui non solum naturalis, sed etiam divinæ transgressor est legis, nullus tamen, nisi transgressione peccator est : quia etiam quem non condemnat littera, arguit conscientia. Inter hos etiam parvuli congrue deputantur, propter originalis

cuerit Augustino hoc ipso loco. *Nonnulli, Hæreditari interpretati sunt. Melius ergo duobus verbis insinuat integer sensus, sive dicatur, Hæreditate possedi, sive dicatur, Hæreditate acquisivi, non hæreditatem, sed hærediate.*

e In sententiis ex Augustino prius est, *religiosum exerceatur studium*, tum vero, *abigenda sunt jurgia malignorum*. Nam (ait Augustinus hic) *maligni exercent ad facienda mandata, a scrutandis autem avocant, non solum cum persequuntur aut litigare nobiscum volunt, verum etiam cum obsequuntur et honorant, etc.*

† Augustinus dicit : *Poscit se magis magisque suscipi, et ad illud propter quod tam multa molestia tolerat perducere : verius ibi se quam in istis humanarum rerum somniis f. lens esse victurum.*

vincula peccati. Quia etiam ipsi in similitudine **A** ^a prævaricatoris Adæ (Rom. v, 14), ad illam prævaricationem pertinere monstrantur, quæ in paradiso prima commissæ est (Gen. iii, 6). Cum ergo omnes peccassent et egerent gloria Dei (Rom. iii, 23), nec cuiquam in sua iustitia salus esset, restabat ut per gratiam Salvatoris donata a Deo fidei justificatio subveniret. Unde ait Apostolus, *Per legem cognitio peccati. Cognitio, non abolitio. Nunc autem sine lege, inquit, iustitia Dei manifestata est, testificata per legem et prophetas (Ibidem, 20 et 21). Merito igitur adjecit, Propterea dilexi testimonia tua; tamquam diceret, Quoniam lex sive in paradiso data, sive naturaliter insita, sive litteris promulgata, prævaricatores fecit omnes peccatores terræ, propterea dilexi testimonia tua, quæ sunt in lege tua de gratia tua.*

(Vers. 120.) *Confige clavibus a timore tuo carnes meas.* Quid in his verbis vult intelligi, nisi quod ait Apostolus, *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Gal. vi, 14)?* et iterum, *Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero Christus in me (Gal. ii, 19).*

(Ibid.) *A judiciis enim tuis timui.* Si jam timuit vel timebat, cur adhuc ut a timore suo Deus crucifigeret carnes ejus orabat, nisi quia addi sibi volebat timorem, qui sufficeret mortificandis concupiscentiis, affectibusque carnalibus? Aliter quoque ita **456** intelligitur, *Confige clavibus a timore tuo carnes meas, a judiciis enim tuis timui;* hoc est, a timore tuo casto, qui permanet in sæculum sæculi, carnalia **C** a me desideria comprimantur, a quibus me iudiciorum tuorum formido frenavit. Cum ergo voluntatem tuam facere, et recte vivere, non metu pœnæ, sed justitiæ amore desiderem, da hunc ergo castum et liberum timorem, ad quem petendum me tamquam pædagogus legis ille perduxit, quo a judiciis tuis timui.

HAIN.

(Vers. 121.) *Feci iudicium et justitiam, non tradas me nocentibus me.* Quisquis timore Dei casto crucifixas habet carnes suas, et nulla carnali corruptus illecebrosus facit iudicium opusque justitiæ, orare debet ne adversantibus tradatur, id est, ne timendo perpeti mala, ad facienda mala persequentibus cedat. A quo enim accipit victoriam, ne concupiscentiæ voluptate **D** superetur, ab illo etiam robor patientiæ, ne dolore frangatur. Quoniam de quo dicitur, *Dominus dedit suavitatem (Ps. lxxiv, 13),* de illo etiam dicitur, *Ab illo est patientia mea (Psal. lxi, 6).*

(Vers. 122.) *Suscipe servum tuum in bonum, ut*

^a Apud Augustinum, *prævaricationis*; editi nostri omnes, *prævaricatoris*.

^b Melius apud Augustinum, *non ipsi se*, quam in editis nostris, *non ipse se*.

^c Hæc vox *superbi*, cum in Augustino non addatur, ipsi Scripturæ textui, videtur, ex ipsa versus expositione, irrepsisse in textum: ideo diverso charactere excudendam duximus, cum etiam paulo infra non legatur in Prospero, ubi repetitur pars ista

non calumnientur mihi superbi. Id est, ne illi impellant ut cadam in malum, tu suscipe in bonum. Illi calumniantur in superbia; tu humilitate defende, ut non mihi noceant calumniæ superborum.

(Vers. 123.) *Oculi mei defecerunt in salutare tuum et in eloquium justitiæ tuæ. In eloquium justitiæ Dei, hoc est, in promissionem Christi defecisse dicit oculos cordis sui: non quia intentio desiderantis animi victa succubuerit, sed quia in expectationem gratiæ Dei, toto mentis ardore transierit. Justitia autem Dei, Christus est, qui justos facit (I Cor. i, 30).*

(Vers. 124.) *Fac cum servo tuo secundum misericordiam tuam.* Non utique secundum justitiam meam. *Justificationes tuas doce me.* Illas procul dubio, quibus facit justos, ^b non ipsi se.

(Vers. 125.) *Servus tuus sum ego.* Neque enim bene mihi cessit, quando esse volui liber meus, non servus tuus. *Da mihi intellectum, ut discam testimonia tua.* Nemo tam intelligens, nemo tam doctus est, qui hac postulatione non egeat. Non enim horum donorum ita ulla augmenta sufficiunt, ut non semper supersit, quod et intelligi desideretur, et sciri (Sent. 27).

(Vers. 126.) *Tempus faciendi, Domine, dissipaverunt ^a superbi legem tuam. 457* Quid est, *Dissipaverunt legem tuam,* ^d nisi prævaricationis iniquitate, integritatem ejus non custodierunt? Dissipata ergo lege, tempus fuit ut per unigenitum Filium Dei misericordia mitteretur. *Lex enim subintravit, ut abundaret delictum (Rom. v, 20),* quo delicto Lex dissipata est; et opportuno jam tempore Christus advenit, ut *ubi abundavit delictum, superabundaret gratia (Ibid.).*

(Vers. 127.) *Ideo dilexi mandata tua super aurum et topasion.* Id agit gratia, ut mandata Dei dilectione impleantur, quæ impleri timore non poterant. Diliguntur autem *super aurum et topasion*, id est, super ea quæ pretiosa habentur in terra; quando in observantia mandatorum, non aliquod temporale præmium quæritur, sed ipsa justitia; quia nihil est melius eo bono quo ipse homo fit bonus.

(Vers. 128.) *Propterea ad omnia mandata tua dirigebar.* Quia illis rectis, ut etiam ipse rectus essem, dilectione cohærebam. *Omnem viam iniquitatis odio habui.* Unde enim fieri poterat ut iniquam viam non odisset diligens ^e rectum?

PE

(Vers. 129.) *Mirabilia testimonia tua, propter hoc scrutata est ea anima mea.* Omnia quidem opera Dei testimonia sunt majestatis et bonitatis ejus, nihilque versus ejusdem.

^d Editi nostri, *si*, cum ex Augustino et sensu loci ipsius judicetur primam syllabam excidisse vocis nisi.

^e Ita editi nostri; Augustinus habet, *rectam, scilicet viam.* Si *rectum* legatur, intellige mandatum, cum supra dixerit, *illis rectis, scilicet mandatis, cohærebam.*

eorum est quod non stupendum sit atque mirandum. Sed multa mirabilia sunt testimonia legis ipsius quorum utilitas et justitia altissime latet, cum quaeritur quare data sit lex quae vivificare non possit, et ex qua non justificaretur omnis caro coram Deo (Gal. III, 21; Rom. III, 20). Merito ergo hanc altitudinem scrutatus est, qui intellexit per legis difficultates id egisse misericordiam Dei, ut qui legem implere non poterant, converterentur ad gratiam; sed divina ope apprehenderent quod propriis viribus assequi non valebant (Rom. III, 28).

(Vers. 130.) *Manifestatio verborum tuorum illuminat, et intelligere facit parvulos.* Scrutando hoc intellexit hic parvulus, quod et apostolus Paulus, ideo datam legem quae vivificare non posset, quia conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus (Gal. III, 22). Hujus ergo mysterii manifestatio illuminat, et intelligere facit parvulos. Non enim hoc secretum gratiae, nisi humilibus infirmisque reseratur; qui confugientes ad adjutorium Dei, viribus suis se justificari non posse profitentur.

458 (Vers. 131.) *Os meum aperui et abstracti spiritum, quoniam mandata tua desiderabam.* Desiderabat mandata divina ut faceret. Sed non erat unde faceret infirmus fortia, parvulus magna. Aperuit os, confitens quod facere per se ipse non posset.

(Vers. 132.) *Respice in me, et miserere mei, secundum judicium diligentium nomen tuum.* Id est, secundum judicium quod in eos fecisti qui diligunt nomen tuum: quoniam, ut diligerent te, prius dilexisti eos (I Joan. IV, 19).

(Vers. 133.) *Gressus meus dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mei omnis injustitia.* Quid orat, nisi ut Dei praecepta, quae imponit jubendo, impleri faciat adjuvando?

(Vers. 134.) *Redime me a calumniis hominum, et custodiam mandata tua.* Tu, inquit, age infuso Spiritu tuo ne me calumniae hominum terroribus vincant, et a tuis mandatis ad sua male facta traducant. Si enim me hoc modo redemeris, ut mihi inter persecutiones calumniantium constantiam dones atque patientiam, custodiam mandata tua.

(Vers. 135.) *Faciem tuam illumina super servum tuum, et doce me justificationes tuas.* Praesentiam, inquit, tuam subveniundo et opitulando manifesta; et ita me justificationes tuas doce, ut mihi eas didicisse, fecisse sit.

(Vers. 136.) *Exitus aquarum descenderunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam.* Descensio

^a Suspiciamus legendum *multo mirabiliora*, pro eo quod editi omnes scriptum tenent, *multa mirabilia*.

^b Editi Lovan., Duac. et Colon., in ora libri notant aliter legi, et divina ope.

^c Augustinus legit *attraxi*, exponitque, *attraxit unde faceret*, scilicet, mandata divina. Unde vix dubitamus erratum esse in editis Prosperianis, cum legitur *abstracti*.

^d In Augustino, nisi ut praecepta, quae Deus imponit. etc.

^e August., *mala facta*. Editi nostri, *male facta*.

A oculorum per effusionem lacrymarum humilitatem indicat poenitentis. Cur autem non custodita lege sic fletur, nisi ut impleteret gratia, quae contentis delet iniquitatem, et credentis adjuvat voluntatem?

TZADE.

(Vers. 137, 138.) *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. Mandasti justitiam testimonia tua, et veritatem tuam nimis. Idem affectus poenitentiae perseverat, reddens rationem cur multum flere debuerit: quia nisi ipse se condemnaret, rectissime plecteretur. Magna est ergo in utroque justitia Dei, rectumque judicium, quo et poena peccatori dēeritur, et poenitenti justificatio non negatur.*

(Vers. 139.) *Tabescit me zelus domus tuae, quia oblitus sunt verba tua inimici mei. Zelus iste, amoris est, non livoris. Sancta enim aemulatione inimicos suos vult esse correctos, dolens et tabescens quod oblitus sint verborum Dei.*

459 (Vers. 140.) *Ignitum verbum tuum valde, et servus tuus dilexit illud.* Diligens divinum eloquium, ea charitate fervebat, ut ad amorem Dei etiam inimicos suos vellet accendi.

(Vers. 141.) *Junior ego sum et contemptus, justificationes tuas non sum oblitus.* Bene hic duorum populorum intelligitur significatio, qui etiam in Rebeccae utero luctabantur (Gen. xxv, 22 et 23), quando non ex operibus, sed ex vocante dictum est, *Major serviet minori* (Rom. ix, 12). Contemptum ergo se dicit hic junior: et ideo factus est major, quia ignobilia et contemptibilia elegit Deus, et ea quae non sunt tamquam sint, ut quae sunt evacuentur (I Cor. I, 28): id est, ut superbi destruantur, et humilesificentur.

(Vers. 142.) *Justitia tua justitia in aeternum, et lex tua veritas.* Quomodo enim non veritas Lex, per quam cognitio peccati, et quae testimonium perhibet justitiae Dei (Rom. III, 20 et 21)?

(Vers. 143.) *Tribulatio et necessitas invenerunt me, mandata autem tua meditatio mea est.* Saevitia inimicorum infert huic juniore tribulationem, sed non adimit charitatem. Meditatio enim ipsius mandata sunt Dei, ex quibus his qui eum oderunt, dilectionem rependit.

(Vers. 144.) *Justitia testimonia tua in aeternum, intellectum da mihi, et vitam.* Intellectum poscit junior hic qui supra seniores se intellexit, in tribulatione, in necessitate; ut intelligat quam sit contemnendum quod ei auferri potest, qui propter aeternam justitiam Dei temporalia negligens, vitam sperat aeternam.

^f Sic legunt Lugdun., Lovan. et Duac. Colon. vero, *Tabescit me*. Augustinus autem, cum legisset, *Tabescit me zelus meus*, addit, *Vel ut alii codices habent, zelus tuus. Habent nonnulli etiam, zelus domus tuae; et non Tabescit me, sed Comedit me. Quod ex alio psalmo, quantum mihi videtur, putatum est emendandum, ubi scriptum est, Zelus domus tuae comedit me.* Psal. LXXVIII, 18.

^g Lugd. editio, quod et. Lovan., Duac. et Colon., ut in Augustino, quod ei.

ROPH.

(Vers. 145.) *Clamavi in toto corde meo, exaudi me, Domine, justificationes tuas exquiram.* Clamor cordis est, silenti sono vocis, magna cogitationis intentio, qua ad hoc iste toto corde clamavit, et hoc sibi desideravit a Domino exaudiente præstari, ut justificationes ejus exquirat; quas non solum scientia comprehendat, sed etiam opere exercent.

(Vers. 146.) *Clamavi ad te, salvum me fac, et custodiam testimonia tua.* Salus animæ facit ut pro custodiendis testimoniis Dei vita corporis contemnatur; et si hoc flagitat extrema tentatio, ut usque ad mortem pro veritate certetur.

(Vers. 147.) *Præveni intempesta nocte, et clamavi, et in verbis tuis speravi.* Nox intempesta tempus est noctis mediæ, rebus quæ per diem aguntur incongruum. Quo significatur quoddam obstaculum præsentis sæculi, quod in comparatione futuri sæculi nox vocatur; et quo promissiones Dei, 460 donec æternæ lucis veniat manifestatio, differuntur. In hoc ergo tempore intempestæ noctis clamat ad Dominum, tempus retributionis desiderio suo prævenit, qui promissa Dei vigilanter exposcit. Quod etiam ad illa referri tempora potest, quibus Ecclesia propheticis vocibus Christi postulabat adventum, et sperabat implendum, ut in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes (*Gen. xii, 3; xxii, 18*).

(Vers. 148.) *Prævenērunt oculi mei ad matutinum, ut meditarer eloquia tua.* Matutinum factum est Ecclesiæ, quando qui sedebant in tenebris et in umbra mortis, lux orta est eis (*Isai. ix, 2*). Quod matutinum spes credentium præbebat. Et meditabatur eloquia Dei, quæ in Lege ac Prophetis hanc lucem prænuñtiabant.

(Vers. 149.) *Vocem meam exaudi, Domine, secundum misericordiam tuam, et secundum judicium tuum vivifica me.* Prius enim Deus secundum misericordiam aufert a peccatoribus pœnam, eisque postea justis secundum judicium dabit vitam. Quia non frustra illi hoc ordine dicitur, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (Psal. c, 1)*.

(Vers. 150.) *Appropinquerunt persequentes me iniquitate, a lege autem tua longe facti sunt.* Tunc appropinquant qui persequuntur, quando usque ad carnem cruciandam perimendamve perveniunt. Sed quanto viciniore sunt persequendis istis, tanto longinquoiores sunt a lege justitiæ.

(Vers. 151.) *Prope es tu, Domine, et omnes viæ tuæ veritas.* Etiam in tribulationibus suis, quod eas non immerito patiantur, Deo tribuere veritatem, sanctorum est usitata confessio. Sed quæri potest quomodo hoc dictum sit, *Omnes viæ tuæ veritas*; cum in alio psalmo legatur, *Universæ viæ Domini misericordia et*

A veritas (Psal. xxiv, 10). Si ergo omnes homines consideremus, quorum alii misericordia liberantur, alii a veritate damnantur, *universæ viæ Domini misericordia et veritas.* Si autem solos sanctos intueamur, non discernuntur hæ viæ. Individua enim ibi est et a misericordia veritas, et a veritate misericordia: quia beatitudo sanctorum est et de munere misericordiæ, et de retributione justitiæ (*Sent. 28*).

(Vers. 152.) *Ab initio cognovi de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea.* Quæ sunt ista testimonia, nisi quibus testatus est Deus daturum se regnum suis filiis sempiternum? Et ideo ipsa testimonia in æternum fundata; quia id quod promisit, æternum est, quia fundamentum promissionis est Christus (*1 Cor. iii, 11*), in quo hujus spei testimonia 461 vera sunt: quæ hic *ab initio* cognovisse se dicit, quia verbis Ecclesiæ loquitur, quæ ab initio humani generis exorta, nullis generationibus deficit.

RESCE.

(Vers. 153.) *Vide humilitatem meam, et eripe me, quia legem tuam non sum oblitus.* Vox ista totius Ecclesiæ est et omnium membrorum corporis Christi. Hoc autem loco, ubi ad liberandam humilitatem Dominus invocatur, nullam Dei legem convenientius intelligimus quam illam qua immobiliter fixum est ut omnis qui se exaltat humilietur, et omnis qui se humiliat exaltetur (*Luc. xiv, 11, et xviii, 14*). Superbus ergo malis, ut humilietur, innectitur; humilis a malis, ut exaltetur, eripitur.

(Vers. 154.) *Judica judicium meum, et redime me, propter eloquium tuum vivifica me.* Ejusdem sensus repetitio est; hoc est enim, *Judica judicium meum*, quod, *Vide humilitatem meam*; et hoc est, *redime me*, quod, *eripe me*. Nec aliud sonat, *propter eloquium tuum*, quam illud, *quia legem tuam non sum oblitus*. Tantumdem est, vivificari humilem, quantum et exaltari, quia sanctorum exaltatio vita æterna est.

(Vers. 155.) *Longe a peccatoribus salus; quia justificationes tuas non exquisierunt.* Longe est a superbis salus, quia non exquisierunt gratiam tuam, quæ sola justificat; et non de te tibi, sed de se sibi placere voluerunt.

(Vers. 156.) *Miserationes tuæ multæ, Domine.* Etiam hoc, inquit, quod exquirimus justificationes tuas, pertinet ad miserationes tuas. *Secundum judicium tuum vivifica me.* Novi enim quia et judicium tuum sine miseratione non erit super me.

(Vers. 157.) *Multi persequentes me et tribulantes me; a testimoniis tuis non declinavi.* Vox ista est Ecclesiæ in martyribus suis, qui inter tormenta et multiplicata supplicia, persequentibus non cesserunt, et quorum exemplis gloriosissimis totus mundus illustris est: qui tamen victoriam suam non sibi, sed Deo

^a Hæc duo, *oculi mei*, quæ in editis nostris desiderantur, suppleri debere probat quod habeantur tum in Augustino, tum in textu Scripturæ, et sine his non pateat quo referatur verbum numeri pluralis *prævenērunt*.

^b Vulgata nostra, *iniquitati*. At Augustinus, ut

editi Prosperiani, *iniquitate*; subditque: *vel, sicut nonnulli codices habent, inique.*

^c Editi in textu, *pereunt*. Ex quibus Danc. et Colon., in margine, *perveniant*. Quod cum legatur in Augustino, sensui etiam necessarium videtur.

tribuunt, d'centes in alio psalmo, *Nisi quod Dominus A erat in nobis, forsitan vivos deglutissent nos (Psal. cxxiii, 2).*

(Vers. 158.) *Vidi a non servantes pactum, et tabescebam.* Qui sunt qui pactum non servaverunt, nisi qui tribulationes multorum persequentium non ferentes, a Dei testimoniis declinaverunt? Hoc ergo, inquit, cum viderem, tabescebam, dolens eos a tanta gloria decidisse. *Quia eloquia tua non custodierunt.* **462** Hoc erat pactum b non perseverare, promissa Dei perdere.

(Vers. 159.) *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Ipsa est fructuosa tolerantia, quæ sævitiam persequentium dilectione suscipit mandatorum. *Domine, in tua misericordia vivifica me.* Cujus misericordia obtinuit palmam, ejus misericordia poscit et vitam.

(Vers. 160.) *Principium verborum tuorum veritas, in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.* Judicia justitiæ Dei sunt, quibus pronuntiatur in æternum vita justo, pœna inipio.

SCIN.

(Vers. 161.) *Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum.* Terreni reges Ecclesiam Christi gratis persecuti sunt, quia nullam causam persecutionis habuerunt; cum eos Christiani in nullo læderent, et ipsi Christianis negationem veritatis extorquere non possent. Habuerunt ergo verba minacia, intulerunt sæva supplicia: sed me tua potius verba terruerunt, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant; sed eum timete qui habet potestatem et corpus et animam perdere in gehennam (Matth. x, 28).* Ab his ergo verbis formidavit cor meum; et sperans in æternum præmium, contempsi temporale supplicium.

(Vers. 162.) *Exsultabo ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa.* Per ipsa verba vicit quibus formidavit. Victis enim spolia detrahuntur: et multa spolia capta sunt, quando etiam per se custodes plurimi admirati patientiam martyrum, in eum in quem sævierant crediderunt.

(Vers. 163.) *Injustitiam odio habui, et abominatus sum, legem autem tuam dilexi.* Lex, eloquia sunt Dei, quæ sic timuit, ut amaret; consequens enim erat ut diligeret justitiam, qui oderat pravitatem. Timor ergo ille verborum Dei a quibus formidavit, non fuit a charitate dissentiens, sed metuens ab eo quod amabat c avelli.

(Vers. 164.) *Septies in die laudem dixi tibi, super judicia justitiæ tuæ.* Quod ait septies, significat semper. Hoc enim numero omnes explicantur dies, et tempora universa voluntur. Ecclesia ergo nullis persecutionibus superata, in isto tribulationum die,

a S. Augustinus ita legerat, *Vidi insensatos.* Sed observat quod alii codices habent, *Vidi non servantes pactum; et hoc plures habent.*

b Fortasse non servare.

c Editi simplici verbo *velli.* Margini apposuerant *avelli* Duac. et Colon. Respicit autem sine dubio quod pro exemplo Augustinus posuerat, *sic pudica*

semper patientiæ et perseverantiæ suæ laudat auctorem: quia cum tempus esset ut iudicium inciperet a domo Dei (1 Petr. iv, 17), in omnibus tentationibus atque pressuris, d non infirmitate, sed coronis martyrum gloriata est.

463 (Vers. 165.) *Pax multa diligentibus Legem tuam, et non est eis scandalum.* Ipsa Lex diligentibus se scandalum non est? an diligentibus eam nullum est undecumque scandalum? Sed utrumque recte intelligitur. Qui enim diligit Dei Legem, etiam quod in ea non intelligit honorat, et in profunditate quam non penetrat, magnum aliquid ac mysticum latere non dubitat. Et item qui Dei Legem diligit, si eam non ex mutabilibus hominum moribus pendit, nullum scandalum patitur; quia etiamsi bonæ professionis homines propositum suum deserant, Legis tamen justitiæ perseverat.

(Vers. 166.) *Exspectabam salutare tuum, Domine, et mandata tua dilexi.* Omnes quidem sancti, ante Incarnationem Christi, ejusdem semper expectaverunt redemptionem. Sed potest hæc prophetia etiam eorum convenire personæ qui, ex quo revelata gratia Evangelium prædicatur, diligentes mandata Christi, adventum ejus expectant: ut cum Christus apparuerit, vita nostra, tunc et nos cum ipso appareamus in gloria (Coloss. iii, 4).

(Vers. 167.) *Custodivit anima mea testimonia tua, et dilexit ea valde.* Custodiunt Dei testimonia, dum non negantur. Sed quia pro testimoniis Dei etiam flammis concremari sine charitate non prodest (1 Cor. xiii, 3), ideo addidit, *et dilexit ea valde.*

(Vers. 168.) *Custodivi mandata tua et testimonia tua, quia omnes vias meas in conspectu tuo, Domine.* Plerumque, dum mandata Dei custodiuntur, flunt inimici qui eadem mandata contempnunt, et necessarium est ut tunc pro testimoniis Dei fortiter stetur. Quod hic ideo fecisse se dicit, quia omnes vias ejus in Domini conspectu fuerunt; tamquam diceret, Si avertisses a me faciem tuam, Domine, conturbatus fuisset, nec tua mandata, nec testimonia custodissem; nunc autem ideo utraque servavi, quia vias meas conspectus tui lumine direxisti.

TAU.

(Vers. 169.) *Appropinquet oratio mea in conspectu tuo, Domine, secundum eloquium tuum da mihi intellectum.* Appropinquet oratio quæ recipitur, quoniam *Prope est Dominus his qui tribulato sunt corde (Psal. xxxiii, 19);* et dat intellectum secundum promissum suum, qui ait, *Intellectum dabo tibi (Psal. xxxi, 8).*

(Vers. 170.) *Intret postulatio mea in conspectu tuo, Domine; secundum eloquium tuum eripe me.* Repetivit

conjug virum et timet, ne ab illo deseratur; et amet, ut fruatur.

a Ita editi nostri omnes. Qui licet sensum aliquem exhibeant, tamen non dubitamus melius legi in Augustino ipso, *Non infirmata, sed coronis martyrum glorificata est.* Nec difficile fuit vocem *infirmata* mutari a scriba in aliam *infirmate.*

quodammodo quod petivit. Nam qui et intellectum A accepit eripitur, ne non intelligens subruatur.

(Vers. 171.) *Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me justificationes tuas.* Laudabo, inquit, Dominum, et gloriabor **464** in te, cum docueris me illa doctrina tua, qua quod jubes fieri auxiliaris ut fiat.

(Vers. 172.) *Pronuntiavit lingua mea eloquia tua, quia omnia mandata tua a justitia.* Spondet se prædicatorem futurum eloquiorum Dei: quia etsi Deus dat incrementum, tamen a ministris verbi et plantandum est et rigandum (I Cor. III, 7).

(Vers. 173.) *Fiat manus tua ut salvum me faciat, quia mandata tua elegi.* Ut pronuntiare eloquia tua, mandata tua elegi, et constantem me fecit dilectio veritatis. *Fiat ergo manus tua, ut salvum me de manu faciat aliena:* non ita, ut carnem persecutor non perimat; sed ita ut animam tormenta non vincant.

(Vers. 174.) *Concupivi salutare tuum, Domine, et Lex tua meditatio mea est.* Salutare Christus haud dubium est, et ipsam se concupisse justi antiqui veracissime constituentur. Ipsum concupivit Ecclesia venturum de visceribus matris, ipsum concupiscit Ecclesia venturum a dextera Patris. Legis autem meditatio nutrit et firmat hoc desiderium, dum testimoniiis suis pronuntiat Christum.

(Vers. 175.) *Vivet anima mea, et laudabit te, et judicia tua adjuvabunt me.* Illa sunt hæc judicia, quæ et tempus erat ut inciperent a domo Domini (I Petr. IV, 17). Sed his Ecclesia semper adjuvata est; quia, Deo dante victoriam, passionibus suis crevit.

(Vers. 176.) *Erravi sicut ovis quæ perii: quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.* Hæc est ovis propter quam pastor ejus nonaginta novem dimisit in montibus, et eam quærens, Judaicis laceratus est vepribus, ^e verberibus (Matth. XVIII, 12; Luc. XV, 4). Sed ex parte inventa, adhuc quæritur. Ex ea namque parte qua iste dicit, *Mandata tua non sum oblitus*, inventa est; sed per eos, qui mandata Dei eligunt, colligunt, diligunt, adhuc quæritur, et per sui pastoris sanguinem fusum atque dispersum, in omnibus gentibus inventur.

PSALMUS CXIX.

Prænotatio tituli *Canticum graduum* indicat inchoari. Nomine vero *graduum* significatur ascensio, qua proficientes quique a temporalibus ad æterna, a terrenis ad cœlestia provehuntur. Iidem autem gradus et ascensionum sunt et descensionum; non quia deficient qui profecerant, sed quoniam *qui se humiliat exaltabitur* (Luc. XIV, 11); et præcipua sublimium virtus est, compati cum infirmis, et ad eos qui insipientes sunt, hoc est, et ad parvulos, inclinari (Rom. XV, 1); ut omnes quæ sursum sunt sapiant (Coloss. III, 2), et frater fratrem adjuvans exal-

^a Apud August., *judicia*.

^b In Augustino et recentioribus codicibus Prosperi, *Vivet*. Editi veteres omnes, *Vivit*.

^c Edd. posteriores addiderant conjunctivam particulam *et*, quæ ab antiquioribus abest. Nam *vepribus*,

tetur (Prov. XVIII, 19). Habent enim **465** omnes fideles formam descensionis ipsum Dominum Jesum Christum, qui manens in gloria sua qua æqualis est Patri, naturam et similitudinem servi recepit; ut quibus gradibus ad nostra ima descendit, ipsis possemus ad ejus summa conscendere.

(Vers. 1.) *Ad te, Domine, cum tribularer clamavi, et exaudisti me.* Omnis cogitans ingredi viam Domini, et in mandatis ambulare divinis, necesse est ut multis tribulationibus incipiat laborare (I Tim. III, 12); cui nihil est utilius quam ejus auxilium ad quem tendit expetere, qui ait: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. XV, 5).

(Vers. 2.) *Domine, libera animam meam a labiis iniquis, et a lingua dolosa.* Religiosæ voluntati, et piæ vitam agere disponenti, amatores hujus sæculi contradicunt, et dolosis verbis sancium propositum cupiunt deterrere: quorum iniqua labia difficillimum est evadere, dum per quemdam affectum videntur consulere, et ab aspero labore tamquam parcendo revocare; ut videatur piæ esse sollicitudinis, quod est nocentissimæ suasionis.

(Vers. 3.) *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* Vis, inquit, virtutum gradus scandere? vis dolosæ linguæ officia fraudulenta superare? Dic quid auxilii concupiscas, aut si capax es eruditionis supernæ, eo ipso quo utilia poscis, ascendas.

(Vers. 4.) *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.* Sagittæ acutæ, verba sunt Dei, quæ cum animos fidelium penetrant, inflammant corda, non sauciant. Ut autem mens superno amore transfixa ab omni contraria cupiditate sit libera, spiritalium carbonum petitur ignita purgatio, per quam, noxiorum germinum congregatione vastata, fiat in homine salutifera desolatio, si interiora ejus vacua sunt ab hospitalitate vitiorum.

(Vers. 5.) *Hæc me! quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus Cedar.* Gemitus iste totius Ecclesiæ est, omniumque sanctorum, qui per fidem speculantes supernæ patriæ bona, inter ^d longinqua peregrinationis adversa suspirant, quia spiritalis cum carnalibus habitant, et ad cœlestia proficientibus molesti sunt terrena sectantes. Unde et secundum Apostolum, in duo genera dividitur unum semen Abraham, et alii sunt pertinentes ad Ismael filium ancillæ, alii ad Isaac filium liberæ (Gal. IV, 22). Tabernacula autem Ismael appellata sunt Cedar, ut intelligantur non esse in lumine qui non sunt in hæreditate.

(Vers. 6.) *Multum peregrinata est anima mea.* **468** Ne peregrinationem corporalem intelligeres, animam dixit peregrinari. Corpus enim absentatur loco, ani-

verberibus, est quasi diceret *vepribus*, id est, *verberibus*.

^d Legendum suspicamus, *longinquæ peregrinationis*, cum scribat Augustinus: *Multum a te recessi, peregrinatio mea longinqua facta est*. Ad quæ verba respexisse arbitramur S. Prosperum hoc loco

ma peregrinatur affectu. Et ideo cavendum est ne longe simus ab illo cui appropinquare debemus mentis ascensu.

(Vers. 7.) *Cum eis qui oderant pacem, eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Christiana perfectio est pacificum esse etiam cum pacia inimicis, spe correctionis, non consensu malignitatis. Ut si nec exemplum, nec cohortationem sequuntur, causas tamen non habeant propter quas odisse nos debeant (Sent. 29).

PSALMUS CXX.

(Vers. 1, 2.) *Levavi oculos meos ad montes, unde veniet auxilium mihi. Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum et terram.* Ingressas viam virtutum, in qua sunt gradus ascensionum ad montes, id est, ad sublimes quosque sanctorum, oculos cordis attollit et per ipsos Dei poscit auxilium qui fecit cælum et terram. Terram scilicet, de qua cupit surgere; et cælum, quo optat ascendere. *Quis enim sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit* (Psal. cxii, 5, 6)?

(Vers. 3.) *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te.* Ipsa sibi fidelis anima ex Dei inspiratione respondet, et desiderantem profectus contra superbiam munit, quæ et angelo et homini prima fuit causa labendi. Det igitur tibi custos tuus perseverantiam humilitatis, ne ulla elatione movearis; ne cum tu non habueris vigilantiam standi, protegens te dormire videatur.

(Vers. 4.) *Ecce non dormitabit, neque obdormiet, qui custodit Israel.* Si vis, inquit, habere custodem non dormitantem, esto Israel, id est, videns Deum. Vide igitur Deum primo per fidem, ut postea possis videre per speciem (II Cor. v, 7). Sicut enim Moysi dictum est a Domino: *Non poteris videre faciem meam, posteriora mea videbis* (Exod. xxxiii, 20 et 23); ita et tu vide quæ posteriora sunt, ut possis videre quæ prima sunt. Prima autem sunt: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum* (Joan. i, 2); posteriora sunt: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Ibid., 14). Unde quia hac fide corda mundantur (Act. xv, 9): *Beati mundo corde, quia ipsi Deum videbunt* (Math. v, 8).

(Vers. 5.) *Dominus custodit te, Dominus protectio tua, super manum dexteræ tuæ.* Frequens insinuatio incaleat auditui quod principaliter in Dei protectione fidendum est. Dextera autem est hominis, amor Dei, et eorum quæ Deo sociant appetitus: et hujus dexteræ manus est potestas quam dedit Deus credentibus, ut possint esse filii Dei (Joan. i, 12), **467** abstinentes a sinistris, et dextris inhærentes. Unde per omnia in Domino confidendum est, in Domino gloriandum, quia possibilitatem in dextris proficenter perseverandi ipse dedit, ipse custodit.

(Vers. 6.) *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* In sole significatur Christus lumen verum,

et luna significatur Ecclesia illuminatione lux facta. Quia ergo omne scandalum, quo homo aut infirmatur, aut uritur, ex duabus nascitur causis, cum aut in confessione Deitatis erratur, aut ab Ecclesiæ unitate disceditur, hoc præstat protectio Dei, ut in fide et charitate, quæ ipsius dona sunt, nulla tentatione superemur.

(Vers. 7, 8.) *Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam Dominus. Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum, ex hoc nunc et usque in sæculum.* Custodit Dominus ab omni malo, non ut nihil patiamur adversi, sed ut ^a in ipsis adversitatibus anima non lædatur. Cum enim tentatio adest, sit quidam in id quod impugnat introitus; et cum bono sine, id est, sine vulnere animæ, tentatio consummatur, ad æternam requiem de profundo tentationis exitur (Sent. 30). Sicut Apostolus dicit: *Fidelis Deus, qui non permittit vos tentari supra id quod potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis sustinere* (I Cor. x, 13).

PSALMUS CXXI.

(Vers. 1.) *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.* Omnis homo fide illuminatus, et promissionum Dei cupidus, merito exultat et gaudet in his quæ a prophetis dicta, quæque ab apostolis prædicata, et utriusque Testamenti paginis declarata sunt, de vocatione Dei, quæ diligentibus Dominum et proximum æternum domus Dei spondet habitaculum.

(Vers. 2.) *Stantes erant pedes nostri in atriiis tuis, Jerusalem.* Non in ista Jerusalem quæ occidit prophetas, et lapidavit ad se missos (Marc. xxiii, 37), quæ ob impietates multas stare non potuit; sed in illa cœlesti Jerusalem quæ est sanctorum omnium mater (Galat. iv, 6), filii ipsius se stare lætantur. Qui licet in via sint, et adhuc illo tendant, ita tamen quasi pervenerint gaudent, quia de adipiscendis fides firma non dubitat.

(Vers. 3.) *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas.* In illius, inquit, atriiis Jerusalem, fidei nostræ firmitas stabat, quæ non mole saxorum, sed virtutum soliditate consurgit, et sanctorum societate, quæ nunquam dissolvitur, extruitur. **468** *Cujus participatio ejus in idipsum.* Patuit quod de æternæ ædificatione Jerusalem nihil deberet carnale sentiri, quandoquidem *participatio ejus*, id est connexio, in idipsum est. Quid autem est in idipsum, nisi quod vere et sempiternum est? Neque ulla varietate mutatur Deitas, scilicet Trinitatis, quæ nunquam non fuit quod est, nihil dissimilitudinis recipiens, nihil inæqualitatis admittens; cui per Incarnationem Verbi unitur humana natura, ut liberata a commutationibus temporalibus, incommutabili æternitate possit.

(Vers. 4.) *Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini, testimonium Israel, ad confitendum nomen Domini.* Ascendisse dicuntur ad æternam Jerusalem

^a Editio Colon et posteriores, in ipsis adversitatibus. In cæteris et in libro Sententiarum omittitur in.

tribus, id est, populi per suas familias distributi. Sed de toto pars intelligenda est, quia in omni genere hominum alii justii, alii inveniuntur injusti; nec omnes aut persecutores sunt, aut discipuli veritatis. Ad concordiam itaque cœlestis Jerusalem non ascendunt, nisi tribus Domini, quibus testimonium fides perhibet quod sint Israel, id est, videns Deum, et sine simulationis dolo donum gratiæ præferentes. Ille enim vere ascendit, qui constitetur non proproli operis, sed divini esse muneris quod ascendit (Sent. 31).

(Vers. 5.) *Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum David.* Sublimiores quique sanctorum throni sunt Dei, sicut scriptum est: *Anima justii thronus sapientiæ est.* Et dicit apostolis suis Dominus: *Sedebitis super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel* (Math. xix, 28). Tota ergo domus David, id est, tota Ecclesia, quæ in Christo semen David, et semen Abraham, veniet in iudicium, cum et ipsi qui sedebunt sedes erunt Dei, et per examen judicantium omnes dilectores Dei et proximi in unitate assumuntur corporis Christi.

(Vers. 6.) *Rogate quæ ad pacem sunt, Jerusalem, et abundantia diligentibus te.* Ad ipsas sedes Dei propheticus sermo dirigitur, et ait: Vos qui iudicaturi estis, per quos fiet conscientiarum interrogatio, quæ estis ipsa Jerusalem, discernite a superbis humiles, ab implacidis separate pacatos: et fiant unitas et abundantia diligentium te. Quia qui tecum habent pacem, tuis in æternum divitiis abundantabunt.

(Vers. 7.) *Fiat pax in virtute tua, et abundantia in turribus tuis.* Virtus tua, o Ecclesia, o Jerusalem, charitas est, qua et dives et fortis es. In hoc fiat pax filiorum tuorum, hoc abundet tuarum turrium celsitudo, ut unde ipsa magna es, inde tui participes augeantur.

(Vers. 8, 9.) *Propter fratres meos et proximos meos, loquebar pacem de te.* 469 *Propter domum Domini Dei nostri, quæsi vi bona tibi.* Prædicator pacis tuæ, non propter me, sed propter fratres meos exstiti. Nec meum honorem, sed aliorum quæsi vi salutem; non ut mea cresceret gloria, sed ut tua dilataretur hæreditas. Nam ipse apud te minuerer, si non profectibus laborarem.

PSALMUS CXXII.

(Vers. 1.) *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlis.* Mens proficiens et ascendens, quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram (Colos. iii, 2); et ideo dirigit cordis aciem quo pervenire desiderat, non corporeis gressibus, sed profectientium ascensione virtutum. Habitatio autem Dei, non hoc cœlum intelligendum est quod videtur, et de quo dicitur, *Cœlum et terra transibunt* (Math. xxiv, 35); sed a de

a Forte redundat præpositio *de*, quæ habetur in omnibus editis.

b Emendamus ex libro Sententiarum, sententia 32, ubi legitur quod in textu posuimus. Editi enim omnes hoc psalmi loco habent, *qui præsentia bona sperant*, sensu evidenter opposito Auctoris intentioni. Nisi forte legeris: *qui non præsentia bona sperant, et invisibilia sibi ac futura promittunt.* Editi enim l-

illa Jerusalem quæ ædificatur ut civitas (Psal. cxii, 3), non tantum in sanctorum angelorum sublimitate, sed etiam in totius Ecclesiæ glorificatione, quæ in Christo fundata, unum est cum supernis potestibus Dei templum.

(Vers. 2.) *Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum. Et sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ; ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Quæ humilitas qualisve subjectio scandala ostendit, cum inter tentationum molestias et eruditionum plagas gentium oculos ad Deum dicit esse conversos, donec misereatur et parcat, a cujus iudicio venit quidquid inferri aut jubetur, aut sinitur. Quia sicut servi et ancillæ in potestate sunt dominorum suorum atque dominarum; ita sancti modum castigationum suarum ex Dei sententia pendere noverunt.

(Vers. 3, 4.) *Miserere nostri, Domine, miserere nostri.* Vox vapulantis est, et intelligentiam inter flagella postulantis; quia omnis hæc vita plena tentationum est, plena plagarum. *Quia multum repleti sumus despectione. Et multum repleta est anima nostra; opprobrium abundantibus, et despectio superbis.* Omnes qui secundum Christum pie volunt vivere, necesse est ut ab impiis et dissimilibus patientur opprobria (II Tim. iii, 12), et despiciantur tamquam stulti et insani, qui præsentia bona perdant, et invisibilia sibi ac futura promittant. Sed hæc despectio et irrisio in ipsos retorquetur, cum et abundantia eorum in egestatem, 470 et superbia transierit in confusionem (Sent. 32).

PSALMUS CXXIII.

(Vers. 1, 2.) *Nisi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, Nisi quod Dominus erat in nobis.* Corpus Christi, quod est Ecclesia (Ephes. v, 23), ita distributum est, ut alia membra ejus pericula tribulationum jam evaserint, alia iisdem adhuc laboribus atterantur. Sed quia et præcedentium et subsequentium sanctorum unus est liberator, una est omnium exultatio, et illorum qui jam adversa vicerunt, et horum qui sperant se præsentibus periculis liberandos; et, promissione Dei firmam dante constantiam, uno utuntur cantico, quia uno muniuntur auxilio, dicentes: *Nisi quod Dominus erat in nobis, persecutionum nos magnitudo superasset; sed illo præsidente cordibus nostris, illo dante tolerantiam, illo consummante victoriam, habitantis in nobis cœsimus gloria, non hostium præda.*

(Vers. 2-4.) *Cum insurgerent homines in nos, forsitan vivos deglutissent nos.* Tota ergo fidelium salus, tota patientium fortitudo ad Deum, qui in sanctis est mirabilis (Psal. lxxvii, 36), referenda est; quia nisi in

gunt hic promittunt, non promittant. Augustini locus, quem præ oculis habuisse videtur sanctus Prosper, talis est: *Irridentur illi qui felicitatem vocant quam oculis videre non possunt, et dicitur eis, Quid credis, insane? Vides quod credis? ... Ecce ego quod amo video, fruor. Despicieris, quia speras quod non vides, et despicit te ille qui quasi tenet quod videt.*

c Fortasse, *finis gloria.*

illis Dominus esset, furori impiorum fragilitas humana succumberet (*Sent.* 33). Dicit ergo Israel, dicat populus redemptus, populus regeneratus, populus adoptivus, *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum insurgerent homines adversum nos, forsitan vivos deglutissent nos.* Vivi autem deglutuntur, qui persecutione superati, in societatem transeunt impiorum, et amore exiguae vitae, in profundum ruunt mortis aeternae. *Cum irascetur furor eorum super nos, forsitan vivos absorbuissent nos.* Vivi absorbentur, qui fidem quidem suam in conscientia sua retinent, sed metu poenae acquiescunt idolorum culturæ. Vivunt itaque tenentes fidem; sed dum contra fidem faciunt, adorantes quod nihil esse noverunt, occiduntur et perent.

(Vers. 5.) *Torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransivit anima nostra aquam intolerabilem. Vel sine substantia.* Magnitudo periculi quod hi quibus Dominus inerat evaserunt, facit eosdem qui liberati sunt mirari quod tanta oppressi tentatione non fuerint. Ideo enim verbum dubitationis ponitur, ut id superatum demonstraretur, quod humana vinci facultate non potuit. Per vim autem aquarum 471 significavit populorum furorem. Et ideo ista aqua sine substantia dicitur, quia peccatum nullius substantiæ est, et qui diligit iniquitatem, odit animam suam (*Psal.* x, 6), eo plenam quod non erit, et quod egentem facit.

(Vers. 6.) *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in venationem (vel in captionem) dentibus eorum.* Fidelis anima, non in suis viribus, sed in Dei exsultat auxilio. Ideo enim venantium evasit insidias, quia Dominus fecit irrita omnia genera captionum.

(Vers. 7.) *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.* Laqueus vel muscipula venantium, amor est istius vitæ, cujus dolos passeret, id est, humiles quique fidelium, præsidio supernæ protectionis effugiunt. *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Præterit enim figura hujus mundi* (*1 Cor.* vii, 31); et omnes præsentium vanitatum illecebræ conterentur, cum liberati passeret, id est, humiles, a contritione temporalium dicent exsultantes atque gaudentes.

(Vers. 8.) *Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum et terram.* Merito ergo non sunt capti a venatoribus istius mundi, qui adjutorium quaesierunt in nomine Domini, qui cælum et terram creavit.

PSALMUS CXXIV.

(Vers. 1, 2.) *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem.* Inter mundi scandala et rerum temporalium varietates non discedere a Domino, sed in charitate ejus ac proximi stabilem permanere, tam clarum atque sublime est, ut qui in hac firmitate consistunt, montis Sion instar obtineant. Ipsi enim fide et spe habitant in Jerusalem, non hac terrena,

sed in ista cælesti et æterna quæ ædificatur ut civitas (*Psal.* cxxi, 3). *Montes in circuitu ejus:* montium nomine significantur prædicatores veritatis, sive angeli, sive apostoli, sive prophetæ, qui splendorem veritatis, quem de supernis accipiunt, in inferiora diffundunt. *Et Dominus in circuitu plebis suæ;* quidquid ergo est lucis in montibus, ipse est qui splendore montes facit; et quidquid per ministros auxilii venit, illius est qui operatur omnia in omnibus (*1 Cor.* xii, 6). *Ex hoc nunc et usque in sæculum;* ut a temporalibus transferantur ad æterna.

(Vers. 3.) *Quia non derelinquitur virga peccatorum super sortem justorum: ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas.* Sæpe in hoc sæculo peccatores mundanam potentiam consequuntur; cum et ipsi sint iniqui, publicarum tamen legum sunt ministri: 472 quorum potestas etiam fidelibus honoranda est, propter utilitatem dispositæ disciplinæ. Sed si in id prorumpant, ut justos veri Dei cultu conentur avertere, nulla eis obedientia, nulla eis præbenda consensio. *Quia non derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum;* quorum sors ipse Deus est, qui justis suis eam perseverantiam dabit, ut imperia sævientium non metuant impiorum, et ab omni opere iniquæ actionis absteineant. Ita ergo et a plebibus principes, et a servis domini sunt ferendi; ut sub exercitatione tolerantiae sustineantur temporalia, sperentur æterna. Auget enim meritum virtutis, quidquid propositum non violat religionis (*Sent.* 34).

(Vers. 4.) *Benefac, Domine, bonis et rectis corde.* Recti sunt corde qui de præceptis Dei et constitutionibus non queruntur, nec varietate rerum temporalium depravantur, quia justum est æquanimitè ferri quod judicaturus voluit tolerari (*Sent.* 35).

(Vers. 5.) *Declinantes autem in obligationem adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.* Impies, inquit, querelas, a fidei limite deviantes, et in imitationem multorum scelerum transeuntes, adducet Dominus ad judicium retributionis, paribus conscientiarum vinculis obligatos; ut quem non crediderunt judicem, experiantur ultorem. *Pax super Israel.* Jerusalem interpretatur Visio pacis; et Israel, Videns Deum. Qui ergo videt Deum, pacem videt, et pax super ipsum est, cui Deus semper placet, et in nullo ab ipsius voluntate discordat.

PSALMUS CXXV.

(Vers. 1.) *Cum averteret Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* Propheticus psalmus ad ascensionem pertinet graduum, quibus bene currentium crescit profectus. Sub appellatione unius urbis et populi, ea quæ de universa Ecclesia sunt intelligenda significat. *Sion* quippe in toto mundo est sanctorum omnium corpus, etcivitas a captivitate Babylonis, quæ confusio interpretatur,educta. Ab ipso enim Adam totum genus humanum jugum subit servitutis (*Eccli.* xl, 1), per quem omnia nun

• Sic legebat in Augustino, qui hanc lectionem exponit quo modo S. Prosper hic in fine.

sæcula, et generalis captivitas a filiis adoptionis avertitur, et quicumque ad redemptionem pertinent sanguinis Christi, in spem non dubiæ salutis habent gaudium consolationis.

(Vers. 2.) *Tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione.* Gaudium quidem proprie animi est. Sed quia ore promitur quod corde concipitur, ipsam linguam exsultatione dixit impletam, cujus se ministerio in actionem gratiarum abundantia mentis effundit. Quod etiam tacente lingua fieri potest, quia et interior homo **473** habet os invisibile, et linguam secretam, cum quo tacito sono clamat affectus.

(Vers. 2, 3.) *Tunc dicent inter gentes, Magnificavit Dominus facere cum eis. Magnificavit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.* Inter omnes gentes sunt cives Sion, qui redemptione ac pretio sanguinis Christi de captivitate iugo quotidie liberantur, et dicunt, *Magnificavit Dominus facere nobiscum*: qui nos per magnificentiam gratiæ suæ, cœlesti patriæ reformavit. *Lætantes*, quia spei manifestæ vera sunt gaudia.

(Vers. 4.) *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro.* Vita præsens multis tentationibus impugnatur, ut etiam redempti captivitatis mala metuant, et indesinenter opem Redemptoris implorent, petentes ut in via Domini, per ascensionem gradus, absoluti cursus habeant libertatem: et sicut aquæ quæ gelu fuerint ligatæ austro flante laxantur, ita ipsi per Spiritum sanctum resoluta glacie peccatorum, veloci ad patriam reditu ferantur, more torrentium.

(Vers. 5, 6.) *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient in exsultatione, portantes manipulos suos. Omnes qui volunt in Christo pie vivere, persecutionem patientur* (II Tim. III, 12): et molestia laborum sanctarum est causa lacrymarum. Sed tempus flendi, tempus est seminandi: quia opera charitatis, quæ relevandis hominum miseris adhibentur, æternorum mæssam pariunt gaudiorum. De fructu enim honorum operum pii coronabuntur agricolæ; et cum manipulis gloriæ, id est, meritis actionum, adventui Domini Salvatoris exsultanter occurrent.

PSALMUS CXXVI.

Psalmi hujus titulus est, *Canticum Salomonis*. Et mirum est quod ascensionis canticum ejus nomine prænotatur, quem notum est ab his virtutum gradibus deridisse (III Reg. XI, 1, etc.). Sed illo cadente, si quæ per ipsum dicta sunt delerentur, existimaretur quod quæ Spiritus Dei locutus est ipse dixisset, et repudiari quasi ejus propria debuissent. Nunc autem, sequestrato hominis merito, quod a Deo factum est non tacetur, et doctrina spiritalis scernitur a prævaricatione doctoris. Manet ergo auctoritas prophetiæ, quæ non humana est, sed divina (II Petr. I,

* Forte legendum *Dilecti Dei*, ut in textu Scripturæ, quem exponit S. Prosper; et apud Augustinum, *Dat hoc Deus, cum dormierint dilecti ejus*; tum

21), et quia templum Dei non nisi ipsius opere ædificetur ostendit.

(Vers. 1.) *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt ædificantes eam.* Apostoli vox est, dicentis populo fideli, *Dei ædificatio estis, Dei agricultura estis* (I Cor. III, 9). **474** Qua voce etiam propheta utitur, protestans vanum laborem esse ædificantium domum, nisi auxilio Domini opus ædificii inchoatum fuerit et effectum. Quod utique de tota Ecclesia intelligendum est, quæ est Jerusalem, in omnium compage sanctorum una domus, et unum templum, et una civitas, cujus exstructio ab initio usque in finem, Domino ædificante, consurgit; sine cujus gratia nihil est solidum, nihil firmum, sed vana omnia atque ruitura. *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum laboravit qui custodit.* Omnis sancti ædificii status, sicut Domino operante proficit, ita Domino custodiente consistit. Quoniam utilis præpositorum custodia est, cum Spiritus Dei populo suo præsidet, et non solum gregem, sed etiam ipsos dignatur custodire pastores (Sent. 36).

(Vers. 2.) *In vanum est vobis ante lucem surgere.* Præsumptionis spiritus increpatur, cui vanum est suis viribus relevari, cum gloriæ Christi participare esse non possit, nisi qui fuerit humilitatis ejus verus imitator et amator. Si ergo quis *ante lucem surgere*, et obscurum noctis vult effugere, fallitur. Inordinata quippe excellendi cupiditas, cui humilitate crescendum fuerat, dum præpropere levatur, in profunda demergitur. *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Cum dicitur, *Surgite*, projiciendæ sublimitatis hortatio est: cum autem dicitur, *postquam sederitis*, prius humilitati studendum esse monstratur: quoniam *qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. XIV, 14). Et ne dubitaretur penes quos esset hoc meritum, *qui manducatis panem*, inquit, *doloris*; hoc est, qui propter justitiam patimini, et in lacrymis tribulationum tempus vitæ præsentis exigitis: ut qui de corpore estis Domini, viam capitis ambuletis, servantes participationem tolerantæ usque in finem, quoniam spes vobis in Christo certa est, et gloria resurgendi. *Cum dederit dilectis suis somnum.* * *Electi Dei sunt sancti ejus, quorum mortem similem facit somno, de quo Christus surrexit a mortuis.* Ita surgent et hi qui membra sunt ipsius; sequentes enim præviam lucem, post labores humilitatis, introibunt in consortium glorificationis.

(Vers. 3.) *Ecce hæreditas Domini filii, merces fructus ventris.* Hæreditas Domini filii sunt Ecclesiæ, in quibus et merces est fecunditatis, et gaudium de fructu ventris sui. Quoniam utero fidei ipsa eoa concepit, parturivit, et peperit, simul quidem cum reprobandis ventre gestatos, sed postmodum pro sui qualitate discretos, transacto somno quem dilectis suis **475** Dominus dedit, ut sessionem resurrectionis consequatur.

surgent dilecti ejus, id est, Christi. Omnes enim surgent, sed non quomodo dilecti ejus.

(Vers. 4.) *Sicut sagittæ in manu potentis, sic filii excussorum.* Filii excussorum intelliguntur apostoli, filii prophetarum, quorum propheta multis fuit tegminibus obumbrata, quam prædicatores Evangelii excutiendo reserarunt. De prophetis ergo postea orti apostoli excusserunt patres suos, et secreta eorum ventilando ^a eruerunt: ut essent tamquam sagittæ missi in universos fines terræ, arcu Dominicæ justificationis.

(Vers. 5.) *Beatus qui implebit desiderium suum ex ipsis.* Beatitude apostolicæ sit particeps, qui ea concupiscit, quæ illi desiderando adepti sunt, et adipiscendo docuerunt. Ex ipsis ergo impleri dicitur desiderium, quia imitatione ipsorum ad eadem gaudia pervenitur. *Non confunditur, dum loquitur inimicis suis in porta.* Quis est qui loquitur in porta, nisi qui evangelizat in Christo: quoniam ipse est janua intrantium Dei regnum. Inimici autem eorum sunt qui prædicationi veritatis resistunt; et dum deitati Incarnationis Domini contradicunt, ab ingressu portæ merentur excludi.

PSALMUS CXXVII.

(Vers. 1.) *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus.* Multi homines malæ conscientie timent Dominum, agnoscentes quæ operibus suis retributio debeatur: sed cum permanent in peccatis, quorum delectatione superantur, non medelam capiunt ex suo timore, sed pœnam. Igitur timor beatitudinis particeps est, ^e in iis qui in Dei viis ambulant, et metuunt ne quid de bono quo beatificantur, amittant, *Spe gaudentes, et in tribulatione patientes* (Rom. xii, 12).

(Vers. 2.) *Labores fructuum tuorum manducabis, beatus es, et bene tibi erit.* A plurali numero ad singularem propheta translatus est: quia omnes in Christo unum sumus, ex multis membris unum corpus efficitur, dum sive in pluribus, sive in singulis unus est Christus, quia et caput in compage, et compago omnis in capite (I Cor. x, 17, et xii, 12). Iste ergo timens Dominum, et in viis ejus ambulans, quomodo ^d fructum laborum sui manducaturus, inquiritur: et invenitur quod justii non solum fructibus laboris sui, sed etiam ipso **476** illo, quo ad fructum tendunt, labore pascuntur: dum priusquam præmia pii laboris accipient, sit eis tolerantie amor, futuræ portio voluptatis.

(Vers. 3.) *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.* Cum multi sanctorum non habuerint conjugia, neque filios, quomodo accipientur hujus benedictionis fuisse particeps, nisi harum affectionum

societas in totius Ecclesiæ corpore intelligatur, per illud scilicet spiritale conjugium, quo viro suo Christo, id est, sponso sponsa connectetur? Sacramentum vero istius copulæ multis nominibus significatur, ut qui adhærent capiti, nunc membra ejus, nunc mater et fratres, nunc uxor et filii, nunc templum et vinea nuncupentur: dum per has necessitudinum species illa individua unitas fidei, et spei, et charitatis ostenditur; et quidquid Christo subjungitur, sibi quoque invicem colligatur, ut totius domus latera secundæ vitis abundantia vestiantur. *Filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ.* Qui uxoris vocabulo appellati sunt, iidem commemorantur nomine filiorum, de fructu pacis novellis oleis comparati: quoniam pacifici filii Dei vocabuntur (Matth. v, 8, 9), qui mensam Dominicam, sacramentorum atque doctrinæ, cum unanimitate circumdant; ut quod inde percipitur, nulla dissensione violeatur.

(Vers. 4.) *Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.* Caput et corpus, Christus et Ecclesia unus homo, unus est Christus: qui in suis atque in se habens benedictionem, et sumit et confert.

(Vers. 5.) *Benedicat te Dominus ex Sion, et videas quæ bona sunt in Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ.* Non humana hæc, sed divina benedictio est; nec terrenæ, sed cœlestis Jerusalem bona incorruptibilia promittuntur. Quamvis enim etiam temporalia commoda dona sint Dei, non ea tamen spondet proprio sanctis, quæ communiter largitur ^e et reprobis. *Æternæ igitur civitatis æterna sunt gaudia, et stantium dierum perpes infinitas, nec variabitur, nec labetur.* Ibi videbuntur filii filiorum, id est, fructus sanctorum operum, et perpetua justitiæ præmia, quæ pacis nomine universaliter exprinuntur: quia omnis illa beatitudo Jerusalem, incommutabili pace gaudebit, et erit bonum omnium, quod fuerit singulorum (Sent. 37).

(Vers. 6.) *Et videas filios filiorum tuorum, pax super Israel.* **477** Omnis promissio æternorum bonorum, pacis nomine comprehensa est, quæ specialiter ad eos pertinet qui sunt Israel, id est, videntes Deum; de quibus dicitur, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v, 8).

PSALMUS CXXVIII.

(Vers. 1, 2.) *Sæpe expugnaverunt me a juventute mea. Dicat nunc Israel, Sæpe expugnaverunt me a juventute mea.* Prophetie spiritus Ecclesiam Dei ad perseverantiam cohortatur, ut de superatis persecutionibus in Domino gloriatur. Ab initio enim in sanctos, qui sunt Israel, impii sævierunt; sed Ecclesia,

^a Editiones omnes in ora libri notant pro lectione diversa, *ruminati sunt*.

^b Apud Augustinum, *implevit*, et infra secunda parte versus: *non confundetur, cum loquetur*.

^c Editiones Lugdun. et Lovan. in textu habebant, *qui in Dei vias*, absque his verbis, *in iis*: quæ tamen cum in margine monerent addenda textui, ab editoribus deinceps revera textui addita leguntur.

^d Ita quidem editi omnes. Sed conjicimus legi forte debere *fructum laborem*, ex textu mox citato, et ex

expositione quæ sequitur; tum ex ipso opere Augustini de hac ipsa lectione fuse disserente in hoc eodem loco, et sic concludente, *Interim modo labores fructuum tuorum, postea fructus laboris . . . Beatus es, de præsentis est: bene tibi erit, de futuro est. Cum manducas labores fructuum tuorum, beatus es: cum perveneris ad fructum laborum, bene tibi erit.*

^e Editiones Duac. et Colon., et *probis*. Melius Lugd. et Lovan., et *reprobis*.

sive in juventute sua, sive in ætate majore, sive in senectute ultimi jam sæculi, nullis oppressionibus, nullis est victa suppliciiis; cui per passiones et mortes suorum coronæ semper triumphique creverunt.

(Vers. 2, 3.) *Etenim non potuerunt mihi. Super dorsum meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam.* Omnis malorum intentio contra bonos, hæc est, ut eos similes sui faciant, et in consensum iniquitatis suæ a fide ac probitate traducant. Quod cum obtinere non possunt, opprobriis et criminationibus impetunt innocentium vitam, construentes super dorsum eorum congeriem falsitatum. Quia perfectorum fidelium est, etiam tales, et injustorum odiorum onera sustinere, etiamsi prolongent iniquitatem suam, et nulla correctione mutantur: quæ pertinacia malorum longe ab innocentibus separatur, et qui est rectus, nulla eorum societate pollutitur.

(Vers. 4.) *Dominus justus concidet cervices peccatorum.* Generale quidem nomen est peccatorum, quod nec sancti quidem a se existimant alienum. Sed aliud est quod quotidie auferitur, aliud quod semper augetur. Unde ex ipsa ultionis specie, quales hic peccatores commemorantur, ostenditur, cum Dominus non manus peccatorum, sed cervices concisurus denuntiatur. Per cervices enim superbia significata est eorum qui in nullo se reprehendi volunt, et Dei verba tamquam deliramenta contemnunt.

(Vers. 5.) *Confundantur, et revertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.* Oderunt Sion, qui oderunt Ecclesiam et qui Dei præcepta contemnunt. Sed quia super dorsum fabricaverunt, quid faciet Ecclesia, nisi tales spe correctionis ipsorum toleret 478 usque in finem? Veniet enim quod sequitur.

(Vers. 6, 7.) *Fiant sicut fenum tectorum, quod priusquam evellatur, arefcit. De quo non implebit manum suam qui metit, et sinum suum qui manipulos colligit.* Contemptores eloquiorum Dei et amatores mundi feno, quod super tecta et super parietes nascitur, comparantur; qui ante tempus messis arefcunt, et cum videntur stare, ceciderunt: nec inveniunt messorum, id est angeli (Matth. xiii, 39), quod de eis Dominicis horreis inferatur: quia igni deputabitur, quidquid carebit substantia charitatis.

(Vers. 8.) *Et non dixerunt qui præeribant, Benedictio Domini super vos.* Superbi et vani in agro Domini nihil operati sunt, nec meruerunt ab eis qui per temporalia ad æterna transibunt, gratiam benedictionis accipere. Omnes enim prophetæ et apostoli universique sancti, bene viventibus benedixerunt in

^a Lugdun. et Lovan., et reverentur retrorsum. Duac. et Colon., revertantur. Augustinus, avertantur retrorsum.

^b Deest hic altera pars versus, *Benediximus vos in nomine Domini*; quæ tamen in ipsa versus explanatione videtur comprehensa.

^c Locus obscurus, qui mss. defectu restitui non potuit. Fortasse paucis mutatis clarior fiet, si legatur, *etsi magnorum et felicium ista conditio est, ut quædam in sæculo sunt mundani maris profunda pa-*

nomine Domini: non in suo, sed in illius cujus gratia erant quod erant, et cujus pollicitationes bonis et fidelibus promittebantur.

PSALMUS CXXIX.

(Vers. 1.) *De profundis clamavi ad te, Domine; Domine, exaudi vocem meam.* Qui profunditatem malorum vitæ hujus intelligit, et a terrenis erui cupit, jam de his est qui ad ascensionum pertinent gradus, et qui superno auxilio cupiunt adjuvari, ut per virtutum profectus, ab imis ad summa conscendant. Clamandum ergo est voce desiderii sperantis ad Dominum, ut non de uno tantum, sed de multis profundis humanarum miseriarum eruat laborantes. Quia etiam qui valde profecerunt, habent usque in finem de quibus cupiant liberari: etsi magnorum et fidelium ista conditio est, ut quamdiu in sæculo mundani maris profunda patiuntur; quæ extremitas demersos habet eos qui ipsis imis profunditatibus delectantur, et tanto magis sunt miseri, quanto se putant esse fideles.

(Vers. 2, 3.) *Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ. Si iniquitatem observabis, Domine, Domine, quis sustinebit?* Quia qui venit solvere opera diaboli (I Joan. iii, 8), hoc est peccata, et venit querere quod perierat (Luc. xix, 10), dedit spem etiam in ultimo profundo jacenti, 479 per quam se ad opem salvantis erigeret. Et ideo quantalibet mole malæ consuetudinis peccator oppressus, habet in psalmi hujus forma quod sequatur implorationis exemplum, ne de sua liberatione desperet: quia si divina justitia hoc hominibus in hac vita redderet quod merentur, nemo posset retributionis sustinere judicium. Quid ergo spei sit contenti, aperit sermo qui sequitur.

(Vers. 4.) *Quoniam apud te propitiatio est, et propter legem tuam sustinui te, Domine.* Quæ est propitiatio, nisi sacrificium? et quod sacrificium, nisi occisio illius Agni qui tulit peccatum mundi (Joan. iii, 29), et venit ut legem veteris Testamenti, nova lege evangelicæ veritatis impleret? Lex autem perfectio charitatis est, qua Deus proximusque diligitur, et per quam dicitur conditori legis, *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Bene enim sustinet promissiones Dei, qui mandatum ejus exsequitur; nec frustra sperat parcendum peccatis suis, qui ignoscit alienis (Sent. 58), dicente Apostolo, *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (Gal. vi, 2). *Sustinuit anima mea in verbum tuum.* Expectationis, inquit, meæ

tiantur; quæ extremitas demersos habet. . . quanto se putant felices. Conjecturæ nostræ locum dare videtur Augustinus, cum dicit inter cætera: *Valde in profundo sunt, qui nec clamant de profundo. Dicit Scriptura: Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit. Jam videte, fratres, quale profundum sit, ubi contemnitur Deus. Solet enim hoc illis evenire, qui multum in profundo sunt, et prosperantur in iniquitatibus suis, et tanto magis in profundo merguntur, quanto magis videntur esse felices.*

substantia Christus est, et verbi tui promissione non fallor, quia ipse est Veritas qui promisit.

(Vers. 5, 6.) *Speravit anima mea in Domino. A vigilia matutina usque ad noctem, a vigilia matutina speret Israel in Domino.* Spes fidelium expectatioque sanctorum non unius diei concluditur sine, cum etiam intra breviora tempora istius vite, multorum dierum ortus atque occasus sæpe renoventur. Virtus igitur patientiæ de illa sumenda est vigilia matutina, in qua Dominus Jesus Christus in nostræ naturæ carne surrexit a mortuis, ut quod præcessit in capite, hoc in se sperarent omnia membra faciendum. Quæ spes nullis terrenda adversitatibus, nullis terribus obscuranda, sed usque in finem præsentis vite, ubi nox quædam mortis intervenit, fortiter curandienda est: ut omnis Israel, quousque de hac vita exeat, hoc quod in Domino factum est, in se quoque faciendum sperare non desinat. Hæc enim spes propria est Israelitarum spiritalium, quorum desiderium non vana neque temporalia concupiscit; sed a vigilia matutina resurrectionis Christi, usque in noctem finis sui eo currit, eo tendit, quo jam in præcedente pervenit.

(Vers. 7.) *Quoniam apud Dominum misericordia est, et multa apud eum redemptio est.* Fiducia sperantium, misericordia Dei est, **480** nec ideo quisquam debet de capessenda Domini promissione dubitare, quia se participatione ejus novit indignum, cum ipsa confessio per commutationem actionis et mentis indulgentiam mereatur, et multiplex sit redemptio ejus qui nihil donorum suorum correctis negat, et universa vincula captivatis abrumpt.

(Vers. 8.) *Et ipse redimet Israel ab omnibus iniquitatibus ejus.* Non ergo timeat aliquas iniquitates accessurus ad Dominum; tantum ut toto corde se vovent, et ea in quibus etiam sibi displicet, agere ac velle desistat; nec dicat quod illa forte iniquitas remittenda sit, illa autem pro sua qualitate plectenda; sed clamet *de profundis*, et a vigilia matutina speret usque in noctem, quia redemptor sine peccato ideo pro injustis pretiosum sanguinem fudit, ut omnium in se credentium omnia peccata deleat.

PSALMUS CXXX.

(Vers. 1.) *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Neque ingressus sum in magnis, neque in mirabilibus.* Superna cujuslibet spiritalis Israelitæ, in qua totum Christi corpus ostenditur, sanctæ humilitatis veritas commendatur. Et hanc psalmi vocem omnes Ecclesiæ filii suam esse cognoscunt: quorum temperantia nihil humanæ gloriæ concupiscit, neque optat de operum mirabilibus gloriari, ut pro ostentatione virtutum pretium laudis

* Hic omnes editi nostri repetunt, a vigilia matutina: Augustinus quoque bis legisse agnoscitur hæc verba; semel quidem in fine versus quinti, *speravit anima mea in Domino, a vigilia matutina usque ad noctem*; tum initio sexti, *A vigilia matutina usque ad noctem speret Israel in Domino.* Quam repetitionem urget, cum ait: *Speravit anima mea in Domino, a vigilia matutina usque ad noctem. Quid est quod ait?*

A acquirat. Cum omnis gratia Dei, quæ in quocumque fidelium dignatur operari, a nullo membro corporis Christi possit abjungi, et suum quisque faciat bonum quod per alium gaudet effectum.

(Vers. 2.) *Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam. Sicut ablactatum est super matrem suam, sic retributio in animam meam.* Mens perfectæ humilitatis delectat a proposito, intrepide de hac se lege constringi, ut cuidam maledictioni fiat obnoxia, si alta sapere et de aliquibus miraculis voluerit superbire. Sicut ergo male agitur cum infante nondum idoneo ad perfectionem solidioris cibi, si a matris uberibus auferatur, cum substantia alimonix ejus in matre sit; ita, inquit, retribuatur animæ meæ, ut cum panem angelorum edere non valeam, potum materni lactis amittam, et cum ea quæ supra me sunt apprehendere non queam, humilitatis bono caream, in quo salubrius est proficere quam timere [forte timere].

481 (Vers. 3.) *Speret Israel in Domino, ex hoc nunc et usque in sæculum.* Verus ergo Israel, quæ sibi sint in Domino præparata prospiciens, totam spem suam confirmet in Domino, et quæ sursum sunt sapiat, non quæ super terram (Coloss. iii, 2); non temporalem quærat gloriam, sed æternam, ne dum bona fallacia amat, vera non capiat.

PSALMUS CXXXI.

(Vers. 1.) *Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus.* Congruit quidem personæ beati David, ut apud Dominum memoriam haberi cupiat mansuetudinis suæ, cujus observantissimus fuit, et de qua secundum historiam testis est ordo gestorum. Sed altiore intellectu sermo propheticus accipiendus est, ut scilicet ad illum hominem qui in capite et in corpore, id est, in Christo et Ecclesia, unus homo est, hæc verba referantur; quibus plene utitur tota Dei civitas, et omnis compago sanctorum, mansuetudine potentium et humilitate sublimium, hujusque propositi votum offerentium Deo, ut tabernaculum ipsius efficiantur et templum: quod anima omnis fidelis quodam insolubili juramento profitetur et sancit, cupiens se in æternum a Domino possideri, et habitaculum esse Spiritus sancti.

(Vers. 2-5.) *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob: Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum stratus mei; si dederò somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitionem, et requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* In his omnibus voti perseverantia et fidei fervor ostenditur. Ut enim quis locus sit Domino et tabernaculum Deo Jacob, a propria utilitate ad bonum debet commune transire,

Uno die speravit in Dominum, et finita est tota spes ipsius? A vigilia matutina usque ad noctem, speravit in Dominum. Ista vigilia finis noctis est. . . . Ergo intelligendum est hinc usque ad noctem speravit anima mea in Domino, ergo intelligendum est, ne putemus uno die nobis sperandum esse in Dominum. Et infra: Et redit ad illud: A vigilia matutina speret Israel in Dominum.

non in se requiescere, nec in suis delectationibus A dormitare. Quod faciunt, qui sua quærent, non quæ Jesu Christi (Philip. II, 21); quæ autem sunt Jesu Christi, non singulorum membrorum, sed totius corporis bona sunt, et nullus non habet, de quibus nemo non gaudet. Fit ergo locus Domini, et tabernaculum Dei Jacob, qui Ecclesiæ coaptatur, qui corpori Christi per spiritum charitatis unitur, nec usquam alibi beatus fieri cupit, nisi in illa domo de qua dicitur, *Beati omnes qui habitant in domo tua, in sæcula sæculorum laudabant te* (Psal. LXXXVII, 5).

(Vers. 6.) *Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis silvæ.* Ephrata nomen Hebræum interpretatur Latine speculum, in quo prophetica significationis imago præcessit. Per speculum enim 482 prophetiæ, annuntiata hæc sedes vel habitatio Dei, de qua dicitur, *Ecce audivimus eam in Ephrata*, id est, in eloquiis prophetarum. *Invenimus eam in campis silvæ*, hoc est, in altitudine gentium, in quibus fuerunt vepres idololatriæ, concretiones errorum, et silvestres incultarum mentium feritates. Quod ergo audivimus ex libris Judæorum, manifestum est in fide gentium.

(Vers. 7.) *Intrabimus in tabernacula ejus, adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus.* Qui intrant ut inhabitent, ipsi sunt qui ut inhabitentur intrantur; et hi sunt in domo Dei, qui sunt domus Dei, ut vere in regno Dei sint quibus dici potest, *Regnum Dei intra vos est* (Luc. XVII, 21). Adorant ergo isti in loco ubi steterunt pedes, vel ipsius domus permanentes in Domino, vel ipsius Domini, qui domus perseverantis habitator est. Sicut autem non est locus adorandi, nisi in Ecclesia catholica, ita *Nemo potest dicere Dominum Jesum Christum, nisi in Spiritu sancto* (I Cor. XII, 3).

(Vers. 8.) *Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ.* Ecclesia, id est, corpus Christi, capiti suo dicit, Dormisti per conturbationem crucis; surge in requiem æternitatis, tu et arca sanctificationis tuæ; ut gloria resurrectionis non solum in capite membrorum, sed etiam in membris capitis impleatur. Quæ membra arca sunt sanctificationis Deo, sive per incarnationis veritatem, sive per gratiæ electionem; ut in persona Mediatoris Dei et hominum hominis Christi Jesu (I Tim. II, 5) intelligatur, et altare propitiationis, et arca sacrificii, et arca doctrinæ.

(Vers. 9.) *Sacerdotes tui induantur justitia, et sancti tui lætentur.* Te, inquit, resurgente a mortuis, et eunte ad Patrem, regale illud sacerdotium induatur fide quia *justus ex fide vivit* (Rom. I, 17); et accepto pignore Spiritus sancti, lætentur membra, sive resurrectionis quæ præcessit in capite.

(Vers. 10.) *Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui.* Hoc Deo Patri dictum est ab Ecclesia, supplicante ut meminerit promissionum suarum in domum David: ne omne Israeliticum genus

pereat, propter facinus impiorum; qui licet receperint et recipiant quod merentur, multa tamen ex ipsis millia justificata sunt per fidem, et inde apostoli, inde doctores, inde tot martyres et primogeniti totius adoptionis, electi ut frumenta discernentur a paleis, et reliquæ salvæ fierent (Rom. XI, 25). Pro quibus et Dominus in cruce orabat dicens, *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt* (Luc. XXIII, 34).

(Vers. 11.) *Juravit Dominus David veritatem, et non pœnitebit eum.* Sicut juramenti nomine, in Deo constitutio significatur incommutabilis veritatis, ita pœnitentiæ appellatione, conversio sententiæ demonstratur. 483 Unde ideo dicitur Dominus non pœnitere (Ps. CIX, 5), quod statuit nunquam immutare: quo quid aliud, quam æternitas donorum et judiciorum ejus ostenditur? *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* David, in quo persona est capitis et corporis, id est, Christi et Ecclesiæ, hanc promissionem accipit, quod fructus ventris ejus super sedem ipsius esset ponendus, cujus regnum manet in æternum (Luc. I, 32). Qui ideo fructus ventris dicitur, quia Salvator secundum carnem Virginis matris est filius, conceptus, non per virilem coitum, sed per Spiritum sanctum.

(Vers. 12.) *Si custodierint filii tui testamentum meum, et testimonia mea hæc quæ docebo eos; et filii eorum usque in æternum sedebunt super sedem tuam.* Custodibus testamenti hæreditas pollicitationum et æterni regni beatitudo promittitur, qua non solum filii David, sed etiam filiorum ejus filii ditabuntur. Sed hanc gloriam, semen fidei, non carnis propago consequitur, et in toto mundo qui sunt in fide sanctorum Patrum, ipsi in honore numerantur hæredum.

(Vers. 13.) *Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi.* Sion ipsa est Ecclesia, et ipsa est Jerusalem cœlestis, ad cujus pacem currunt, qui etiam nunc peregrinantur. Ipsa est civitas Dei, quæ ex meliore sui parte, semper cum auctore suo mansit; et partem quæ per Dei gratiam quotidie ab exsilio revocatur, expectat, ut simul tota sit sui habitatoris ædificatio.

(Vers. 14.) *Hæc requies mea in sæculum sæculi; hic habitabo, quoniam præelegi eam.* Apparet quam ineffabili dilectione Ecclesiam suam diligit Deus, quando eam requiem qua ipsam facit requiescere, suam dicit; cum indemutabilem deitatis tranquillitatem nullius umquam laboris perturbatio fatigaret. Hujus vero tanti muneris quæ principalis causa sit plenissime demonstratur cum dicit, *Quoniam præelegi eam; secundum quod in Evangelio Dominus ait, Non vos me elegistis, sed ego elegeri vos* (Joan. XV, 16).

(Vers. 15.) *Viduum ejus benedicens benedicam, pauperes ejus saturabo panibus.* Tota Ecclesia Dei, in Dominum sperans, et humilitate proficiens, formam viduæ gerit (I Tim. V, 5), quæ, quoniam consolationem hujus mundi non habet, instat orationi nocte et die (Ibidem), et solo divino fidi auxilio. *Pauperes*

* Colon. editio et illa posteriores, *Dominus Jesus Christus.*

quoque hic significantur, de quibus dicitur, *Beati A pauperes spiritu*; et, *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam*; quoniam ipsi saturabuntur (*Matth. v, 3 et 6*): cibo utique gratiæ et pane justitiæ, ^a ut edant illum qui dicit, *Ego sum panis qui 484 de cælo descendi* (*Joan. vi, 41*). Viduitas igitur et paupertas non in solis mulieribus maritorum consortio destitutis, neque in eis tantum qui inopia laborant, intelligatur, sed in omnibus membris corporis Christi; quia aliud est quod tolerat labor necessitatis, aliud quod elegit amor religionis.

(Vers. 16.) *Sacerdotes ejus induam salutari, et sancti ejus exultatione exultabunt.* Salutaris, id est, salutem afferens, Christus est, quo quisque regeneratus induitur, dicente Apostolo, *Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis* (*Gal. iii, 27*). B Et hoc universa Ecclesia sub nomine assequitur sacerdotum: quia totus populus Christianus sacerdotalis est. Verum plenius hoc ipsi rectores plebis accipiunt, qui specialius summi pontificis et Mediatoris personam gerunt.

(Vers. 17.) *Illic producam cornu David.* In cornu altitudo significatur, non in se, sed in Domino gloriantium, quia sublimitas cornuum mensuram totius carnis excedit. *Paravi lucernam Christo meo*; id est, præmissi ante ipsum prophetiam, cujus lumine uterentur, qui erant in ignorantia tenebris constituti. Unde et beatus Petrus apostolus dicit, *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco* (*II Petr. i, 19*). Et ipse Dominus ait de Baptista Joanne, *Ille C erat lucerna ardens et lucens* (*Joan. v, 35*). Merito ergo sancti exultatione exultabunt, quia non in se, sed in Domino glorificantur.

(Vers. 18.) *Inimicos ejus induam confusione, super ipsum autem florebit sanctificatio mea.* Aperte significatum est quid debeat inimicis gratiæ Christi, et quæ in ipso sanctis gloria præparetur, cum Christus in toto suo corpore refulgebit, et erit Dominus omnia in omnibus (*I Cor. xv, 28*).

PSALMUS CXXXII.

(Vers. 1.) *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum.* Bona et jucunda habitatio est quæ inter filios adoptionis efficit unitatem, et præter corpoream ac localem habitationem, fraternos animos fidei pace connectit: quod tunc vere impletur cum in unum caput totius corporis Christi, omnia fidelium membra concurrunt.

(Vers. 2.) *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.* Per Aaron sacerdotem ille indicatur sacerdos, qui veri pontificis sacramentum, non in alieni generis hostia, sed in oblatione corporis et sanguinis sui solus implevit: idem sa-

^a Editi omnes, ut educant; melius legetur, ut edant; nec enim de educendo, sed de edendo pane hic agi constat, ex voce saturabuntur, quæ paulo ante præcessit. Scribam autem deceptum fuisse versu alterius psalmi, *Ut educaas panem de terra* (*Ps. ciii, 14*).

^b Augustinus, in oram, ut in Vulgata nostra.

cerdos, idem victima, propitiator et propitiatio, omniumque mysteriorum quibus 485 nuntiabitur effector; qui mortuus, sepultus, resuscitatus, ascendit in cælos, naturam humanam super omne nomen exaltans et mittens Spiritum sanctum, cujus unctio omnem Ecclesiam penetraret. A capite enim, id est, a Christo manans benedictio, non solum in barbam, sed etiam in ora vestimenti ejus, id est, usque ad infima membra descendit. In barba autem, quæ unguentum fluens a capite prima susceperat, apostoli significantur et martyres, in quibus virtus capitis et sacramento eminet et exemplo.

(Vers. 2, 3.) *Quod descendit b in ora vestimenti ejus. Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Roris descensio, supernæ gratiæ significatio est, quæ sanctorum est origo meritum. Hermon autem interpretari dicitur, ^c flumen exaltatum, quod intelligitur Jesus Christus, qui *ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Ps. lxxvii, 19*; *Ephes. iv, 8*). Ab ipso enim in Sion, id est, in Ecclesiam, venit pluvia charismatum; exoritur ex tota compage fructus benedictionum, et fortitudo virtutum. *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, et vitam usque in æternum.* Gratia roris Hermon ibi descendit, ubi per unitatem charitatis habetur participatio benedictionis. Ipsi enim in unum habitant, qui in Christo concorditer vivunt, et in diligendis non solum fratribus, sed etiam inimicis servant præceptum, quo pro persecutoribus suis jubentur orare (*Matth. v, 44*); quando pro inimicis suis est mortuus Dominus (*Rom. v, 10*), qui eos facit participes æternitatis, quos imitatores habuerit dilectionis.

PSALMUS CXXXIII.

(Vers. 1.) *Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini. Qui statis in domo Domini, in atris domus Dei nostri.* Nunc, inquit, id est, in hoc tempore tribulationum et angustiarum, in tempore persecutionum et lacrymarum, *benedicite Dominum, omnes qui d uno corde, et uno spiritu, in confessione et in laude Domini permanetis; stantes, id est, perseverantes in latitudine fidei, et spei, et charitatis.*

(Vers. 2.) *In noctibus extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum.* In adversitatibus, ait, quæ diem vitæ hujus obscurant, nolite deficere, sed manus vestras in opere sanctitatis extollite, ut benedictiones quæ voce promuntur, in conversationis vestræ pietate videantur.

486 (Vers. 3.) *Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum et terram.* Plures hortatus est ut benedicerent Dominum, et ipse unum benedicit, quia ex pluribus unum fecit: ut omnis Ecclesia, cujus cor-

^c Sic interpretatum habetur in omnibus editis Prospero. At in Augustino legitur *in Habemus interpretationem ab eis qui illam linguam (Hebræam) noverunt. Hermon interpretari dicitur, lumen exaltatum.*

^d Lugdunensis editio non addit hic præpositionem in, quam posteriores addiderunt.

pus unum et anima una, benedictionem tamquam A propagine, sed ex regenerationis adoptione venturis.

PSALMUS CXXXIV.

(Vers. 1, 2.) *Laudate nomen Domini, laudate, servi, Dominum. Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.* Bona cohortatio et utilis, qua in Domini laudem servi ipsius incitantur: cum utique hoc non egeat Deus, cujus gloria nec minor se potest esse, nec major. Sed quia tali officio proficiunt laudatores, et discunt eum timere atque amare quem laudant, persistat fidelis devotio in divinarum confessione virtutum, ut observantia consuetudinis fiat sacrificium voluntatis. Quales autem esse debeant prædicatores Dei consequenter ostenditur, cum dicitur, *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri*; id est, qui in præceptis Dei infatigabiles permanetis, ex hoc ipso quod in Domini domo statis, ipsi gratias agitis, qui solvit compeditos, illuminavit cæcos, erexit elisos (*Psal. cxlv, 7 et 8*), et dedit vobis spiritum intelligentiæ, qui vos in dilectionem et in laudem ejus accenderet.

(Vers. 3.) *Laudate Dominum, quoniam bonus Dominus; psallite nomini ejus, quoniam suavis est.* Laus Domini nec uberius significari, nec plenius potest, quam cum dicitur *bonus*. Verum hoc non cum cæteris bonis, quæ non sunt nisi per ipsum, sed præ omnibus singulariter intelligendum est: quia aliud est bonum omnia bona faciens et auctorem sui non habens aliud quod, nisi fieret, esse non posset. Unde dicitur, *Nemo bonus, nisi unus Deus* (*Luc. xviii, 19*). Nec est ulla creatura comparabilis Creatori, quæ si C quid boni habet, non est ei proprium, sed acceptum. Hoc itaque summum et incommutabile bonum, laudatoribus suis participationem suæ suavitatis imperit, per hoc quod æqualis Patri Filius Dei, factus est Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus (*I Tim. ii, 5*). Ipse est enim secundum quod Verbum caro factum est (*Joan. i, 14*), panis hominum; qui descendendo ad nos, per nos, nobis ad se per se fecit ascensum, et bibendo calicem nostræ infirmitatis, fecit nos calicem suæ gustare virtutis, ut agnosceremus et consteremur quoniam suavis est Dominus.

(Vers. 4.) *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi.* Tota suavitas bonitatis Dei in gratia ipsius 487 demonstratur, quia Jacob D *elegit sibi Dominus, et Israel in possessionem suam fecit*,^a excipiens illam sibi domum quam specialius eligeret et ornaret. Quamvis enim omnes gentes ipse considerit, hanc tamen non sicut aliam commisit angelis, sed suo nomini proprie deputavit, ita disponens sacramentum vocationis suæ, ut electio Israel ad salutem omnium gentium pertineret, promissionis filiis, in æternam hæreditatem, non ex carnis

^a Posterior editio, *accipiens*; veteres omnes Lugd., Lovan., Duac. et Colon., *excipiens*. Nam Augustinus dicit, *quamvis ipse omnes gentes condiderit, cæteras angelis commisit, sibi istam possidendam servandamque deputavit.*

(Vers. 5.) *Quoniam ego cognovi quia magnus est Dominus, et Deus noster super omnes deos.* Contemplatio prophetica altiora operum Dei secreta conspiciens. Ego, inquit, cognovi quam magnus est Deus, et quod propositum ejus atque consilium nullo explicatur eloquio. Sed quia super omnem potentiam excellit Omnipotens, neque ulla natura est super quam non Creator ejus emineat, commemorentur de conditis, per quæ intelligantur mirabilia Conditoris.

(Vers. 6.) *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo et in terra, in mari et in omnibus abyssis.* Quidquid creaturarum est in cælo et in terra, in mari et in abyssis, Deus fecit; nec est ulla natura ullave substantia quæ non præcepto ejus existerit. In creanda autem universitate rerum atque formarum, non operatio fuit laboris, sed ratio voluntatis: quam nullum præcessit tempus, nullus est moratus effectus. Hanc potentiam homo totius mundi consideratione cognoscens, confiteatur quia cum in agro cordis sui aliquid boni nascitur, de opere et munere est cælestis agricolæ, qui ea quæ instituit per naturam, et corrupta sunt per inobedientiam, dignatur reparare per gratiam.

(Vers. 7.) *Suscitans nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de thesauris suis.* Hæc omnia in toto mundi corpore Dei nuu et Dei aguntur arbitrio: quæ utique cum multa admiratione laudanda sunt, et in eis intelligendum est quæ operetur Deus in ipsis hominibus, quos ad imaginem et similitudinem suam fecit et refecit.

(Vers. 8.) *Qui percussit primogenita Ægypti, ab homine usque ad pecus.* Primogenita hominum sunt principia bonæ et probabilis vitæ, quæ initium sumit ex fide. Cum igitur aliqui Christiani aut schismata aut hæreses movent, et Ecclesiam Dei quibus possunt afflictionibus impetunt, sicut 488 Ægyptii, quorum nomen interpretatur afflictio populi Dei; et percutiuntur in primogenitis suis, id est, in fide, quæ dum a charitate Ecclesiæ desciscit, extinguitur. Hæc autem pessima plaga in homines. Percutiuntur et pecora, hoc est, qui sapientium doctorumque speciem gerunt, et hi qui pro causa stultitiæ et imperitiæ, possunt pecoribus comparari.

(Vers. 9.) *Inmisit signa et prodigia in medio tui, Ægypte, in Pharaonem et omnes servos ejus.* Nihil habent bonæ significationis eorum nomina, in quos iram suam Dominus effundit. Nam et Phare dissipationem, et Ægyptus afflictionem sonat. Afflictio regem habet dissipationem, quia illi qui affligunt Ecclesiam, dissipati affligunt, et regi suo sua primæ eversione famulantur.

(Vers. 10, 11.) *Qui percussit gentes multas, et occi-*

^b Lugd. et Lovan., *Ægyptiis*. Duac. et Colon. *Ægyptus*, ut August. : *Nam et ipsa Ægyptus afflictio interpretatur.* Supra vero pro *Phare*, August. habet, post aliquot lineas, *Ægyptus afflictio est, Pharaeo dissipatio.*

dit reges fortes: Seon regem Amorrhæorum, et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan. Interfectiones quidem regum et gentium adversantium populo Dei, ita ut narratur impletæ sunt. Sed quia propheticus est textus historiæ, non carent figuris scriptorum nominum qualitates, ut per interpretationum significationem cognoscat Ecclesia quorum maxime hostium cæde salvetur. Interpretatur namque Seon ^a tentatio colorum, et Amorrhæi interpretantur amaricantes. Cum itaque tentatio colorum non sit nisi mendacium, quod, ut facilius obrepit, colorem sibi veritatis ^b assumunt, quid mirum si amaricantes, mendacis regis simulatione, ducuntur? Quoniam et ipse mendacii pater diabolus (*Joan. viii, 44*) transfiguratur se in angelum lucis (*II Cor. xi, 14*), et tentatio colorum contrarios veritati faciat esse ^B quos decipit. Sed hi homines spiritaliter occiduntur, cum moriuntur diabolo, ut vivant Deo, et qui crediderant mendacio, credant potius veritati. Manus autem Dei quia successiones, et vivificationes facit, Og regem, et Basan populum ejus interimit. Og enim interpretatur conclusio, et Basan interpretatur confusio. Talis quippe conclusio intercludit viam quæ ducit ad Dominum, et interceptos ad confusionem perducit, et iniquos modo concludit, ne credant in Christum: quando Christus apparuerit, confundentur, nisi nunc gratia convertente mutentur. Chanaan vero interpretatur paratus humilitati. Quæ humilitas pœnalis intelligenda est quæ paratur superbis, qui modo non in humilitate, sed in elatione sunt positi, et præordinantur in id quod ^C retribuendum est vanitati.

489 (Vers. 12.) *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.* Fit hoc quotidie: nam quod alii per meritum suum perdunt, alii per gratiæ munus acquirunt. Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi (*Sup. v. 4*); et habenti dicitur, *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam* (*Apoc. iii, 11*).

(Vers. 13.) ^c *Dominus nomen tuum in æternum; et memoriale tuum in generatione et generationem;* id est, virtutum tuarum miracula non cessabunt, et quæ operatus es significando, operaberis indesinenter implendo. *Memoriale* autem Domini in eo intelligitur quod non obliviscitur promissionum suarum, sed omnino efficit quod spondit; et hoc fit a gene-

ratione in generationem, quia alia est generatio hominum qua nascuntur mundo, alia qua renascuntur Deo. Sed in utraque sub altissimo judicio Dei, et opus naturæ impletur, et gratiæ.

(Vers. 14.) *Quoniam judicabit Dominus plebem suam, et in servis suis deprecabitur.* Excepto judicio futuro, jam judicata est plebs Judæorum. Quid est, judicata? Separati inde sunt justi, et remanserunt injusti. Audi Dominum dicentem: *In judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant; et qui vident, cæci fiant* (*Joan. ix, 39*). Exercitati enim sunt superbi, illuminati sunt humiles, ^d et in hoc uno populo qui et Jacob et Israel generaliter appellatur, una enim persona est domus Jacob et domus Israel, una gens, una plebs; hanc invitat, et hanc dimittit, mites a ferocibus, credentes ab infidelibus separando. *In servis suis igitur deprecabitur Dominus, id est, invocabitur vel exorabitur, et in omnibus nationibus erunt homines Israeliticæ dignitatis, cum Judæi ex maxima sui parte erunt impij et veritatis inimici.* Sed quia spiritalis Jacob ex omni gente assumitur, idolorum cultoribus infidelitatis cæcitas exprobratur.

(Vers. 15.) *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum.* Omnes ex quacumque natione verum Deum nescientes, et Christi Evangelio resistentes idolorum cultores sunt, et cum in cordibus suis falsitatum dogmata fabricantur, id quod finxerint simulacrum est; et si quid ratiocinando ^e munierint, id argenteum videtur aut aureum: ^f qui ita humanæ sapientiæ argumentis et eloquio coloratur, ut reverentiam sibi præ mendaciorum arte conciliet. In **490** hujusmodi ergo figmentis, opera sunt manuum hominum, quæ humanus error excogitavit, non doctrina veritatis instituit.

(Vers. 16-18.) ^g *Os habent, et non loquuntur; oculos habent, et non videbunt. Aures habent, et non audient; nares habent et non odorabunt. Manus habent, et non operabuntur; pedes habent, et non ambulabunt. Non clamabunt in gutture suo; nec enim est spiritus in ore eorum. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.* Proprie quidem hæc de paganis dici videntur; sed etiam hæreticos comprehendunt, qui dum falsis inhaerent, et impia hominum commenta sectantur, omnia rationalis vitæ officia perdididerunt. Nam quid est habere oculos, et non videre, quam in errorum nocte versari? habere

^a In Augustini textu legitur, *tentatio oculorum*; observatumque ab eruditissimis editoribus, omnes prope ejusdem mss. hic et infra constanter habere, *tentatio colorum*. Idemque nomen postea in ps. cxxxv interpretari, *germen inutile, vel tentationem calentem*.

^b Fortasse, *assumit*, scilicet mendacium, nisi assumunt referri velis ad amaricantes, de quibus statim fit sermo.

^c Apud Augustinum, *Domine*, ut in Vulgata nostra.

^d Lugdunensis editio, *et hoc in uno populo*.

^e Lugdunensis editio legit, *munierint*. Lovan., Duac. et Colon., *minuerint*.

^f Legi debere arbitramur, *quia*; etsi in editis legitur *qui*.

^g Hæc prima pars versus 16 in Augustino transfer-

tur post hæc verba, *et non odorabunt*; omittitur quoque, *Non clamabunt in gutture suo; nec enim est spiritus in ore eorum*. In Vulgata nostra non leguntur plura quam hæc: *Os habent, et non loquuntur; oculos habent, et non videbunt. Aures habent, et non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum*. Reliqua vero quæ hic leguntur in Psalterio Hieronymi, quod Romanum vocant, legebantur. A Gallicano deinde recisa sunt. De quibus novissimi S. Hieronymi operum editores observant quod *sequentes versiculi* (ab his, *nares habent, ad hæc, neque enim est spiritus*) *huc translati sunt in Romano Psalterio ex psalmo superiori cxi.* Quos tamen præ oculis habuisse Prosperum nostrum vix dubitare sinit subjecta ab eo, licet brevissima, ipsorum expositio. Observandum denique hæc ipsa non legi in textu Hebraico psalmi hujus.

ares, et divinæ inobedire doctrinæ? habere nares, et bonum Christi odorem non capere? pedes habere, et vocantem non sequi gratiam? habere linguam, et non loqui veritatem? habere manus, et sine opere esse justitiæ? Quia omne quod non est ex fide, peccatum est (Rom. xiv, 23). Mendaces igitur conformabuntur mendacio, et quo magistro fidunt, cum eodem confundentur. Et tamen ex ipsis quotidie commutantur per miracula Dei; quotidie aperiuntur oculi cæcorum et aures surdorum, inspirantur nares insensatorum, resolvuntur ora mutorum, fiunt operariæ manus paralyticorum, diriguntur pedes claudorum, ex lapidibus excitantur filii Abrahæ (Matth. iii, 9), quibus omnibus simul dicitur :

(Vers. 19, 20.) *Domus Israel, benedicite Dominum; domus Aaron, benedicite Dominum; domus Levi, benedicite Dominum;* quia omnes hos gradus, quos una gens habuit, per ipsam fidem, qua illa justificata est, totus mundus obtinuit, et in cunctis jam nationibus invenitur Abraham credentium pater.

(Vers. 20, 31.) *Qui timetis Dominum, benedicite Dominum. Benedictus Dominus ex Sion, qui habitat in Jerusalem.* Habitatio Dei, non est illa Jerusalem quæ cecidit, sed est in cordibus fidelium atque sanctorum, ex quibus ædificatur æternum templum Dei cum compage angelorum qui numquam a Domino recesserunt. Benedicit **491** ergo Ecclesia Dominum, ex Sion, id est, de specula, ex qua promissiones Dei prospicit venturas in Jerusalem, id est, in visionem pacis, ubi jam nullum periculum infirmitatis, nulla erit adversitas tentatoris.

PSALMUS CXXXV.

(Vers. 1.) *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Psalmus iste laudem continet Dei, et eodem modo in omnibus suis versibus terminatur, ut quidquid operum Dei percurritur, ideo intelligatur effectum, ut bonitatis et misericordiæ ejus manifestaretur æternitas. Quamvis enim post judicium, quo in fine sæculi vivi et mortui, judicandi sunt, missis justis in vitam æternam, impiis autem in ambustionem æternam (Matth. xxv, 46), non sint deinceps futuri, qui divinæ gratiæ dispensatione salvandi sint: recte tamen intelligi potest in æternum futuram misericordiam ejus, quam suis sanctis fidelibusque largitur; quoniam ea beatitudo, quam ex Dei misericordia consequentur, nulla umquam tentatione pulsabitur, sed in æterna pace et gloria incommutabilis permanebit. Quod opus ineffabilis pietatis, quia in sempiterno Dei proposito atque consilio fuit, ut per temporalia præordinaren-

tur æterna, mire totius mundi clementorumque conditio propter hanc misericordiam dicitur instituta, cui persciendæ omnium rerum ordo servisset.

(Vers. 2, 3.) *Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia ejus. Confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus.* Deorum nomen cum in bono positum reperitur, secundum gratiam intelligendum est, non secundum naturam, dicente Apostolo, *Nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra: quemadmodum sunt dii multi, et domini multi; sed nobis unus Deus Pater ex quo omnia, et nos per ipsum* (I Cor. viii, 5 et 6). Qui ergo sunt filii Dei, et per adoptionis sacramentum divinæ sunt consortes naturæ (II Pet. i, 4), habent hujus nominis donum: quia uni Deo serviunt, uni Domino voluntaria subiectione famulantur. *Dii autem gentium dæmonia* (Psal. xcvi, 5), quæ quoniam gaudent se ab errantibus coli, in æternum ignem cum suis cultoribus ^e damnabuntur.

(Vers. 4.) *Qui facit mirabilia magna solus, quoniam in æternum misericordia ejus.* Possunt ea mirabilia accipi a Deo solo facta, quæ neque per angelos, neque per homines sunt effecta, sed sola Dei operante virtute. Quamvis enim ipse operetur omnia in omnibus (I Cor. xii, 6), naturas tamen cunctarum creaturarum, **492** cælum et cælestia, terram et mare, cum universis quæ in eis sunt, solus instituit. Non quod sine Filio suo Verbo aut Spiritu sancto aliquid fecerit Pater, sed quia Trinitas unus Deus est, qui creaturas, non per creaturam fecit, sed sola potentia Deitatis. Quod autem in secundis dicitur, *Quoniam in sæculum misericordia ejus*, ad reparationem humani generis referendum est, quod Dei misericordia per sacramentum regenerationis vitæ reddidit æternæ.

(Vers. 5.) *Qui fecit cælos in intellectu, quoniam in sæculum misericordia ejus.* In intellectu facti sunt cæli, ad erudiendam eam creaturam, quæ ad cognitionem sui præordinabatur auctoris. *Invisibilia enim Dei, sicut ait Apostolus, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque virtus ejus et divinitas* (Rom. i, 20); et hic idem propheta dicit, *Cæli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum* (Psal. xviii, 1); quia majestatis invisibilis pulchritudo ^d, et per corpoream creaturam incorporeus Creator agnoscitur.

(Vers. 6.) *Qui firmavit terram super aquas; quoniam in sæculum misericordia ejus.* Bene quidem intelligitur super aquas terra fundata, in eo quod circumfluentibus aquis supereminet, et ita etiam in

^a Hic aliqua deesse videntur ad plenum sensum sententiæ. Forte suppleri posset, *et non audire, quam divinæ, etc.* Sic postea: *Habere nares, et non odorari, quam bonum, etc. Pedes habere, et non ambulare, quam vocantem non sequi gratiam. Habere linguam, et non loqui, quam non loqui veritatem.* Quæ in sequentibus supplenda suadet prius enumerativis membrum, modo aliquando occurrant mss. qui editorum defectui medeantur.

^b Locus iste Apostoli plenius legitur in Augustino:

scilicet, *Et nos in ipso, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.* Quæ autem ibi amplius leguntur forte ex codicibus Prosperi exciderunt: ut conjicitur ex verbis statim subjunctis, *Uni Deo serviunt, uni Domino, etc.* Idem quoque locus Apostoli infra in fine totus citatur.

^c Editiones Lugdun. et Lovan., *damnabunt.*

^d Priori sententiæ hujus membro aliquid deesse videtur; forte, *ex visibilibus pulchritudine conjicitur, aut aliquid hujusmodi.*

infirmis natura invenitur humoris, ut ei solidum subdatur elementum. Sed secundum sacramentum Ecclesie, quod per totum mundum in regenerationis lavacro celebratur, sacratius hoc accipitur dictum de præparatione baptismatis, supra quod naturæ humanæ terra fundatur, ita ut ab aquis tota æterni templi structura consurgat.

(Vers. 7.) *Qui fecit luminaria magna solus; quoniam in æternum misericordia ejus.* Ideo et hic addidit solus, quia cætera mirabilia quæ dicturus est, aut per homines, aut per angelos fecit.

(Vers. 8, 9.) *Solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem noctis.* Splendor solis in die potens est, et lunæ et stellarum in nocte. Sed hæc præter utilitatem quam mundo vicibus suis præbent, et præter decorem quo totius mundi augetur ornatus, dant significationem spiritualium gratiarum. Nam præcipuum fidelium cordium lumen est, veniens ab ipso justitiæ sole, sapientiæ; secundum autem lumen est scientiæ, quæ inter sæculi hujus obscura dat quodammodo lunare solatium; deinde plurimorum clarissimum munera stellarum ignibus merito comparantur: ut ambulantes per difficilem viam nunquam desit cæleste præsidium.

(Vers. 10.) *Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorum.* **493** Nulla pars mundi est quam non percutiat gladius veritatis, ut Christo præcipua quæque subdantur.

(Vers. 11.) *Qui eduxit Israel de medio eorum.* Quotidie sancti ab iniquis et adversis tribulationibus eruantur.

(Vers. 12.) *In manu potenti et brachio excelso.* Quid potentius eo de quo dictum est, *Et brachium Domini cui revelatum est?*

(Vers. 13.) *Qui divisit Rubrum mare in divisiones.* Rubri maris divisione significatur baptismus Christi, in quo fiunt divisiones: ut ^a una res aliis sit in vitam, aliis in mortem; in vitam fidelibus, in mortem persecutoribus.

(Vers. 14.) *Et eduxit Israel de medio ejus.* Et ^b educit populum suum Dominus, innovatum per lavacrum regenerationis.

(Vers. 15.) *Et excussit Pharaonem, et virtutem ejus in mare Rubrum.* Perit in aquis rex peccati, et baptismatis reatus excutitur.

(Vers. 16.) *Qui traduxit populum suum in deserto.* Traducit et nos per hujus mundi ariditatem et sterilitatem, ne in ea pereamus.

(Vers. 17, 18.) *Qui percussit reges magnos, et occidit reges fortes.* Percutit atque occidit etiam per nos diabolicas et noxias potestates, quoties dat victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum (1 Cor. xv, 57).

^a Augustinus hic, ut unus atque idem baptismus aliis sit in vitam, aliis sit in mortem.

^b Duac. et Colon., *eduxit.* Lugdun. et Lovan., *aducit*, ut apud Augustinum. Nam agit de gratia baptismi, quæ quotidie renascentibus confertur.

^c Augustinus scripserat in versu psalmi, *Et Og*

(Vers. 19.) *Seon regem Amorrhæorum.* Germen inutile, quod interpretatur *Seon*; et *regem Amorrhæorum*, quod interpretatur amaricantum, percutit per Ecclesiam suam Dominus.

(Vers. 20.) *Et Og^c coacervantem Basan*; hoc est, confusionis: quid enim coacervat diabolus nisi confusionem?

(Vers. 21, 22.) *Et dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Israel populo suo.* Dat etiam, quos diabolus possidebat, hæreditatem semini Abraham, quod est Christus (Gal. iii, 16).

(Vers. 23, 24.) *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri, et redemit nos ab inimicis nostris.* Redemit nos sanguine Unigeniti sui.

(Vers. 25.) *Qui dat escam omni carni.* Hæc est esca de qua Dominus dicit, *Caro mea vera est esca* (Joan. vi, 56), quæ datur omnibus gentibus: quia nullus renatorum fidelium ab esu ejus excipitur.

(Vers. 26, 27.) *Confitemini Domino cæli; confitemini Domino dominorum, quoniam in æternum misericordia ejus.* Quod hic ait, *Domino cæli*, hoc videtur superius dixisse, *Deo deorum*; et quod ibi subdidit, hoc etiam hic connexit, *Confitemini Domino deorum*: ut si sunt qui dicantur dii, et domini, sive in cælo, sive in terra: **494** nobis tamen unus sit Deus Pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (1 Cor. viii, 5, 6) cui confiteamur, quoniam in æternum misericordia ejus.

PSALMUS CXXXVI.

(Vers. 1.) *Super flumina Babylonis illic sedimus, et flevimus, cum recordaremur tui, Sion.* Prophetia psalmi non solum hoc denuntiat quod secundum gerendarum rerum ordinem ad Israeliticum populum proprie pertinebat, sed etiam quod in omni Ecclesia Dei, quæ in toto mundo est, agitur et impletur. Universi enim fideles, qui cives sunt Jerusalem, et in hoc sæculo peregrinantur, apte his vocibus et congruenter utuntur, ut dicant quod psalmi verba pronuntiant. Nam qui fide justificati sunt (Rom. v, 1), et spe salvi facti (Rom. viii, 24), ad patriam celestem angelicamque desiderant, recordantes promissionis Dei; flet et gemunt de habitatione terrena, quæ in quacumque sui parte Babylonia est, et flumina ejus sunt omnes illecebræ temporales, sive in moribus, sive in opinionibus, quas sibi quisque delegerit, in quibus nihil stabile, nihil firmum est, sed omnia fluida, et in maris profunda ducentia. Qui autem quæ sursum sunt sapiunt, non quæ super terram (Coloss. iii, 2), sedent quidem super mundi flumina atque torrentes, sed tamen cursu aquarum labentium non trahuntur, nec miscentur confusioni, ^d quæ interpretatur Babylonia; sed recordantes Sion, quæ

regem Basan; tum, *coacervantem, quod interpretatur Og*; et *regem confusionis, quod interpretatur Basan.*

^d Editi omnes antiqui, *quam interpretatur.* Lugdunensis editio recentior, *quæ interpretatur.* Bene emendatum indicat phrasis similis statim subjuncta, *quæ exprimitur specula.*

exprimitur specula, in quod Deus promisit intendunt, et a temporalibus ad æterna proficiunt.

(Vers. 2.) *In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.* Habent organa sua cives Jerusalem, Scripturas Dei, ^a præcepta et promissa Dei, et meditationem quendam futuri sæculi; sed cum agunt in medio Babylonis, organa sua in salicibus ejus suspendunt. Ligna autem Babylonis fluminibus rigata, et nullum fructum afferentia, similitudinem gerunt hominum sterilium, qui mundanis pascuntur illecebris, et nulla sunt virtute fecundi; nec possant eis ulla divinarum semina Scripturarum inseri, quia capaces non sunt præceptorum Dei; et merito in eis differendo suspenditur, quod pro sua insipientia audire non possunt.

(Vers. 3.) *Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba canticorum. Et qui adduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.* **495** Omnes homines prima transgressione a diabolo captivati sumus; quoniam *qui facit peccatum, servus est peccati*; (Joan. viii, 34); sed ab hac captivitate redemit nos suo sanguine Jesus Christus. Pars ergo quæ captivatoribus suis volens servit, et eis delectatur quæ hostibus placent, præbet se ministram ad impugnandos redemptos, et per ipsam diabolus quidquid contra sanctos ædet, exsequitur; ut merito ipse agere dicatur, quod per homines sibi subditos gerit. Interrogant ergo Christianos pagani, et impii eorum quorumque dogmatum sectatores, quæ nobis religionis sit ratio, quæ utilitas in fide Christi, quive sit fructus; et interrogatio eorum non veritatem vult discere, sed credentium corda turbare. Unde a talium auribus suspendenda sunt organa, nec canticorum hymnorumque nostrorum sacramenta pandenda; ^b ne sanctum detur canibus, et jaciatur margaritæ ante porcos (Matth. vii, 6). Volentibus igitur de confessione fidei nostræ instruere calumnias suas, respondendum est quod ait psalmus:

(Vers. 4.) *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Homo deditus carni, deditus mundo, serviens vanitatibus, plenus erroribus, terra aliena est, in qua seri sacra semina, quæ sunt divina cantici verba, non possunt: quia nisi in Sion, id est, in Ecclesia, non congrue celebratur divina laudatio. Ne ergo per alienorum contagia quædam cœlestis patriæ irreat oblivio, quodam jurejurando confirmanda est fides, et dicendum:

(Vers. 5.) *Si oblitus tui fuero, Jerusalem, obliviscatur me dextera mea.* Dextera nostra est vita æterna, sinistra est vita temporalis: illa plena spe beatitudinis, hæc plena periculo perditionis. Quidquid sit propter vitam æternam, dextera operatur; sinistram vero est quidquid propter gaudia transitoria aut optatur aut agitur; et in oblivionem venit dextera si-

^a In Augustino, *præcepta Dei*, voce hac *Dei* ter repetita.

^b Lugd. et Lovan., *nec sanctum*; Duac. et Colon., *ne sanctum*.

^c Forte legendum, *et quos, non, et post, quod ha-*

nistræ, cum virtutis amor et consuetudo superaverit. His ergo qui ab Jerusalem charitate discedunt, hoc contingit, ut obliviscatur eos dextera eorum. Vita enim æterna in se manet; illi autem remanent in delectatione mortifera, amplectentes mala pro bonis, falsa pro veris, sinistra pro dexteris.

(Vers. 6.) *Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui, et non præposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ.* Obmutescam, inquit, nisi tui meminero. Quid enim loquitur, aut quid sonat, qui cantica Sion in laude non sonat? Eloquium linguæ nostræ est Jerusalem canticum. Os autem carnalia loquens, et sæcularia canens, **496** mutum est et obstructum; quia inde delectatur, unde confunditur. Verus ergo Jerusalem amator et civis, hac se lege constringit, ut hujus penæ subeat damnationem, si non omnibus jocunditatibus præposuerit cœlestis patriæ charitatem.

(Vers. 7.) *Memento, Domine, filiorum Edom, in die Jerusalem.* Homo Israelita inter alienigenas constitutus precatur Dominum ut meminerit, quia inter filios Edom, id est Esau, et inter filios Jacob concordia esse non possit; et illæ inimicitia maneat, quas jam in matris utero significabat nondum natorum lucta geminorum (Gen. xxv, 23), ^c et post ita discretiv præscientia Creatoris, ut diceret, *Jacob dilexi, Esau autem odio habui* (Malax. i, 2). Unde omnes filii promissionis personam gerunt Jacob, Esau vero nomine tota pars infidelium figuratur. Petit igitur ut meminerit Deus quomodo Esau insurrexerit in Jacob (Gen. xxvii, 41); meminerit etiam diem laborum Jerusalem, quæ superbiam toleret impiorum; vel diem felicitatis ejus, qua a servitute captivitatis quotidie eruitur, ^d et ad æternæ patriæ bona vera perducatur. *Qui dixerunt, Ezinante, ezinante, usque ad fundamentum in ea.* Persecutoribus populi Dei non sufficit qualiscumque vastatio; nisi etiam fidem, quæ sancti est ædificii fundamentum, sæva exinanitione subvertant.

(Vers. 8.) *Filia Babylonis misera.* Ipsa est eadem quæ Babylon; quæ in propagine sua et mater et filia est: mater generando, filia succedendo. Infelix utique et misera, quæ ad perditionem et generatur et generat.

(Vers. 8, 9.) *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Beatus qui tenebit, et alidet parvulos tuos ad petram.* Omnes primo ortu in Babylonia geniti sumus, et ab ipso carnali exordio parvulos nos accepit mundana confusio; nec aliud nobiscum egit hoc sæculum, quam ut per varias opiniones et diabolicas artes diversis implicaremur erroribus. Sed de hoc generali malo innumeros eruit Dei gratia, et adhuc inter oblectamenta Babylonis morantes, jam inter Jerusalem computat cives, ^e quos

bent omnes editi nostri.

^d Fortasse legas, *ut, non et... perducatur, aut saltem perducitur, pro perducatur.*

Sola Lugdun. editio, *quod qui beatus est, etc.*

qui beatus est, et beatus facit, eruit de tenebris et de potestate tenebrarum (*Coloss. 1, 13*), ut sint filii lucis et regni, allisi ad petram Christum, ut moriendo mundo, viverent Deo, dejecti et erecti, destructi et ædificati, in pulverem comminuti, et in petra, petra instaurante, solidati.

497 PSALMUS CXXXVII.

(Vers. 1.) *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audisti omnia verba oris mei.* Psalmi titulus sub nomine David eum significat, qui est ex semine David secundum carnem (*Rom. 1, 3*), ad quem prophetica est directa confessio, quæ laudis est divinæ, non iniquitatis humanæ. Confessionis enim nomine solet indicari confessio penitentis; sed hic manifestatur gratulatio laudatoris, quæ toto corde profertur, quia nulla illi alia affectio sociatur; et ideo exaudita sunt verba oris ejus; cujus oris, nisi cordis, unde sumunt ipsa verba principium? Ea ibi auribus Dei vox mentis auditur.

(Vers. 1, 2.) *In conspectu angelorum psallam tibi. Adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo. Super misericordia tua et veritate tua.* Si in vera exultatione cordis spiritaliter Deo psallimus, coram angelis psallimus: quia non terrena, sed cœlestia sapimus, in quo pietatis officio beatitudo excellit angelica. Nam carnalia desideria non psallunt, nisi coram hominibus, quorum se animi supra terrena non erigunt, et qui sanctorum gaudiis interesse non possunt: quia nec adorant ad templum sanctum Dei, quod est Jerusalem, una simul et mater et filia, mater in angelis, filia in hominibus, quibus dicitur: *Templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis* (*1 Cor. III, 16*). Confessio autem religiosa veritatem et misericordiam Dei prædicat: veritatem in judicando, misericordiam in subveniendo. Non enim aliæ sunt viæ quibus ad nos venit, aut aliæ quibus nos ad se prævehit. *Quoniam magnificasti super nos nomen sanctum tuum. Magnificavit Dominus super omnes nomen sanctum suum, super Abraham, et Isaac, et Jacob, super duodecim tribus Israel, quas erutas de jugo servitutis introduxit in terram promissionis; et super universas nationes, de quibus tamquam de lapidibus suscitavit quotidie filios Abraham* (*Matth. III, 9*), *Ut in nomine Domini Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris* (*Philip. II, 10 et 11*).

(Vers. 3.) *In quocumque die invocavero te, velociter exaudi me.* Quare velociter? Quia ipse dixisti, *Adhuc loquente te, dicam, Ecce adsum* (*Isai. LVIII, 9*). Quare velociter? Quia non in diversa tendo, nec superflua concupisco; sed quod docuisti peti, hoc mihi concupisco præstari. *Multiplicabis me in anima mea, in virtute multa.* **498** Expressum votum secundum

desiderium et ad omni carnali cupiditate purgatum. Si, *Multiplicabis me*, tantummodo diceret, videri poterat terrena aliqua conceptio; sed cum addidit, *in justitia*, nihil est quod possit plenius et perfectius postulari: quia summi boni significatio est in appellatione virtutis.

(Vers. 4.) *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ, quoniam audierunt omnia verba oris tui.* Ubique Evangelium prædicabitur (*Matth. XXIV, 14*), ubique apostolica doctrina discetur. *In omnem enim terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal. XVIII, 5*). *Confiteantur ergo tibi, Domine, omnes reges terræ*; et quia non habent necessitatem sublimiora cupiendi, laudent te de excellentia quam dedisti, quia latere eos jam non potest, quod eorum sceptra tua dona sunt.

(Vers. 5.) *Et contentus in visis Domini, quoniam magna gloria Domini.* In quibus visis, nisi de quibus dicitur, *Universæ viæ Domini, misericordia et veritas* (*Psal. XXIV, 10*)? ut dum omnia opera Dei in his consummantur, nemo nisi in ipsius gloria gloriatur.

(Vers. 6.) *Quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe agnoscit.* Sub oculis Domini est et humilis et elatus. Sed humilem quia placet, proximus videt; superbum, quia displicet, longinquus agnoscit; et cum juxta sit his qui tribulatio sunt corde (*Psal. XXXIII, 19*) longe tamen est a peccatoribus salus (*Psal. CXVIII, 155*).

(Vers. 7.) *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.* Si præsentia, inquit, non amavero, et si ad promissiones tuas tendens, terrenis illecebris non inhæsero, vivificabis me, et cito exaudies: quia tribulationem mihi afferent temporalia, quem spes invitat æterna. *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua.* Protectio, inquit, brachii tui defendit me ab inimicis meis, et ut adversitatibus non vincerer, læet dextera tua, quæ me a sinistris omnibus liberavit.

(Vers. 8.) *Domine, retribue pro me.* Ego, inquit, debitor sum, et conditione proprii debiti liber esse non possum (*1 Cor. VII, 21*); tu, Domine, pro me retribues, qui nihil debes; et qui mortem, dum moreris, occidis, solvens mea, ut sequar tua. *Domine, misericordia tua in æternum: opera manuum tuarum ne despicias.* Illam, inquit, misericordiam quaero, qua temporalibus eruis, et ad æterna perducis, Domine. *Opera manuum tuarum ne despicias*: Quia sive in eo quod homines sumus, sive in eo quod ex nostra impietate mutati et justificati sumus, tuarum manuum sunt opera, quibus nos et condis et renovas.

499 PSALMUS CXXXVIII.

(Vers. 1, 2.) *Domine, probasti me, et cognovisti me. Tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam.* In prophetia psalmi verba sunt ipsius Domini

pra in textu versus.

Fortè, conditione; editi tamen omnes, conditione.

^a Forte, super omnes, ut resumitur in explicatione, aut super omne, ut in Augustino et Vulgata nostra: licet editi nostri omnes habeant, super nos.

^b Apud Augustinum hic, in virtute, ut etiam su-

Jesu Christi, qui, quamvis secundum deitatem conformis et æqualis sit Patri (Joan. x, 30), tamen secundum quod Verbum caro factum est (Joan. i, 14), et habitum formæ servilis accepit, dicit Patri, Domine; qui ei et Pater et Dominus est: Pater formæ Dei, Dominus formæ servi. Probasti, et cognovisti me; non quia non noverat, sed quia notum aliis fecerat. Sedere autem est humiliari; surgere, exaltari: unde sedit Dominus in passione, resurrexit in resurrectione. Quod, inquit, tu voluisti, Domine, approbasti; et ideo factum est, quia sic tibi placuit. Qui autem vocem capitis ex persona corporis mavult accipere, confessionem intelligat poenitentium, qui sedent per humilitatem poenitentium, et surgunt per justificationem remissionis.

(Vers. 3, 4.) *Intellexisti cogitationes meas de longe; semitam meam et limitem meum investigasti. Et omnes vias meas previdisti.* Agnoscamus hic vocem illius filii minoris qui, dissipata substantia patris, in longinqua discesserat, et personam gerens gentium quæ defluerant in idolorum culturam, tandem respiciens ait, *Surgam, et ibo ad patrem meum* (Luc. xv, 18); et cui revertenti occurrit pater quia intellexerat cogitationes ejus de longinquo. *Semitam* igitur, inquit, *meam*, qua discessi, *et limitem meum*, quo usque perveni, *investigasti*: quia desertorem tua præsentia ubique concludebas: ideo sinens me laborare vias meas, ut si perpetuo miser esse nollem, redirem ad vias tuas. *Quoniam non est dolus in lingua mea.* Confiteor, inquit, quod mihi discedenti a te conteri miseris utile fuit: nam si bene mihi esset sine te, nollem forsitan redire ad te.

(Vers. 5.) *Ecce, Domine, tu cognovisti omnia, novissima et antiqua.* Antiquum peccatum, quo in primis parentibus ruimus, novissimam poenam, quam omnes per multos labores, communi mortalitatis conditione, dependimus. *Tu finxisti me, et posuisti super me manum tuam.* Omnes in uteris matrum Deo plasmanie finguntur, sub ea lege quam superbiam merito humanum genus sustinet: superposita divinæ potentiam manu, quæ ut humiles erigat, elatos premit.

(Vers. 6.) *Mirificata est scientia tua ex me; invaluit, non potero ad eam.* **500** *Mea*, inquit, *superbia et discessione factum est ut obscuraretur cor meum, nec possent mihi tua patere judicia.* Dum enim meæ potentiam libertate delector, factus sum egentior atque tenerior. *Ex me* mihi ista difficultas convaluit; *ex me* extra lumen scientiam tuam factus sum, ad quod nisi ex te redire non potero.

(Vers. 7.) *Quo ibo a Spiritu tuo, aut quo a facie tua fugiam?* Discedenti a Spiritu Dei nullus invenitur locus, qui ejus presentia et potestate sit vacuus. Nemo iram ejus fugit, nisi qui ad iratum confugit (Sent. 235).

* Editiones Lugdun. et Lovan., *immortalitatis*. Melius Duac. et Colon., *mortalitatis*. Augustino dicente hic, *quando in istam mortalitatem laboriosam periculisamque pervenimus.*

^b Augustinus scripserat, *sententia judicis*. Unde

(Vers. 8.) *Si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero ad infernum, ades.* Si ad cælum extollar elatus, te invenio resistantem; si ea quæ infra me sunt eligam, te experiam persequentem: quia sicut malum mihi est præsumptione erigi, ita malum est desperatione demergi.

(Vers. 9.) *Si sumpsero pennas meas in directum, et habitavero in postremis maris.* Jam bono consilio utitur qui pennas suas, geminæ scilicet præsidia charitatis, quibus in directum volet, meditatur assumere, et in ultimis maris, id est, in fine sæculi hujus habitare: ut tota intentio animi et temporalis vitæ conclusione sollicita, non jam vanis occupetur cupiditatibus, sed ad promissiones Dei de hoc sæculo valeat evolare. Verum hoc ipsum quis efficit suis viribus, nisi adjuvet ille qui jubet? Propter quod sequitur, et dicit:

(Vers. 10.) *Etenim illuc manus tua deducet me, et adducet me dextera tua.* Considerans autem longinquitatem viæ, et de laboris exitu timens, addit:

(Vers. 11, 12.) *Et dixi, Fortasse tenebræ concutiant me: hoc est, forsitan superabor adversis, et magis magisque tenebrabor, si perseverantiæ finem non apprehendero. Et nox illuminatio in deliciis meis. Quoniam tenebræ non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur: sicut tenebræ ejus, ita et lumen ejus.* Tempus, inquit, laboris mei tempus est noctis, quam tamen gratiæ tuæ splendor illuminat. Verbum enim tuum lucerna factum est gressibus meis (Psal. cxviii, 105), ut quæ mihi erant tenebræ inciperent esse deliciæ: quia tenebræ quæ a semetipsis obscurantur, a te lumen accipiunt. Qui ideo agentes opera tenebrarum flagellas, ne temporalium deliciarum oblectatione cæcati, bona non desideremus æterna. Nocte autem nobis lucere soles, et tamquam diem facis, cum per austera remedia ad vitam nos vocas, ut dulcia sint flagella patris, ne sit amara sententia patris. Quia ergo et adversa vitæ istius, et secunda **501** non carent tentatione, qua aut elevamur aut premimur; utrumque sit nox, si desit illa lux quæ nec superbire nos sinat, nec desperare permittat.

(Vers. 13.) *Quoniam tu possedisti renes meos, Domine.* Tu, inquit, Domine, non solum cor meum, sed et renes meos possides; et te habitante interiora mea, factum est ut me aliquid lucis delectaret in nocte. *Suscepisti me ex utero matris meæ.* Qui Paulum apostolum segregavit ab utero matris suæ (Gal. i, 15), ipse et nos segregavit ab utero matris nostræ illius Babylonis, unde in novam vitam regenerati, nova spe, novis deliciis, nova luce gaudemus. Quoniam nec felicitas sæculi hujus nos beatos facit, nec adversitas miseris, si vera bona et mansura diligamus.

(Vers. 14.) *Confitebor tibi, quoniam terribiliter mirificatus es; mirabilia opera tua, et anima mea cogno-*

conjecimus erratum forte irrepisse in codices Prosperianos ubi legitur, *sententia patris*.

^c Editi omnes, *matris suæ*. Errore manifesto, quem sola Augustini lectione suffragante emendare non dubitamus.

scet valde. Terrorem, inquit, mihi incutiunt miracula gratiæ tuæ; et unde est ratio gaudii, inde est causa formidinis. Cognoscit enim anima mea quanta operaris ut salves, et quæ mihi sint pericula cavenda ne peream.

(Vers. 15.) *Non est absconditum os meum a te, quod fecisti in abscondito.* Est quædam in sanctis hominibus Dei insuperabilis fortitudo, et invicta patientia, quam in eis occulte finxit Deus, et absconditam fecit, habentem osseam firmitatem, quæ nec corrumpatur secundis, nec frangatur adversis. De qua virtute in alio psalmo dicitur, *Verumtamen Deo subicitur anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea* (Psal. Lxi, 6). *Et substantia mea in inferioribus terræ.* In hac, inquit, substantia fragilis et infirmi corporis, quod est in infimis terræ, fortitudinem querit, quæ inter sævas tribulationes, etiam carni perseverantiam daret.

(Vers. 16.) *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur.* In his verbis persona est ipsius capitis, quod nunc in se, nunc in corpore suo loquitur: quia duo sunt in carne una (Ephes. v, 31). De illis ergo, in quibus erat patientiæ roboranda constantia, ut ipsi pro Domino pati possent, qui in ejus passione titubaverant, dicit ipse, *Imperfectum meum viderunt oculi.* Et quia qui usque ad desperationem expaverant, usque ad victoriæ coronas, te aspiciente, coronati sunt, addidit, *Et in libro tuo omnes scribentur.* Igitur omnibus timidis, et de propria infirmitate trepidantibus sperandum est superari virtutis auxilium: ut inde non excidat charitas, unde præstatur facultas. *Per diem errabunt, et nemo in eis.* 502 Sive, ut in quibusdam codicibus invenitur, *Die formabuntur, et nemo in eis.* Imperfecti, inquit, mei, qui omnes erunt in vita æterna, *per diem errabunt,* hoc est in me turbabuntur; et nemo erit in eis, quem non timoris tenebræ ad desperationem usque perducant. Si autem legamus, *Die formabuntur,* intelligendum quod hi quorum nemo conturbabitur, die formabuntur, hoc est, illuminatione illius visionis qua beatum Petrum nimis trepidum ad remedium patientiæ suo reformavit aspectu.

(Vers. 17, 18.) *Mihi autem valde honorificati sunt amici tui, Deus, valde confortati sunt principatus eorum.* Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur. Ipsi, inquit, qui in die erraverunt, et quorum nullus fuit qui conturbaretur, amici mei et valde honorabiles facti sunt, et totius Ecclesiæ habuerunt principatum. Et quamvis a me sint dinumerati, super arenam tamen multiplicabuntur, quia in infinitum et multitudo eorum creseit et gloria. *Exsurrexi, et adhuc sum tecum.* Hoc tempus significat, quo adhuc in occulto est ad dexteram Patris, antequam revele-

* Forte legendum, et unitatem custodientium. Et si editi omnes unitate habeant: nam S. Augustinus hic loci in Donatistas sententiam direxerat, qui inflati justitiæ nomine, persuadebant populis ut, disrupto unitatis vinculo, eos tamquam justiores cæci et impetiti sequerentur. . . . inter quos triticum Christi, servato unitatis vinculo, gemebat.

tur in ea majestate in qua judicaturus est vivos et mortuos. Unde sequitur et dicit, quod interea per totum hoc tempus in Ecclesia agatur: de bonorum et malorum permixtione, et omnibus afflictionibus vitæ temporalis obnoxium formasti occultum, dum eis differtur adventus.

(Vers. 19, 20.) *Si occideris, Domine, peccatores, viri sanguinum, declinate a me. Quod dicitis in cogitatione, accipient in vanitate civitates suas.* Occiduntur superbi, cum deserunt gratia Dei: quibus in cogitatione humilium^a et unitate custodientium Dominus dicit occulte, *Viri sanguinum, declinate a me;* quod palam in judicii sui manifestatione dicturus est, *Numquam novi vos; discedite a me, qui operamini iniquitatem* (Matth. vii, 23). *Viri autem sanguinum* B *qui sunt, nisi qui oderunt fratres?* Sicut Joannes dicit, *Qui odit fratrem suum, homicida est* (I Joan. iii, 15). Isti ergo ab unitate Ecclesiæ per superbiam recedentes, qui quasi offensi permixtione palearum, ante discretionis ventilabrum triticum deserunt, *accipient in vanitate civitates suas;* id est, in reprobam societatem et in vana se concilia congregabunt, quia qui charitate catholica non^b vitur, hæretica vanitate dispergitur.

(Vers. 21, 22.) *Nonne qui oderunt te, Domine, odio habui, et super inimicos tuos tabescebam?* 503 *Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi.* Perfecta in Dominum dilectio est, non amare quod non amat, et ipsos inimicos Dei sic odio habere, ut pravitas eorum odiosa sit potius quam natura. Quia aliud est in illis quod ipsi faciunt, aliud quod Creator instituit. Hoc est enim perfecte, id est scienter odisse, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas (Sent. 65).

(Vers. 23, 24.) *Proba me, Domine, et scito cor meum; interroga me, et cognosce semitas meas. Et vide si via iniquitatis in me est, et deduc me in via æterna.* Scrutare, inquit, *semitas meas,* id est, consilia et cogitationes meas probans et examinans, quo affectu diligam bonos, et quo animo tolerem malos. *Et deduc me in via æterna.* c *Nisi ille qui dixit, Ego sum via, veritas, et vita* (Joan. xiv, 6); et qui est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (I Tim. ii, 5); per quem habemus accessum ad Patrem, et qui est exortio pro peccatis nostris (I Joan. ii, 1, 2).

PSALMUS CXXXIX.

(Vers. 1.) *In finem Psalmus ipsi David.* Finis non alius intelligendus est quam qui est ab Apostolo declaratus, dicente: *Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti* (Rom. x, 4). Titulo ergo suo indicat psalmus unde locutus sit; nam et dicendo, *Ipsi David,* eum significat, qui est secundum carnem

^b Editores Duac. et Colon. margini apposuerant, non unitur.

^c Hic aliqua ad sensus perfectionem deesse videntur. Forte quæ in Augustino ipso habentur, aut aliquid eorum, *Quid aliud dicit, quam, Deduc me in Christo? Quis est enim via æterna, nisi qui est vita æterna? Æternus enim est qui dixit, Ego sum via, etc.*

ex semine David (Rom. 1, 3). Ergo non secundum divinitatem, qua Creator est non solum David, verum etiam visibilium atque invisibilium naturarum; sed secundum carnem filius David esse dignatus est, ut totum corpus ejus, id est, Ecclesia, capitis sui utatur auxilio, et omne membrum ejus voce ipsius dicat :

(Vers. 2.) *Eripe me, Domine, ab homine malo; a viro iniquo libera me.* Non ab uno maligno, sed ab uno genere malignorum; nec a vasis tantum, sed ab ipso principe, id est, ab ipso diabolo se erui cupit, qui vult ab injustitia liberari. Dicit enim Apostolus, *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, et rectores mundi tenebrarum harum* (Ephes. vi, 12), id est, rectores peccatorum, quibus præsides et dominatur totius malignitatis incentor. Qui autem est homo malus, idem est et vir iniquus. Nullus enim injustus malitia caret, et in dissimilibus peccatis unius nomen est peccatoris; qui etiam si sic peccet, ut ab aliorum se læsione contineat, quolibet tamen modo sibi nocens, innocens non est.

504 (Vers. 3.) *Qui cogitaverunt injustitias in corde, tota die constituerunt bella.* Minus noxia est iniquitas aperta quam tecta; et ille est insidiosior inimicus, qui in labiis portat bona, et in penetralibus animi occulit mala. In talibus autem secretis non nisi bella constituuntur, hoc est, ea ordinantur quæ bonis sint adversa et repugnantia; quia contra omnia vitia continua sunt bella virtutibus.

(Vers. 4.) *Acuerunt linguam suam sicut serpentes; venenum aspidum sub labiis eorum.* Non est dubium quales sint qui serpentibus comparantur, qui sine strepitu ac sono leniter serpunt, sed nocenter irrepunt.

(Vers. 5.) *Conserva me, Domine, de manu peccatoris, et ab hominibus injustis erue me. Qui cogitaverunt supplantare gressus meos.* Omnes quidem maligni, sive occulti, sive manifesti, solliciti sunt cavendi, ne quid excitent periculi, ne quid inferant damni; sed in nullo magis eorum metuenda versutia, quam ne nos socios suos faciant, et gressus nostros a via recta in sua itinera moresque traducant. Ipsa est sævissima supplantatio, quando fideles et religiosi, relicto proposito bono, in imitationem transeunt impiorum.

(Vers. 6.) *Absconderunt superbi muscipulam mihi; et restes extenderunt in laqueum pedibus meis.* Totum corpus diaboli breviter explicavit, dicens, *superbi.* Inde est enim quod justos se videri volunt cum sint iniqui, et nihil magis refugiunt quam peccatorum confessionem; cumque sint falsi justi, veris justis invident, quia moleste ferunt illorum sinceritate

^a Editi omnes potius se dicere; sed facilis error potuit irrepere, ubi potuisse legi debuisset, nulla adjectione, et leviori litterarum permutatione. Quod senserant jam Duac. et Colon. editores, et in ora libri observarant.

^b Fortassis melius legeretur *spirantium*, cum exponat Augustinus, *vocem deprecationis meæ, vitam*

A suam detegi simulationem. Agunt ergo omnia arte fallaciæ, ut subruant gressus bonorum, et imitatores sui faciant, quos ad condemnationem suam dolent esse meliores. Doli autem iniquorum ideo *restes* dicuntur, quia insidiantes rectorum gressibus, adiungunt malitiam super malitiam, et peccatis peccata contextunt.

(Vers. 6, 7.) *Juxta semitas scandalum posuerunt mihi. Dixi Domino, Deus meus es tu.* Semitæ justorum mandata sunt Dei: in quibus scandala constituere mali nequeunt, sed *juxta* insidias tendunt, et veris verisimilia adjungunt, ne a lege justitiæ discordare videantur. Non ergo discedatur a semitis, et tendiculæ non nocebunt. Ambulans autem per viam mandatorum Dei dicat Domino, *Deus meus es tu*, quæ vox proprie justorum est, cum Deus etiam malorum sit Deus. Sed hac confessione non adjuvantur, quamdiu Domino, conditione potius quam voluntate subduñtur.

(Vers. 7, 8.) *Percipe auribus vocem deprecationis meæ, Domine, Domine, virtus salutis meæ.* 505 Cum videatur recte ^a potuisse dicere, *Percipe auribus deprecationem meam*, id est, non sonum, qui est etiam animalium, sed vocem, quæ est ^b sperantium atque viventium: nam infernorum soni sunt, voces autem nisi rerum viventium non sunt; magnus tamen affectus precantis ostenditur, cum et Domini appellationem repetit, et salutis suæ non in se esse causam, sed in Domini virtute profitetur. *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Præsens vita, quæ tota tentatio, dies est belli (Job. vii, 1); quia vel foras, vel intus nunquam deest adversitas, cui debet repugnari. Laborans igitur in hoc bello, recte sibi obumbrationem petit gratiæ Dei, ne æstu laborum fatigatus arescat.

(Vers. 9.) *Ne tradas me a desiderio meo peccatori.* Ideo ait obumbratum se in die belli, ut non ureretur æstu desiderii: quo qui vincitur, traditur peccatori, et adversæ subicitur potestati. Pertinacia enim malæ voluntatis ducit in laqueum, a quo eximitur cujus concupiscentia superna obumbratione sedatur. *Cogitaverunt adversus me; ne derelinquas me, ne forte exaltentur.* Cogitatio adversantium fraudulenta est: sed ut mihi, inquit, non noceat, *ne derelinquas me*, ne de mea abiectione lætentur.

(Vers. 10.) *Caput circuitus illorum, labor laborum ipsorum teget eos.* Me, inquit, umbra alarum tuarum tegat in die belli. Illi autem mendacio suo se tegere laborabunt, et hoc erit caput circuitionis ipsorum. Non enim umquam quiescent in suis commentis veritatis inimici: qui volentes suis se operire mendaciis, ad hoc laborant ut non finiendis laboribus im-

deprecationis meæ, non quod sonat in verbis meis, sed unde vivunt verba mea. Vox proprie animatorum est, vivorum est. Quam multi autem deprecantur Deum, et non sentiunt Deum, nec bene cogitant de Deo, sonum deprecationis habere possunt, vocem non possunt, quia vita ibi non est.

placentur : quia velare se non poterunt, nisi a mendacium laborent laborum.

(Vers. 11.) *Cadent super eos carbones ignis; in terra dejicies eos.* Sicut prædicatio crucis Christi aliis erat odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem (1 Cor. II, 16), sic et isti carbones ejus sunt operationis, quæ et illustrare valeat fideles, et punire peccatores. Fit autem hæc malorum poena in terra, id est, in hoc sæculo, et in hac vita, cadente super eos igne supplicii temporalis, antequam veniat ignis æternus. In miseriis non subsistent. Vicii, inquit, tribulationibus cadent; et **506** non subsistent, quia debitis plagis non emendabuntur, sed pejores fient.

(Vers. 12.) *Vir linguosus non dirigitur super terram.* Linguosus non capit scientiam veritatis : amans enim semper loqui, non potest erudiri. Prava ergo studia ipsius non dirigentur, quia loquacitas imperita mavult docere quam discere. Virum injustum mala venabuntur in interitum. Venient mala, et non subsistent injusti; cum aliqua clade opprimuntur, intereant. Non enim quæ inciderint mala, pro justitia patiuntur, et ideo non subsistent, quia in miseriis suis nulla possunt bonæ spei fiducia sustinere.

(Vers. 13.) *Cognovi quia faciet Dominus judicium inopis, et in causam pauperum ostendit iniquis.* Pauperes sunt humiles, et sancto semper desiderio suspirantes, qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. v, 3 et 6); qua saturabuntur quorum causam Deus non negligit, et in quorum gloria videbunt impii quid amiserint (Sap. v, 3, etc.).

(Vers. 14.) *Verumtamen justi confitebuntur nomini tuo, habitabunt recti cum vultu tuo.* Glorificabuntur, inquit, justi, et æterna beatitudine ditabuntur; sed tamen nihil operum tuorum suis meritis vindicabunt. Confitebuntur tibi opera misericordiæ tuæ, et omne bonum suum tuæ gratiæ deputabunt; et in hoc inhabitabunt cum vultu tuo, hoc est, æterna vultus tui visione potientur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8).

PSALMUS CXL.

(Vers. 1.) *Domine, clamavi ad te, exaudi me; intende voci deprecationis meæ, dum clamavero ad te.* Oratio corporis Christi non separatur a capite, quod in suscepta membrorum natura manet, et orare totam Ecclesiam facit, dicente Domino, *Clamavi ad te, non alta voce, sed forti fide.* Nec quia exaudisti, ideo clamare cessabo, cum humilitatis meæ conditio talis sit, ut non cessantibus tribulationibus, semper gaudeat adjuvari.

(Vers. 2.) *Dirigitur oratio mea sicut incensum in con-*

* Sic editiones Lovan., Duac. et Colon. Lugdunensis vetus, *mendacium labore laborum.* Lugd. recentior, *mendacio laborent laborum.*

† Editi omnes antiqui, in *causam pauperum*, posterior editio *causam pauperum*, ut legitur in Opere Augustini. Hæc autem verba, *ostendit iniquis*, cum non habeantur in Augustino, nec in utraque Hieronymi versione Romana et Gallicana, nec in textu

spectu tuo, elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Hoc de ipso capite intelligendum omnis Christianus agnoscit. Declinante enim die in vespere, Dominus in cruce emisit spiritum (Matth. xxvii, 50), rursus inserendum corpori : ut spes omnium fidelium hoc in se non dubitaret implendum, quod in capite præcessisset. Supra omnia ergo holocaustata hoc sacrificium fuit, quod imitantur corda sanctorum, cum de bona flagrantia orationum, tamquam de ara, ad Deum odor tendit incensi (Apoc. v, 8, et viii, 3). Cujus oblatio non fit sine illa confessione, quam Christus ex persona sui corporis suam fecit, dicens, *Verba delictorum meorum* (Psal. xxi, 2) : ut agnosceremus semper nobis necessariam confessionem peccatorum, quæ inesse nobis, ipsius qui nos suscepit voce cognoscimus.

(Vers. 3.) *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis.* Numquid hoc præsidio et hac munitione indiget caput? Sed agit causam corporis sui, et quæ membri sunt, profutura sibi postulat. Quoniam qui dicit, *Cum uni eorum fecistis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 40), et persequenti Ecclesiam ait, *Quid me persequeris* (Act. ix, 4)? ipse est qui ex persona suorum poscit, et dicit, *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis.*

(Vers. 4.) *Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis; cum hominibus operantibus iniquitatem.* Custodiam ergo sibi apponi os fidelium petit, et ut ostio continentæ muniatur : quod nec clausum sit ad confitenda, nec apertum ad excusanda peccata. Sunt enim qui scelera sua nolunt sibimet imputari, et pondera malæ consuetudinis ad necessitatem retorquent naturæ, ut accusatione conditionis defendant crimina voluntatis : cum quibus homo corporis Christi non vult habere consortium, dicens : *Et non communicabo cum electis eorum* : hoc est, non sociabor cum electis eorum quos in his excusationibus præcipuos habeat, quadam scientia tumidos, et causam facinorum quasi doctius defendentes, ne videantur peccata esse hominum, quæ facta sunt siderum. Nomen itaque electorum in bonis donum est gratiæ, in malis mendacium superbiæ : qui etiam perdita innocentia, defensione commissorum scelerum gloriantur.

(Vers. 5.) *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me.* Castigatio justus non sævitiæ est odii, sed medicina charitatis, quæ non laudat, sed arguit delinquentem. Melior est severa justus misericordia, quam blanda adulatio peccatoris, de qua dicitur : *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Intima, inquit, conscientiæ meæ non oblectet falsa

Hebræo, unde huc irreperierat difficile conjicimus; nisi forte ex textu Augustini, qui post citatum hunc versum, *Quoniam faciet Dominus judicium egentis, et causam pauperum*, statim explicando subdit, *Ostendit iniquis quomodo diligit justos.* Prosper tamen ad hæc respicere videtur, dum in fine expositionis dicit, *in quorum gloria videbunt impii quid amiserint.*

laudatio : quoniam argui me malo quam decipi. *Quis enim gloriabitur castum se habere cor, aut mundum se esse a peccato (Prov. xx, sec. LXX)?* cum quotidie caro concupiscit adversus spiritum, et **508** spiritus adversus carnem (*Gal. v, 17*); sciatque et suum esse quod patitur concupiscentem, et gratiæ esse quod superat rebellantem. Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum. Oratio, inquit, Christi, sive quam docuit (*Matth. vi, 9*), sive qua quotidie interpellat pro nobis (*Hebr. vii, 25*), adhuc placebit eis, qui ridendam putant confessionem nostram, qua diximus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus (Matth. vi, 12)*. In toto enim mundo hæc supplicatio convalescit; et qui se falso iustificat, probabant hanc homines veram esse sapientiam, ut nemo de se præsumat, sed qui glorietur, in Domino gloriatur (*I Cor. i, 31*).

(Vers. 6.) *Absorpti sunt juxta petram iudices eorum. Iudices eorum*, id est, magistri ipsorum, qui sibi iudicium vindicant de mundanorum dogmatum disciplinis, si petreæ jungantur, id est, si Christo comparentur, absorpti sunt, id est, nihil loci habebunt, sed in sua vanitate deficient, quia etsi aliquid recti verique dixerint, non cuiusquam hominis, sed est ipsius veritatis. *Audient verba mea, quoniam prævaluerunt. Evangelium veritatis nulla persecutione superabitur: cedent impii, cedent loquaces, et ingenia adversantium discipulos Christi facient doctores. Non eos exilia, non damna, non mortes, non crux ipsa terrebunt, quoniam prævalebunt verba mea, et passionibus martyrum multiplicabitur gloria triumphorum.*

(Vers. 7.) *Sicut crassitudo terræ disrupta est super terram, dispersa sunt ossa nostra secus infernum. Mortibus martyrum et sanguine occisorum sanctorum, quorum ossa dispersa sunt, incrassata est terra; et sicut agri de cinere, ac de stercore, ac de vilissimis excrementis vires ubertatis accipiunt, ita cruore cæssorum testium Christi totus fecundatus est mundus: ut ubique seges martyrum cresceret, et insererentur cubo, qui deputabantur inferno.*

(Vers. 8.) *Quoniam ad te, Domine, oculi mei; in te speravi, ne auferas animam meam. Contra sævitiam persequentium vox ad Dominum emittitur in tribulatione positorum, ne fidei fortitudinem superet atrocitas passionum. Petitur igitur tolerantia, ut validior sit dilectio Dei quam magnitudo supplicii.*

(Vers. 9.) *Custodi me a muscipula, quam statuerunt mihi, et ab scandalis operantium iniquitatem. Quæ erat muscipula, nisi vox persecutoris, dicentis, Si consentis, parco, ut per cibum præsentis vitæ iretur in laqueos mortis æternæ? Quæ autem erant scandala, nisi exempla lapsorum, quorum impio defectu patientia perseverantium gravabatur?*

(Vers. 10.) *Cadent in reticulo ejus peccatores: non quia cuiquam virtutem non cadendi iustitia sua dederit, cum gratia Dei multos **509** etiam ex impiis martyrio coronarit; sed ideo dicuntur peccato-*

A res casuri, quia iste casus etiam eos qui iusti videbantur facit peccatores. Singulariter ego sum, donec transeam. Solus Christus martyrum fortitudo, pro quo nullus est prius mortuus quam ipse moreretur, sicut dicit, Cum exaltatus fuero a terra, omnia ad me traham (Joan. xii, 32); et, Nisi granum frumenti cadens in terra mortuum fuerit, solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert (Ibidem, 24). Priusquam ergo moreretur, et resurgens transiret ad Patrem, singularis fuit, nec habuit socios passionis, qui postea in multiplicem segetem de unius grani fecunditate creverunt.

PSALMUS CXXI.

(Vers. 2.) *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Quod dixit, clamavi, exposuit dicendo, deprecatus sum voce mea, id est, interiori affectu, nec corporis voce, sed mentis.*

(Vers. 3.) *Effundo in conspectu ejus precem meam; id est, in secreto cordis, quod solus Deus audit et videt in quo cubiculo, clauso ostio, jubemur orare (Matth. vi, 6), ne penetralia nostra pateant tentatori. Duo quippe sunt quibus maxime hominis interiora pulsantur, amor scilicet et timor: quibus geminis motibus animus aut aperitur aut clauditur. Sed cum terrenum est quod cupit vel timet, diabolo præbet introitum; cum autem quæ sursum sunt sapit, non quæ super terram (Coloss. iii, 1 et 2), Deus recipitur, et tentator excluditur. Tribulationem meam ante ipsum pronuntio. Quod dictum est, in conspectu ejus, hoc est, et ante ipsum; sed repetitione ostenditur quam incessanter hoc faciat, et quam nihil sine Deo agat, qui semper ipsum se habere et adiutorem profitetur et testem.*

(Vers. 4.) *In deficiendo in me spiritus meus. Confessio est humiliatis, a qua potens fit qui in tribulatione non deficit. Vinceretur enim qui spiritum non profiteretur infirmum: quia ille Spiritu Dei agitur, qui suo spiritu non inflatur. Et tu cognovisti semitas meas. Quo, inquit, desiderium meum tendat, et ad quem finem omnes meæ properent actiones, scientiam tuam non latet quia semitas meas cognoscis esse misericordias tuas. Cognitio autem Dei salus est cogniti: eum enim non cognoscit, in quo opera sua et dona non invenit. In via hac qua ambulabam,*

*D absconderunt laqueos mihi. Via sanctorum omnium Christus est, in quo volentes pie vivere, persecutionem patiuntur (II Tim. iii, 12). **510** Quia crux Christi Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitia est (I Cor. i, 23). Qui ergo Christo adversantur, in via se ponere scandalum putant, cum Christianis crucifixi nomen exprobrant. Sed cum ab ejus Evangelio gressus fidelium non absterrent, nihil possunt in via collocare laqueorum: quia in veritate falsitas non latet, nec valent tenebræ in luce delitescere. Secundum animum ergo insidiantium dictum est quod in via absconderunt laqueos, qui proxima*

* Sic Lugd. editio. Lovan. et Duac., quia potens fit. Colon., quia potens sit.

quæque suis fraudibus obsidentes, nulli per viam gradienti nocere potuerunt.

(Vers. 5.) *Considerabam ad dexteram, et videbam; nec erat qui cognosceret me.* Dexteræ sunt, quæ Dei sunt et ad Dei promissa perducunt, quibus animus ejus qui persecutionem sustinet non avertitur. Hæc ergo quæ dextra sunt intuens, promissa perseverantibus præmia videt et accipit: perseverantiam tolerantiam et dilectionem Dei assequitur, ne superetur. Hanc tamen intentionem nemo cognoscit, quia impossibile est homini penetrabilia alieni cordis aspicere; unde merito dixerat Deo, *Tu cognovisti semitas meas* (Vers. 4). *Periit fuga a me, et non est qui requirat animam meam.* Circumclusus quidem a persecutoribus, perdidit licentiam fugæ, qua uti posset absque peccato, si, manente fide, supplicis membra hærent; sed cum in proposito mentis sit lapsus magis timere quam ponam, periit ab eo fuga, qui mavult omnem sævitiam tolerare quam cedere. Secundum autem multitudinem persequentium dixit non esse qui requirat animam ejus, quia, præter donum Dei, nulla hominum consolatio hoc cuiquam potest conferre præsidii, ut inter urgentia mala fides illæsa permaneat.

(Vers. 6.) *Clamavi ad te, Domine: dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Ostendit unde tribulationum magnitudinem toleraverit, quia scilicet et hic tota spes ipsius Deus est, et in futuro totum præmium ipsius Deus est, qui erit omnia in omnibus (I Cor. xv, 28).

(Vers. 7.) *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Erus me a persequentibus me.* Nimia humiliatio, nimia persecutio, cujus vim sola protectio Dei vincit. Potest quidem præstare sanctis, ut in eos non habeant adversarii potestatem, sed mirabilis tribuens ut omnem superent passionem. In persecutoribus autem non humana tantum cavenda sunt odia, sed multo magis inimicitiam spirituum malignorum, qui opere ministrorum suorum justos Dei latenter impugnant: de quibus dicit Apostolus, *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, et rectores hujus mundi, tenebrarum harum* (Ephes. vi, 12). Quem vero rectorem habent iniqui, nisi diabolus? Cum et fideles non habeant nisi Christum. *Quomodo corroborati sunt super me?* Vox est Ecclesiæ conquerentis quod multum creverit numerus impiorum, quod abundet iniquitas et refrigeret charitas multorum (Math. xxiv, 12).

(Vers. 8.) *Educ de carcere animam meam, ad confutandum nomini tuo.* Omnes quidem angustiarum et conclusiones turbationum carcerem faciunt, quia coarctant animam et auferunt libertatem; sed ipsa inhabitatio corporis potest carcer intelligi, non quia malum sit quod Deus fecit, qui omnia quidem bona

A condidit (Gen. 1, 31); sed corpus quod corrumpitur, aggravat animam (Sap. ix, 15). Non a corpore, sed a corruptione corporis animam suam optat educi, ut confessionem laudationis Dei nulla necessitas mortalitatis impediatur. *Me expectant justi, donec retribuas mihi.* Totus psalmus ipsius capitis voce concluditur, cui et quod membra ejus patiuntur, infertur, et in quo omnis Ecclesia glorificabitur, quæ beatorum retributionum expectat auctorem, dicentem Patri, *Volo ut ubi ego sum, et ipsi sint mecum* (Joan. xvii, 24).

PSALMUS CXLII.

(Vers. 1.) *Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam in veritate tua, exaudi me in tua justitia.* Titulus psalmi passionem indicat Christi: ipse est enim verus David, qui et in se et in suis persecutionem et falsorum fratrum et falsorum sustinet filiorum. Clamat ergo ad Deum et caput in corpore, et corpus in capite, hoc est, Ecclesia in Christo et Christus in Ecclesia; et cum orans in Dei justitia precor audiri, mirabili confessione exprimit gratiam Dei, ne quisquam in sua justitia precem suam existimet recipi, cum si quid boni mereatur, ex Deo sit, nec possit peccator bene agere, nisi ab illo justificatus qui neminem hominum nisi in peccatorum remissione justificat.

(Vers. 2.) *Et non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Cito aperuit quare nollet se divinæ comparare justitiæ, et cum Deo metueret judicari, *Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Quomodo præsumam de innocentia, 512 cum a te convincendus sim de injustitia? Aut quid mihi boni proprii vindicabo, qui quod non dederis non habeo? Expavesco igitur discuti, metuo judicari; quia nemo in hæc mortali carne viventium veraciter potest dicere se peccati contagia non habere, cum etiam ipsi præcipui arietes ovium Christi sic orare jubentur, ut dicant, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Math. vi, 12).

(Vers. 3.) *Quoniam persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Collocaverunt me in obscuris, sicut mortuos sæculi.* Et a corpore hoc dictum, et a capite congruenter accipitur: quoniam et diabolus persecutus est animam Christi, et Judas animam magistri. Idemque diabolus ad persequendum corpus Christi manet, nec Judas docet in falsis fratribus succedendo. Quid enim nobiscum quilibet adversarius agit, nisi ut relicta spe cælesti corruamus in terram? Sed contra hos vigilandum est, ut possimus dicere, *Nostra autem conversatio in cælis est* (Philip. iii, 20). Quod ergo dictum est, *Collocaverunt me in tenebris, sicut mortuos sæculi*; in quo melius quam in Domino intelligitur, qui solus fuit inter mortuos liber (Psal. lxxxvii, 6), et cum iniquis

^a Titulus autem psalmi hujus est, *Ipsi David quando enim filius suus persequeretur.*

^b Editi habebant, *de justitia*, manifesto lapsu librariorum, cum sensus loci aliud postulet, et verba

Augustini respicere videatur dicentis, *Non litigemus, nolo tecum habere causam, ut ego proponam justitiam meam, tu convincas iniquitatem meam.*

deputatus est (Isai. lxxv, 12)? qui ^a cum unus fuit qui A proprie et singulariter diceret, *Non est inventa in me iniquitas (Psal. xvi, 4).*

(Vers. 4.) *Anxius est in me spiritus meus.* Agnoscitur Dominus, dicens, *Tristis est anima mea usque ad mortem (Matth. xxvi, 38)*: in quo utique et nos eramus, quia nostræ naturæ illa tristitia, et vetus homo noster simul ^b confixus est cruci cum illo (Rom. vi, 6). *In me conturbatum est cor meum.* Conturbatio hæc voluntaria fuit, et in ipso tantummodo mansit consilium misericordiæ ejus: nam cæteri recesserunt, non intelligentes magnæ pietatis sacramentum, nec resurrecturum credentes, qui et passioni subdebatur et morti.

(Vers. 5.) *Memoratus sum dierum antiquorum, ^c et annos æternos in mente habui, et meditatus sum in omnibus operibus tuis.* Hæc commemoratio antiquorum dierum, et recordatio omnium temporum, atque in eis divinatorum operum contemplatio, non ex capitis, sed ex corporis sensu est. Nam auctori omnium rerum quid umquam non conspicuum est, apud quem et præterita adsunt, et futura jam facta sunt? Membrorum igitur voce Dei gratia prædicatur, et opera misericordiæ Dei lingua Ecclesiæ confitetur: quæ totius ævi seriem revolvens, nihil invenit nisi Dei providentia et bonitate subsistere, 513 et a quæ cuncta sunt condita, in ipso, et per ipsum esse renovata, quoniam *vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova (II Cor. v, 17).* *In facturis manuum tuarum meditatus sum. Et extendi manus meas ad te.* Meditatio, inquit, mea, qua vidi omne bonum a tua bonitate manare, et tui esse operis quidquid in nobis tuæ potest placere justitiæ, ad hoc me confirmavit ut omnem spem meam in te constituerem, et tui per omnia pterem roris alimoniam.

(Vers. 6, 7.) *Anima mea velut terra sine aqua tibi; velociter exaudi me, Domine, defecit spiritus meus.* Ariditas, inquit, animæ meæ tibi sinit; quia a te desiderat irrigari, et tu accendisti æstum cordis mei, ut me exaudiri velociter petam. *Defecit enim spiritus meus, ut impleat me Spiritus tuus, et fecisti me pauperem spiritu, ut tribuas mihi quod humilibus spondidisti, quorum est regnum cælorum (Matth. v, 3).* *Ne avertas faciem tuam a me, et ero similis descendentibus in lacum.* Averso a me vultu tuo, conturbatus sum, et factus sum terra sine aqua. D Quia excitasti ergo desiderium, redde conspectum, ne aversa a me facie tua, *similis efficiar descendentibus in lacum.* Qui autem isti sunt, nisi de quibus dicitur, *Peccator cum venerit in profundum malorum,*

^a Hæc vox cum hic superflua nobis videtur, etsi in editis omnibus legatur.

^b Ita post Augustinum editio Lugdunensis posterior, cum Lugdun. antiquior, Lovan., Duac. et Colon. dicerent, *simul crucifixus est cruci.*

^c Hæc verba, et annos æternos in mente habui, videntur huc translata ex psalmo lxxvi, v. 6. In Augustino enim hic loci non habentur, nec in textu Scripturæ psalmi hujus. Ad ea tamen forte respicit S. Prosper cum in expositione versus dicit, et *recordatio omnium temporum*: unde conjiciatur hanc par-

contemnit (Prov. xviii, 3)? Id est, non convertitur. In quod profundum descendentes, in æternæ miseræ lacum decidunt, quia per contumacem superbiam remedia confessionis pœnitentiæ perdiderunt.

(Vers. 8.) *Auditam mihi fac mane misericordiam tuam, quia in te speravi.* Oriatur, inquit, in me lux misericordiæ tuæ, fiatque quod credidi, ut spes, quæ auditu concepta est, impleatur. *Notam mihi fac, Domine, viam in qua ingrediar.* Dux mihi sit veritas tua, et gressus mei tua gratia dirigantur. *Quoniam ad te levavi animam meam;* quoniam non de me præsumo, sed ut mihi auxilleris posco.

(Vers. 9.) *Exime me de inimicis meis, Domine, quoniam ad te confugi.* De illis se inimicis erui cupit, per quos etiam ^d humana odia commoventur, id est, diabolo et angelis ejus; qui sunt rectores tenebrarum (Ephes. vi, 12), et incentores impiorum, a quibus fugiens ad Dominum confugit, ne veteris hominis sequatur exemplum, qui se a facie Domini mala conscientia conturbatus abscondit.

(Vers. 10.) *Doce me facere voluntatem tuam, quia tu es Deus meus.* 514 Imple me, inquit, affectu gratiæ tuæ, ut et hoc velim quod velle te novi, et non aliud sit in meo opere, quam quod in tua est voluntate. Hoc autem ideo peto, quia *tu es Deus meus*, qui operaris omnia in omnibus (I Cor. xii, 6).

(Vers. 10, 11.) *Spiritus tuus bonus deducat me in terram rectam. Propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in tua justitia.* Ab omni me errore bonus C Spiritus tuus eruet, et in terram rectam, quæ est vivorum regio (Psal. cxiv, 9), perducet, non propter meritum meum, sed propter nomen tuum, quia omnis mihi doni causa est misericordia tua.

(Vers. 11, 12.) *Educes de tribulatione animam meam, et in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam servus tuus ego sum.* Quanta dignitas et quanta beatitudo est esse Dei servum, cui nullo præcedente merito, tanta præstantur.

PSALMUS CXLIII.

Psalmi titulus ^e rei gestæ tangit historiam, qua ^f Goliath bellator potens a puero David singulari certamine superatus agnoscitur (I Reg. xvii, 4). Sed et Goliath significat diabolus, et David indicat Christum, qui etiam in corpore suo, id est, Ecclesia intelligitur: quia in nullo membra separantur a capite (I Cor. xii, 27). Sic ergo accipiendus est psalmus, ut historicas actiones formas esse rerum spiritualium noverimus, et victoriam David, qua Goliath

tem ab ipso huc insertam fuisse.

^d Editio Colonienusis, *humana odio.* Lugdun. recentior, *humano odio.* Lugdunensis vetus, Lovan. et Duac., *humana odia.*

^e Titulus psalmi in Augustino est, *Ipsi David ad Goliath;* in Vulgata, *Psalmus David adversus Goliath.* Priori modo scribit Hieronymus in translatione Romana; posteriori in Gallicana.

^f Colonienusis editio posuit *Goliath*, cum anteriores et Augustinus ipse scriptum haberent *Goliath* hic et in sequentibus.

percussit, ad ipsum Dominum, qui est ex semine David (Rom. 1, 3), et ad omnia ejus membra referamus.

(Vers. 4.) *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas in praelium, digitos meos ad bellum.* Vox est membrorum corporis Christi, quibus ad superandum Goliath divinum necessarium est semper auxilium, ut sive in praelio, sive in bello, et manus doceantur, et digiti. In manibus enim significatur omnis operis plenitudo; in digitis autem, laborum quaedam divisio: ut totæ vires ad conficienda bella pertineant, ad partes animi virtutum, diversæ species præliorum. Unde quibus armis quibusque præsidii milites Christi instruantur, manifestat Apostolus, dicens, *Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii donationes curationum in uno Spiritu, alii genera linguarum, alii prophetia, alii judicatio Spirituum.* Omnia autem hæc operatur unus atque **515** idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult (1 Cor. xii, 8 seqq.). His ergo digitis, sive in bello, sive in praelio pugnat corpus Christi, et omnem hostem, sive visibilem, sive invisibilem, lapidis jaculatione, hoc est, Christi soliditate prosternit.

(Vers. 2.) *Misericordia mea et refugium meum susceptor meus et liberator meus.* Recte et veraciter dicimus Domino, *Misericordia mea*, quia non solum miseretur nostri, sed et nos ipsos ^a misericordiam facit, ne sit *judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam* (Jacobi ii, 13). *Refugium* autem est a quo reparationem ^b et conscientiam sumit infirmitas. *Susceptor* est, qui pugnantem præstat ne cadat. *Liberator* est, qui tribuit ne vulneretur dimicans: propter quod addit, et dicit: *Protector meus, et in ipso speravi, qui subdit populum meum sub me.* Voce capitis dictum videtur, qui subdis populum sub me, id est, Ecclesiam mihi per fidem subdis. Voce autem corporis intelligi potest, spiritualis quisquis bellator, qui populum rebellem cupiditatem, et motum carnalium desideriorum, legi mentis suæ per opem gratiæ subditum confitetur.

(Vers. 3.) *Domine, quid est homo, quoniam innotuisti ei; aut filius hominis, quoniam æstimas eum?* Magna dignitas hominis, qui sic a Deo ^c creatus ut **D** suum nosset auctorem; et tanti æstimatus esset, ut Unigenitus Dei sanguinem pro redemptione ejus impenderet.

(Vers. 4.) *Homo vanitati similis factus est, dies ejus sicut umbra prætereunt.* Naturæ suæ homo immemor, in similitudinem vanitatis voluntaria prævaricatione mutatus est: ut qui factus fuerat in æternis, esset

in vanis, id est, in occiduis, et non permanentibus, diesque ejus *sicut umbra* transcurrerent. In compensatione quippe æternorum vana sunt temporalia, nec vera sunt quæ vel esse desinunt, vel quod sunt perdunt. Mira ergo circa homines bonitas et dilectio Dei, quod etiam ad se cognoscendum vocat talem, et dignum æstimat, quem tanto pretio redimat, et ab umbra vanitatis educat. *Qui enim Filio proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non et cum illo omnia nobis donavit* (Rom. viii, 32).

(Vers. 5-7.) *Domine, inclina calos tuos, et descende; tange montes, et fumigabunt. Corusca coruscationes, et disperge eos; emitte sagittas tuas, et conturbabis eos. Emitte manum tuam de alto; eripe me, et libera me de aquis multis.* Cæli sunt prædicatores veritatis enarrantes gloriam Dei (Psal. xviii, 2), per quorum inclinationem, et **516** tolerantiam passionum innotescit mundo coruscatio Evangelii, et fulgura miraculorum illustrent corda credentium. *Montes* enim, id est, elati quique et tumidi, tangente eos Dei gratia, *fumigabunt*, et accensi cordis vaporem cum lacrymis confessionis emittent. *Sagittæ* autem Dei verba sunt Dei, quibus dissipatur consideratio superbiorum, et percutiuntur male sani, ut sanentur bene vulnerati; et hoc fit per emissam manum Dei de alto, quoniam brachium Dei (Joan. xii, 38), quod est Christus, homo factus est, et membra sui corporis non relinquit, et eruit Ecclesiam suam de aquis multis, id est, de populis infidelibus, sive foris oppugnantibus, sive intus insidiantibus.

(Vers. 7, 8.) *De manu filiorum alienorum. Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum, dextera iniquitatis.* De quibus aquis eruit Dominus humilitatem David, id est, humilitatem corporis Christi, nisi de manu filiorum alienorum? Omnes enim infideles alienigenæ sunt, nec in filiorum Dei adoptione numerantur, et os eorum loquitur vanitatem, quorum lingua a confessione veritatis aliena est; et dextera est ^d illis iniquitas, quia in his quæ injusta sunt gaudent, et pravis tamquam rectis lætantur.

(Vers. 9.) *Deus, canticum novum cantabo tibi, in psalterio decem chordarum psallam tibi.* Canticum novum est canticum gratiæ et novi hominis, ac novi Testamenti, quod in *decachordo*, id est, in decem præceptis legis canitur; quia perfecta est in charitate cantatio; charitas legis est plenitudo (Rom. xii, 10).

(Vers. 10.) *Qui das salutem regibus; hoc est, qui tangis montes, et fumigabunt, ut humiliati subdantur tibi cum satisfactionis confessione. Qui redimis David servum tuum.* Non caret Davidis nomine qui

^a Suspiciamus legendum, *miseriordes facit*; etsi editi nostri omnes habeant, *miseriordiam facit*. In Augustino enim legimus, hoc ipso loco: *Præbes mihi misericordiam, et in me existis misericors; an donasti mihi ut et ipse sim misericors? De nulla enim re sic vincitur inimicus, quam cum misericordes su-*

mus.

^b Forte legendum, *et confidentiam.*

^c Fortasse, *creatus est, ut suum nosset auctorem, et tanti æstimatus est, ut, etc.*

^d Hic Lovan., Quac. et Colon., addunt præpositionem in, quæ in Lugdunensi non additur.

corpus est Christi, et cui contra Goliath decertatio A est.

(Vers. 11.) *De gladio maligno eripe me.* Non sufficit ut *de gladio diceret*, nisi adderet, et *maligno*, quia est sine dubio et benignus, de quo Dominus dicit, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* (Matth. x, 34). Malignus ergo est, qui separat a Christo; benignus, qui abscindit a mundo. *Et eripe me de manu filiorum alienorum*, qui scilicet utuntur gladio maligno. *Filii quippe hominum dentes eorum arma et sagittæ, et lingua eorum gladius acutus* (Psal. lvi, 5). Qui ergo sunt filii alieni, ipsi sunt gladius malignus, ipsi sunt aquæ multæ; et ideo eadem subjungit, **517** quæ prius dixerat, ut de quibus loquatur, apertius pandat, dicens: *Quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis.* Quam B ergo vanitatem filii alieni loquantur, et quæ sit dextera iniquitatis ipsorum, subjecta demonstrant.

(Vers. 12-14.) *Quorum filii sicut novellæ constabunt a juventute sua. Filii eorum compositæ, et ornatae sicut similitudo templi; cellaria eorum plena, eructantia ex hoc in hoc; oves eorum fetosæ, abundantes in egressibus suis; boves eorum crassi. Non est ruina maceræ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum.* Hæc abundantia atque prosperitas communis est et malis et bonis; sed a malis in dextera habetur, a bonis autem in sinistra reputatur: non quia et ipsa non Dei dona sunt, sed quia terrenis et temporalibus cœlestia et æterna supereminent, et sicut utuntur sancti præsentibus tamquam non utantur (I Cor. vii, 31), sintque habentes quasi non habentes, filii autem C alienigenæ, qui dextram sibi in transitoriis bonis et in lubrica felicitate constituunt, non de opulentia arguuntur, sed de perverso rerum amissibilem amore culpantur; cuius et vanitas et iniquitas ejus sententia est, ut neque fide, neque spe, neque charitate, quæ sursum sunt sapiant (Coloss. iii, 2), sed infirma et caduca præmia diligant, quæ deserunt, et a quibus deseruntur.

(Vers. 15.) *Beatum dixerunt populum cui hæc sunt.* Vanitate pleni, fide vacui, iniquitate armati, et a sorte æternæ hæreditatis alieni in hoc proruperunt, ut dicerent beatum populum cui hæc sunt. Sed dicant filii promissionis: *Beatus populus cujus est Dominus Deus ipsius.*

PSALMUS CXLIV.

(Vers. 1.) *Exaltabo te, Deus meus rex, et benedicam nomen tuum in sæculum, et in sæculum sæculi.* Totus psalmus Dei laude contextitur, et cum in titulo psalmi David sit prænotata laudatio, ^a evidenter ille ostendit prædicari, qui est secundum deitatem Dominus, creatorque David, et secundum quod *Verbum caro factum est* (Joan. i, 14), filius David est; et non duplex persona, sed unus est Christus (Rom. ix, 5),

^a Scilicet, *Laudatio ipsi David*, aut, *Laudatio David.*

^b Coloniensis codex, *generatio nuncupatur*; et infra idem, *In generatione.*

^c Locus hic videtur aliqua parte mutilus in omni-

bus editis, quæ suppletur tum sententia LXX, infra, tum in Augustino, in hunc psalmum num. 8: *Si non blandiretur, nulla esset exhortatio; si non minaretur, nulla esset correctio.*

(Vers. 2.) *Per singulos dies benedicam te, et laudabo nomen tuum in æternum, et in sæculum sæculi.* Dubium non est ad præsentem quoque vitam pertinere Dei laudem, quandoquidem *per singulos dies* benedictio Dei celebranda disponitur, non obsistente rerum mutabilium varietate: quia, sive lætus de secundis, sive tristis de adversis ducatur dies, numquam a Dei laude cessandum est. Qui enim numquam tentatur, numquam probatur, et melius est cum tribulatione exerceri, quam eum prosperitate puniri.

(Vers. 3.) *Magnus Dominus, et laudabilis valde, et magnitudinis ejus non est finis.* Nullo fine laudatio ejus concluditur, cujus magnitudinis nullus terminus invenitur, et in cujus prædicatione quidquid laudator poterit cogitare, non sufficit. Qui ergo omni laude semper est major, sine fine laudetur. Ex hoc ipso homo spem suæ æternitatis accipiat, quia numquam non erit, qui Dominum laudare non desinit.

(Vers. 4.) *Generatio et generatio laudabit opera tua, et virtutem tuam annuntiabunt.* Omne humanum genus generatio repetita significat, quæ ab initio sui usque in finem per considerationem creaturarum rationaliter intelligit universitatis auctorem (Rom. i, 20), ut de his quæ videre possibile est, et in quibus tanta admirationum materia est, ea quæ cerni nequeant æstimentur et ille omnem aciem mentis exsuperet, de quo parum digne sentit qui putat sufficere quod intelligit. Potest autem per unam generationem, prima significari vita mortalium; per alteram vero generationem, resurrectio accipi: quia et ipsa ^b regeneratio nuncupatur, secundum quod dictum est, *In regeneratione autem, cum sederit Filius hominis in majestate sua* (Matth. xix, 28). Laudatur ergo in hoc sæculo, et multo magis laudabitur in futuro. Nam si nunc hoc faciunt compediti, quomodo non amplius facient coronati?

(Vers. 5-7.) *Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur, et mirabilia tua enarrabunt. Et virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam enarrabunt. Memoriam abundantia suavitatis tuæ eructabunt, et justitiam tuam exsultabunt.* Veri laudatores Dei nihil operum ejus judiciorumque non laudant; et sic omnia facta mirantur, ut mirabilior sit ipse qui fecit, quia quidquid in creatura laudabile reperitur, ad illius recurrit gloriam qui operatur omnia in omnibus (I Cor. xii, 6). Unde et terribilia ejus laudis honore sunt plena: non enim blanditur, et non minatur. Si non blandiretur, **519** ^c nulla esset correctio (Sent. 70). Ministri igitur eloquiorum Dei et

bus editis, quæ suppletur tum sententia LXX, infra, tum in Augustino, in hunc psalmum num. 8: *Si non blandiretur, nulla esset exhortatio; si non minaretur, nulla esset correctio.*

miseri cordiam ejus, et justitiam prædicabunt; et sicut regnum æternum, ita ^a ignem perpetuum non tacebunt: ut in via qua ad retributionem tenditur constituti, sciant quid eligere debeant, quid cavere. Magnitudinem autem Dei, quæ non habet finem, quomodo enarrabunt, nisi quia semper hoc prædicabunt, quod finis ejus nequeat inveniri? Ineffabilem enim nullus eloquentior est narrator quam qui fatetur inexplicabilia esse quæ loquitur. Hi ergo, inquit, narratores magnitudinis tuæ memoriam abundantis suavitatis tuæ eructabunt, quia non es oblitus nostri, neque tui meminisse facis. Doctrina itaque sana hoc de abundantia suavitatis divinæ ructat, facitque eructari, ut omnes boni Dei gratia se regi, Dei gratia noverint custodiri, et per ipsam sibi, ut de illa possint gaudere, præstari.

(Vers. 8-9.) *Misericors et miserator Dominus, longanimis et multum misericors. Suavis Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus. Misericordia et gratia, bonitas et patientia Dei per omnia declaratur; ^b et nemo desperet, nemo præsumat. Quia sicut suavis est lenitate, ita justus est ultione; et nihil longanimitati ejus perit, quem et conversus benignum, et obduratus experitur severum. Miserationes enim ejus in omnia opera ejus, quia in his qui salvabuntur, damnavit aliena.*

(Vers. 10.) *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, et sancti tui benedicant te. Quæcumque sunt in universitate rerum, a summis usque ad infima, opera utique sunt Dei. Et quamvis rationales tantum intellectualesque creaturæ divinæ laudis affectione moveantur, non frustra tamen ad confitendam Deo omnia opera ipsius incitantur, quia nihil est tam exiguum tamque a sensu remotum, in quo non mirabilis sit Creator: quem cum angeli et homines confitentur et laudant, ipsæ infinitæ mundi partes, et species atque naturæ suum semper loquuntur auctorem, et utilitate ac pulchritudine sua immensam dant materiam laudatoribus, et videntur laudantia, quæ sunt laudabilia, dum quod non possunt ^c loqui, faciunt non taceri.*

(Vers. 11-12.) *Gloriam regni tui dicent, et potentiam tuam loquentur. Ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, et gloriam magnificentiæ regni tui. Omnis species, et virtus, et pulchritudo creaturæ regnum est Dei, quia diversorum ipse est auctor et Dominus. Sed ab his quæ **520** videntur distinguuntur et ea quæ nondum innotuerunt, et intelligitur ex decore visibilibus, quantum excellent, et in qua gloria emineant quæ regnum Dei specialius nominantur. Unde quotidie dicimus, *Adveniat regnum tuum* (Matth.*

^a Emandamus ex Augustino, cogente sensu loci istius; cum editi omnes, ex errore manifesto, haberent, *regnum perpetuum*, quod tamen statim dicitur esse cavendum.

^b Forte, *ut nemo desperet*.

^c Editi Duac. et Colon., cum his recentioribus, *eloqui*.

^d Credimus legi debere, *tot percepta, non tot præcepta*, ut editi habent; propterea quod dicebatur

vi, 10); *cujus nec magnitudinem, nec gloriam, nec decorem ulla possunt corda concipere; sed quia sicut promittitur, ita creditur, certissimo desiderio, donec adsit, expetitur.*

(Vers. 13.) *Regnum tuum regnum omnium sæculorum, et dominatio tua in omni generatione et progenie. Repetitio generationis, et præsens sæculum indicat et futurum, quia et resurrectio generatio dicitur, quæ sanctos ad in-ruptionem beatæ æternitatis creavit. Fidelis Dominus in verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Multa Dominus, et magna promisit, et quædam credita implevit, quædam servanda servavit: ut secunda esset expectatio, cui vires ^d tot præcepta præberent.*

(Vers. 14.) *Confirmat Dominus omnes qui decidunt, et erigit omnes elisos. Septies cadit justus, et resurgit; impii autem infirmabuntur in malis* (Prov. xxiv, 16). Aliter ergo sancti, aliter decidunt infideles; et horum nunc fit commemoratio, quorum nullus confirmatur a Domino. Ruisse enim quodammodo videntur cum omnibus temporalibus carent, et inhonori ac pauperes spernuntur a potentibus mundi, et inter abjecta quæque reputantur. Sed *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacobi iv, 6).

(Vers. 15.) *Oculi omnium in te sperant, et tu das escam illis in tempore opportuno. Sicut bonus medicus novit qua esca ægrotus et quo tempore sit cibandus, ita Dominus servos suos opportune salubribus cibis reficit, et quid cuique congruat, ineffabilis scientiæ benignitate discernit: ut subjectio fidelium de omnibus proficiat, quæ illi adhibenda censuerit, sive aspera, sive blanda: ut in nullo murmurent ægri, sed quodlibet curationis genus æquanimitè ab auctore suæ salutis accipiant, dicentes quod ad eruditionem patientiæ nostræ ipse Salvator dignatus est dicere, *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste. Verum non quod ego volo, sed quod tu vis. Pater, fiat voluntas tua* (Matth. xxvi, 39 et 42).*

(Vers. 16.) *Aperis tu manum tuam, et imple ^e omnem animam benedictione. Ex Dei largitate est quidquid benedictionis assequitur, quia nemo eam concupisceret, nisi ad incitandum ipsum desiderium, manum suæ bonitatis aperiret.*

(Vers. 17.) **521** *Justus Dominus in omnibus viis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. Universæ, inquit, viæ Domini misericordia et veritas* (Psal. xxiv, 10): sive circa nos severior, sive sit mitior, quia qui etiæ flagella meditatur, ideo castigat ut parcat.

(Vers. 18.) *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus qui invocant eum in veritate. Multi non in veritate invocant Dominum, aliud ab illo quam*

paulo ante, *quædam credita implevit*: et Augustinus, *Adhuc quædam promisit, et non dedit, sed credatur illi ex his quæ dedit*.

^e Editi nostri omnes habent *omnem animam* in textu; notant vero, *omne animal*, in ora libri; sicque citat Augustinus. Legiturque apud Hieronymum, in utraque versione, etsi observarint doctissimi editores in postrema editione, in codicibus nonnullis legi, *implet omnem animam benedictione*.

ipsum desiderantes; a quibus longe abest, quia diversum et remotum est ab ipsius voluntate quod cupiunt. Si autem id concupiscunt quod præcipit justus et bonus, propinquus omnino est his quos inspiravit affectibus; et timentium se voluntatem facit, quia quæ erat Domini, esse cœpit et servi.

(Vers. 19, 20.) *Voluntatem timentium se faciet, preces eorum exaudiet, et salvos faciet eos. Custodit Dominus omnes diligentes se, et omnes peccatores disperdet.* Quos omnes peccatores, nisi perseverantes in peccatis et quotidie contra Deum disputantes? Pars autem dextera, cui nullum est cum sinistra parte consortium, quia semper illi judicia Dei universa placuerunt, quid in æternum sit factura profiteretur, et dicit:

(Vers. 21.) *Laudem Domini loquetur os meum, et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in æternum, et in sæculum sæculi.*

PSALMUS CXLV. ^a

(Vers. 2.) *Lauda, anima mea, Dominum; laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quamdiu sum.* Sancta et spiritalis anima ipsa se ad laudandum Dominum cohortatur: excellentiore sui parte, ea quæ in se minima sunt, incitat. Non enim alia est quæ dicit, et alia cui dicit: aut carnis hæc vox est, quæ ab anima et vitam sumit et sensum, nec sine anima aliquid potest velle, et non velle. Quia vero ipsius animæ duplices actiones sunt, et alio officio erigitur ad Dominum, alio inclinatur ad carnem, si bene spiritui servit, bene præsidet carni, et per id quod adhæret Deo, id etiam quod adhæret corpori, ad superiores invitat affectus: ut rationali dominatu tantum subditis tribuat, quantum ad salutem sat est; ne si Deo non est subjecta, minuatur. Mens itaque, summa quædam pars animæ, semetipsam in omnibus suis incitans conatibus, dicit, *Lauda, anima mea, Dominum*: non quia hoc non faciat quantum potest, sed quia parum est quod infirmitate corruptibilis corporis potest, ad illam perfectam et æternam laudationem **522** proficere concupiscit, et memor præsentis conditionis, in qua desiderii sui non invenit vires, quantum hoc per se factura, respondit, dicens, *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quamdiu sum.* Nunc enim quamvis fide, et spe, et charitate robaremur, tribulationibus tamen et scandalis ac mœroribus non caremus; et inter innumera mortalitatis obstacula, ^b et æternæ vitæ officia, non implemur. Quoniam *corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem* (Sap. ix, 15). *In vita igitur mea, quam nulla ægritudo infirmat, nulla egestas facit inquietam, laudabo Dominum tota mei libertate atque virtute; et psallam Deo meo, quamdiu sum,*

^a Titulus psalmi *Halleluia. Aggæi et Zachariæ*, pro v. 1 notatur, de quo nihil disseritur in Prospéro.

^b Forte omissio *et*, legeretur melius, *æternæ vitæ officia non implemus.* Quod Augustinus innuere videtur his verbis: *Respondet tibi anima tua: Laudo quantum possum, tenuiter, exiliter, infirmiter. Quare? Quia*

A quia sicut esse erit mihi æternum, ita erit mea in Domino æterna laudatio.

(Vers. 3.) *Nolite confidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus.* Qui in defensione principum, et hominum præsidio gloriantur, in vanitate confidunt. Solus enim Deus, de quo speranda sit salus, et bene ab eo expectatur, quo ipse non indiget: nam quid sit filius hominis, breviter in eo quod sequitur, demonstratur.

(Vers. 4.) *Exibit spiritus ejus, et revertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Totum ergo quod in hoc mundo agitur temporale est et transitorium; et nemo veraciter spondet alteri, quod præstare non potest sibi, mortalis enim est: emisso spiritu, in terram suam terrena carne redeunte, quidquid disposuit, quidquid cogitavit, intercidit.

(Vers. 5, 6.) *Beatus cujus Deus Jacob adjutor ejus, spes ejus in Domino Deo ipsius, qui fecit cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt.* Beatus, inquit, homo cui adjutor est Deus; non ille quem sibi ignorantia humana confingit, sed *Deus Jacob*, qui ipsum Jacob Israel fecit, ut fide et intellectu videat universalitatis auctorem.

(Vers. 7.) *Qui custodit veritatem in sæculum, facit judicium injuriam patientibus.* Et timendum Deum commendavit, et amandum: timendum, quia iniqua facientes veritate damnavit: amandum, quia pro justitia laborantes misericordia coronavit.

(Vers. 7-9.) *Dat escam esurientibus. Dominus solvit compeditos. Dominus sapientes facit cæcos. Dominus erigit elisos, Dominus diligit justos. Dominus custodit advenas.* Omnibus quidem animantibus providentia Dei constituit et præstat alimoniam; sed hominibus non terrenum tantum, sed et spiritalem **523** cibum præbet; quem hi accipiunt qui desiderant, quibus dicitur, *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam saturabuntur* (Matth. v, 6). Talis ergo est et compeditorum absolutio, qui mortalitatis compedes æternitate adoptionis evadent. Talis et illuminatio cæcorum, qui sapientes ex insipientibus fiunt. Talis quoque elisorum elevatio, qui voluntaria humilitate prostrati, ad altitudinem cælestium provehuntur. *Dominus enim diligit justos*, quoniam ipse est justitia eorum; et ipse *custodit advenas*, qui omnes gentes in Christo unum facit, et in Abraæ filios lapidea corda convertit (Matth. iii, 9).

(Vers. 9, 10.) *Pupillum et viduam suscipiet, et viam peccatorum exterminabit. Regnabit Dominus in æternum, Deus tuus, Sion, in generatione et generatione, in sæculum sæculi.* Istis quidem pupillis, qui mortuis patribus indefensi remanent, Deus opitulatur, et omnes viduas Deus protegit; sed hic illos orpha-

quamdiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino.

^c Hæc verba, in *sæculum sæculi*, non habentur in textu Hebræo aut Latino psalmi hujus: nec apud Augustinum, hoc loco; apud Hieronymum vero in editione Gallicana non habentur, sed in Romana leguntur, pro antecedentibus, in *generatione et generatione*.

nos et illas viduas melius intelligimus, quibus in hoc sæculo nullum est præsidium, nulla est consolatio; sed spes eorum in Domino Deo^a ipsorum. Anima ergo quæ in bonis temporalibus non fuit, sed mundi istius peregrina est, supernum patrem et supernam desiderans matrem, merito pupilla appellatur et vidua; quæ donec et patrem videat et sponsum, nunc videtur esse longinqua. Via vero peccatorum exterminabitur, cum omnium iniquitatum defecerint actiones, et vanitas in latitudine ambulantium in supplicia æterna mergetur. In hunc autem finem proruentibus malis, quid audiet civitas Sion, quid assequetur civitas Dei? *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* (Matth. xxv, 34). Quoniam tu, Sion, in Ecclesia regnum eris æternum Domini Dei tui, et reguante ipso, sine fine regnabis.

PSALMUS CXLVI.

(Vers. 1.) *Laudate^b Dominum, quoniam bonus est psalmus, Deo nostro jocunda laudatio.* Bonum est Dominum laudare, in gloriam Dei psallere, non voce tantum, quæ incessabiliter canere non potest, sed multo amplius modulatione rationabilis vitæ, quæ nullo tempore omittenda est: quoniam in conversationem spiritalium servorum Dei, quicquid domi forisque agitur, laus illius est, ejusque et doctrina et munere ita vivitur ut nihil actionum non Dei laude sit dignum, dicente Apostolo, *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite* (I Cor. x, 31). Quod qui faciunt numquam a Dei laudibus silent, et a bonis operibus ipsorum, C semper Deo jocunda est laudatio.

(Vers. 2.) *Ædificans Jerusalem Dominus, et dispersiones Israel congregans.* Exstructio Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas (Psal. cxxi, 3), pace consurgit: omnem Israel pax ad soliditatem colligit unitatis. Non ergo ab operibus vox, nec a voce debent opera dissonare, et laus quæ voce promitur, de bona conscientia proferatur: nam non est firma compago, si in officio laudis non unus sonus est cordis et vocis (Sent. 6).

(Vers. 3.) *Qui sanat contritos corde, et alligat contritiones eorum.* Ecce quomodo colliguntur dispersiones Israel, ut sanentur contrito corde: quoniam *cor contritum et humiliatum Deus non spernet* (Psal. l, 19); ut humilitas sanet quod superbia vulneravit. Per alligationes autem contritionum significatur diversitas remediorum quæ summus medicus misericorditer et scienter apponit: quia multarum elisionum non est curatio una.

(Vers. 4.) *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat.* Non est præcipuum in laudibus Dei stellas cœli habere numeratas, cui ca-

pilli capitum numerati sunt (Matth. x, 30). De illis ergo stellis dignius intelligitur hoc dictum, quæ in Ecclesia Dei, ad consolandam præsentis temporis noctem, bonæ conversationis exemplo, et cœlestis doctrinæ luce resplendent, quibus dicat Apostolus, *In ista natione prava et perversa, in quibus apparentur tamquam luminaria in mundo, verbum vitæ habentes* (Philip. ii, 15). Has ergo stellas Deus numerat in æternam præelectas gloriam, et nominatim ex omnibus gentibus advocatas. *Novit enim Dominus qui sunt ejus* (II Tim. ii, 19); cum quibus non computabuntur, quibus dicitur, *Discedite a me, operarii iniquitatis; non novi vos* (Luc. xiii, 27).

(Vers. 5.) *Magnus Dominus, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus.* Multa in natura magna sunt, et multarum naturarum magna virtus est. Sed in comparisonem Dei nihil vere magnum, nihil vere dicitur potens, et in illo vera est magnitudo, et magna virtus. Universa ergo excellentia habent limites suos, et intra modum sibi positum natura quæque subsistit: Deus autem magnitudine gloriæ suæ excedit universa, et omnipotentia sapientiæ ejus nullo numero comprehenditur. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (Rom. xi, 36).

(Vers. 6.) *Suscipiens mansuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram.* Non accedunt ad cognitionem Dei humiles [Forte nisi humiles] atque mansueti, qui etiam quod nondum intelligunt, credunt, et revelationem occultorum expectant. Hos erudiendos suscipit Dominus, et doctrinæ suæ capaces facit, quorum desideria delectatione [Forte dilatatione] exercuit et accendit. *Peccatores autem humiliat usque ad terram: eos utique peccatores, qui ad promerendum Scripturarum intellectum mansuetudine carent, et ea quæ introspicere nequeunt, tamquam superflua et vana contemnant.* Horum contumaciam Deus in terrena demergit, cum ipsos tradit insipientiæ: ut qui spreverunt gratiam illuminationis, subeant supplicium cæcitatatis.

(Vers. 7.) *Præcinite Domino in confessione, psallite Deo nostro in cithara.* Desiderantibus intelligentiam sacramentorum a confessione incipiendum est, ut semetipsos accusantes, et sibi ascribentes caliginem et tarditatem suam, radium supernæ lucis accipiant. Nec sit eorum otiosa confessio: sed psallant Deo in cithara, id est, in quadam bonarum actionum conscientia: ut misericordiam quam confitendo quærent, operando mereantur, et quod recte offerunt, recte dividant.

(Vers. 8.) *Qui operit cælum nubibus, descendit in terram sitientem pluvia gratiarum.* Ad hoc enim Deus

^a Hactenus editi post, *Domino Deo*, apposito comate, novum sensum incipiebant ab his, *Ipsorum anima ergo*. Sed vitiosa interpunctione id fieri facile fuit animadvertere locum attentè legenti. Alludit etiam Auctor ad superius dicta, v. 5: *Spes ejus in Domino Deo ipsius*.

^b Lugdunensis editio sic distinguit, *quoniam bonus, et psalmus Deo nostro jocunda laudatio*.

^c Apud Augustinum: *Qui parat terræ pluviam*. Sic cum Vulgata et textu Hebræo utraque Hieronymi versio; unde inferas hunc textum a S. Prospero ad sensum spiritalem scribendo conversum.

obscuravit dieta prophetica, ut obumbratio pararet imbrem; imber vero et fructum gigneret, et operiret serenum. *Qui producit in montibus fenum, et herbam servituti hominum.* Utilitas pluviae spiritualis non solum valles, sed et montes uberes facit. *In montibus fenum, et herbam servituti hominum.* Montes autem intelliguntur sublimiores quique hominum saecularium, qui ita saepe superioribus opimantur, ut unde fructuosae sunt valles, inde altitudines etiam montium sint feraces. *Producit ergo Dei gratia in montibus fenum: et potentes ac divites accepto semine charitatis, praebent profutura pauperibus, et ministrant herbam servituti hominum, qui famulatum devotionis suae Deo Ecclesiaeque dependunt.*

(Vers. 9.) *Dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum.* Jumentorum et pecorum nomine significatur multitudo plebis, quae necessario cibo non fraudatur: et dum spiritualium est particeps, fit minister carnalium, ut impleatur illud Apostoli, *Quis pascit gregem, et de lacte gregis non percipit* (I Cor. ix, 7)? Dispensatio igitur misericordiae Dei, non tantum ad Israeliticum genus, sed ad omnium quoque gentium propaginem pertinet. Patres enim idola venerantes corvorum habuere figuram, mortua et immunda sectantes: quorum pulli, id est, 526 filii, Deum verum invocant, et sancti Spiritus pascuntur alimonia; quia parentibus non invocantibus, Deum, sed in sua obduratione manentibus, credidit posteritas quod ignoravit antiquitas.

(Vers. 10, 11.) *Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tabernaculis viri beneplacitum est ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eos qui sperant in misericordiam ejus.* In equi potentia superbiae indicatur elatio, quae Deo semper odiosa est. Tabernacula quoque sublimia et magnifica divitiarum manifestant tumorem, in quibus nihil approbat Deus, qui *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. iv, 6). Non enim illi placent nisi mites et pauperes spiritu, ad hoc timentes Dominum, ut sperent in misericordiam ejus. Ille est enim utilis timor, qui spe erigitur, non qui desperatione demergitur.

PSALMUS CXLVII.

(Vers. 12.) *Lauda, Jerusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion.* Cum in titulo psalmi *Aggai et Zachariae* prophetarum nomina praenotentur, a quos in Babylonia cum populo suo captos esse non dubium est (I Esdr. vi, 14), et reparationem ejus civitatis Jerusalem praevidisso, ac sicut facta est denuntiassse, intelligitur cohortatio psalmi ita ad universam Ecclesiam pertinere, ut omnes cives et filii Jerusalem in praesenti vita, quadam se vinctos captivitate cognoscant, et consolationem de spe futurae libertatis accipiant. Nemo enim sanctorum sine laboribus ac molestiis potest praesens tempus exigere: et in quadam captivitate se esse sentiunt, cum exsurgentibus scandalis (Gal. v, 17), et manentibus b inter spiritum

A carnemque discordiis, non omnia quae volunt faciunt (Rom. vii, 15), et multa adversa patiuntur. Recte ergo spe futurorum bonorum ipsam Jerusalem hortatur vox prophetica in laudem et gloriam Dei, ut cum sanctis angelis, quorum adipiscitur indivisam societatem, in gaudiis aeternae pacis exsultet.

(Vers. 13.) *Quoniam confortavit seras portarum tuarum.* Conclusio Jerusalem, et serarum ejus confirmatio, securitatem indicat e incommutabilium gaudiorum, quia nullius mali ad bona patebit introitus, neque inde ullus justorum timebit excludi. *Benedixit filios tuos in te.* Extra Jerusalem nulla benedictio est, quia non sanctificatur nisi qui Ecclesiae, quae est Christi corpus, unitur.

(Vers. 14.) *Qui posuit fines tuos pacem, et adipe frumenti satiavit te.* 527 Nulla eam civitatem bella perturbant, quae pacis est septa limitibus; nec aliquid patitur inquietum, in qua nihil est a Dei voluntate diversum. Ne autem tranquillitas istius pacis aliqua indigentiae necessitate turbetur, adeps ei panis indigentiae ministratur; ut justitiae cibus sit in opulis, qui fuit in desideriiis. *Beati enim qui esurimus et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (Math. v, 6).

(Vers. 15.) *Qui emisit verbum suum terrae, velociter currit sermo ejus.* Verbi missio Christi est incarnatio: cujus Evangelio currente per omnem terram, omnium gentium fit vocatio, praeveniens gratia Dei credentium fidem. Nihil est velocius et scientia et opera Dei, qui quae futura sunt et novit et fecit, et quae nondum sunt orta, jam apud illum sunt praedeterminata.

(Vers. 16.) *Qui dat nivem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit.* Valent quidem ista ad opimandam terram, secundum litterae superficiem, quia et nubes [Forte nives] decedentes habent vellerum speciem, et nebularum ros non aliter quam cinis spargitur, atque ex eo terra pinguescit. Sed sublimius in his gratiae Dei opera sentiuntur, per nivium vellera vocatione gentium figurata, quae ad conficiendum vestimentum Christi, quod est Ecclesia, in unum confluit, et in idipsum tota contextitur, non habens maculam aut rugam (Ephes. v, 27), sed in illa puritate mansura, quae aeterna glorificatione resplendet, atque in ea compage, de qua dicitur, *Dominus amictus lumen sicut vestimentum* (Ps. ciii, 2). Ad quod significandum pertinuit quod vestis Christi transfigurati in monte, sicut nix legitur refulsisse (Math. xvii, 2). Per *nebulam* autem caligo ignorantiae, quae ad poenitentiae cinerem confugit, indicatur. Non enim quisquam ante vocationem dici justus potest, quoniam Filius hominis non venit justos eligere (Math. ix, 13), sed peccatores et impios salvos facere (I Tim. i, 15).

(Vers. 17.) *Qui mittit crystallum suum sicut frusta panis; ante faciem frigoris ejus quis subsistet? Nives antiquitus obduratae convertuntur in crystallum: quae*

a Apud LXX interpretes habetur hicce titulus.

b Editiones Duac. et Colon., in spiritum; melius

in Lugd. et Lovan., inter spiritum.

c Editi Duac. et Colon., incommutabilem.

significatur lapidea corda infidelium, quæ gelu nimie vetustatis obstricta, nullum calorem sancti Spiritus receperunt. Sed tam potens est gratia Dei, ut tam annosam glaciem faciat superno igne fervescere, et eos qui crystallino frigore fuerant obdurati, afflatu suo faciat concalescere; ut etiam ipsi qui vitæ cibum nesciebant, panem verbi incipiant ministrare: sicut in beato Paulo factum est (Act. ix, 1, etc.), qui cum esset credentium persecutor, factus est Evangelii prædicator. Quis autem poterit subsistere, quem ab hoc frigore non liberavit Christus? qui venit ignem mittere in terram, et ad fervorem fidei, quod gelu infidelitatis obtorpuerat, excitare (Luc. xii, 49)?

528 (Vers. 18.) *Emittet verbum suum, et liquefaciet ea; stabit spiritus ejus, et fluent aquæ.* Verbo evangelicæ prædicationis obduratio infidelium solvitur, ut fiat hoc quod alibi dictum est, *Rupit petram, et fluxerunt aquæ* (Ps. civ, 40). Flante autem Spiritu, calor charitatis emittitur, ut terram sitientem flumina rigent, et in aridis cordibus fiat *fontis aquæ salientis in vitam æternam* (Joan. iv, 14).

(Vers. 19.) *Annuntians verbum suum Jacob, justitias et judicia sua Israel.* Dans scilicet intellectum vocatis et justificatis, quia omnes ex quibuscumque gentibus electi, Jacob et Israel nuncupantur; et discunt omnia Dei justa esse judicia, nec aliquid ab eo fieri, unde possit ignorantia humana causari: quia abundarent etiam circa justos^a causæ ultionum, nisi justitiam suam misericordia temperaret.

(Vers. 20.) *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis.* Altitudinem divitiarum sapientie suæ (Rom. xi, 33) nulli genti Deus voluit esse perspicuam, neque cuiquam nationi judiciorum secreta patuere. Sed ex omnibus gentibus una est gens, unus est populus, qui se ab æterna perditione non suis meritis, sed Dei gratia intelligit liberari, et unumquemque fidelium ministrum misericordiæ Dei, ut quod in ipsis factum est, etiam in aliis fiat, et in unitatem confluat universa dispersio.

PSALMUS CXLVIII.

(Vers. 1.) *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis.* Populus Dei, cujus conversatio est in cælis (Philip. iii, 20), et cujus spes in Domino Deo ipsius (Psal. cxlv, 5), ad supernam Jerusalem pertinens, et de æterna sanctorum angelorum societate jam gaudens, exultat in Spiritu Dei, et universam creaturam in laudem accendit Creatoris: non quia omnia irrationabilia et sensu carentia possunt Deum propria confessione laudare, sed quia nihil est in universitate rerum, a summis usque ad infima, quod non sua æqualitate naturæ potentiam sui protestetur auctoris. Duarum proprie creaturarum est tota ista laudatio, angelicæ scilicet et humanæ, quæ hunc affectum ex totius mundi consideratione concipiunt, ut cum laudatoribus Dei ipsa laudis materia Deum laudare dicatur. Quia ergo in hoc officio cælestia

obtinent principatum, merito ipsis primitus dicitur, ut de excellentia dignitatis ac pulchritudinis suæ in Domino gloriantur.

(Vers. 2-5.) *Laudate eum, omnes angeli ejus, laudate eum, omnes virtutes ejus. Laudate eum, sol et luna, laudate eum, omnes stellæ et lumen.* **529** *Laudate eum, cæli calorum; et aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini.* Nihil est in sublimitate cælesti quod non pulchrum atque mirandum sit, et quia omnia in Creatoris sui concinunt laudem, non quasi cessantibus ab inferioribus dicitur, ut in confessionem divinæ laudis exsurgant, sed ut homo inspiratus ostendat sibi placere quod faciunt, et eo se per spem fidei delectari, ad quod per exhortationes promissionum Dei etiam ipsæ provehetur. Cum autem Dominus Jesus Christus Verbum sit Dei, in nullo Patris laude discernitur, dicente psalmo: *Quoniam ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* Quod enim Deus dicit, Verbo dicit: et Verbum per quod facta sunt omnia (Joan. 1, 3), mandatum dicentis exsequitur.

(Vers. 6.) *Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi; præceptum posuit, et non præteribit.* Omnia quæ ad cælestem beatitudinem sunt creata, hanc plenitudinem sui officii susceperunt, ut in Dei laudatione permaneant: cui operi etiam natura humana sociatur, propter quod Apostolus dicit, *Quæ sursum sunt capitis, non quæ super terram. Quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens* (Coloss. iii, 1 et 2). Bene ergo spiritualis quisque devotioni se cælestium jungit, et in consideratione totius creaturæ laudat artificem, ut pro modulo suo jam faciat quod sine fine factura est.

(Vers. 7, 8.) *Laudate Dominum de terra, dracones, et omnes abyssi. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellæ, qui faciunt verbum ejus.* Terræ nomine appellantur quæ vicina sunt terræ, et quidquid hoc nubilo aere aut humidum in rore, vel pluvii, aut in nive, et grandine glaciale, aut in procellis turbidum, vel in coruscationibus apparet ignitum, terræ et abyssi appellatione perstringitur. Quorum nihil fortuitis motibus subjacet, et singula^b quæque ejus legibus serviunt, qui ut vult, de omnibus atque in omnibus, secundum causas occultæ rationis operatur.

(Vers. 9, 10.) *Montes et omnes colles, ligna fructifera, et omnes cædri. Bestiæ, et omnia pecora, serpentes et volucres pennatæ.* Nihil horum non in magna sapientia factum est (Ps. ciii, 24); et ideo quædam perstringuntur, ut universitatis Creator in omnibus prædicetur.

(Vers. 11, 12.) *Reges terræ, et omnes populi; principes, et omnes judices terræ. Juvenes et virgines, seniores cum junioribus laudent nomen Domini.* In multitudine hominum diversitas est graduum, differentia sexuum et dissimilitudo meritorum; sed in Dei

^a Ita Lugd. et Lovan.; melius quam, *causæ vitiorum*, in Duac. et Colon.

^b Editio Coloniensis, *quippe*; alii, *quæque*.

laudibus omni ordini atque ætati una materia est. A Tota enim **530** in Christo Ecclesia unum corpus est, et quod recte agit quælibet portio, tota sibi bene vindicat plenitudo.

(Vers. 13, 14.) *Quoniam exaltatum est nomen ejus solius. Confessio ejus super cælum et terram, et exaltavit cornu populi sui.* Super omnia enim ^a et omnium conditor, et unius auctoris laus est quidquid in universitate laudabile est; quod ipsa rerum pulchritudo multiformi consistetur ornatu. Ab ipso ergo est honor sanctorum ejus, et ipsos exaltat cornu populi sui, quoniam qui magna contulit per naturam, ipse dat majora per gratiam. *Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel, populo appropinquanti sibi.* Hymnus est canticum quo laudatur Deus, et quo utuntur omnes sancti ejus omnesque filii Israel, non illi qui frustra carnali semine gloriantur: sed qui per illam qua Abraham placuit fidem nati, veri sunt filii Israel (Rom. ix, 7 et 8), appropinquantes Deo per ipsum qui est *via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6).

PSALMUS CXLIX.

(Vers. 4.) *Cantate Domino canticum novum; laudatio ejus in Ecclesia sanctorum.* Bene laudantes Dominum canticum novum, cantant, non in vetustate carnis, sed in spiritus novitate viventes: ut laus Dei in sanctorum Ecclesia celebretur, quæ sibi ex fide, et moribus, et charitate concordat: nam sine hac parilitate nulla est canentium suavitas, nec est modulatio concinens, ubi est fides ac vita dissentiens.

(Vers. 2.) *Læletur Israel in eo qui fecit ipsum, et filii Sion exultent super regem suum.* Qui sunt veri Israelitæ, ipsi sunt filii Sion, sive Jerusalem: utrumque enim nomen unius est civitatis (Hebr. xii, 22), quæ constat ex angelis et hominibus, ad eandem societatem per fidem, et spem, et charitatem de longinqua peregrinatione tendentibus. Qui ergo ^b spe credit, spe gaudeat, quia Deus est novi populi et creator, et redemptor, et rector.

(Vers. 3.) *Laudent nomen ejus in choro, in tympano et psalterio psallant ei.* Chori nomine concordia significatur laudantium, quorum voces nisi fuerint consonæ, placere non possunt. Rationalis itaque cantus, cujus tota est in fide et charitate modulatio, neque in moribus, neque in confessione dissideat; sed bene utatur psalterio et tympano, diligens Deum, diligens proximum: et in tympano et psalterio manus concinat voci; et impleatur opere quod ore cantatur. In tympani autem et chordarum extensione crucifixio carnis accipitur, quia nervi quanto plus fuerint extensi, tanto acutius sonant.

^a Editi Lovan., Duac. et Colon., in margine ibi moment forte legendum, est.

^b Forte, fide credit; editi omnes, spe credit.

^c Editiones Lugd. et Lov., *Exsultationes Dei*. Sic quoque legit Augustinus hoc loco, et Hieronymus in libro Psalmorum, juxta Hebraicam veritatem translato. At editiones Duac. et Colon., ut Vulgata nostra habent, *Exaltationes Dei*. Quod pariter scripsit idem Hieronymus in utraque versione ex LXX interpretibus semel et iterum emendata. Sic quoque

531 (Vers. 4.) *Quia beneplacitum est Domino in populo suo, et exaltavit mansuetos in salu:em.* Quid tam benignum, quam est Dominus in populo suo, quem dignatur convertere aversum, suscipere correctum, juvare pugnantes, et coronare viuentem? Dabit enim exultationem humilibus, et inde eriguntur mansueti, unde premuntur elati.

(Vers. 5.) *Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Exsultatio sanctorum non in divitiis, non in honoribus, neque in ulla est prosperitate terrena: sed in cubilibus suis, id est, in conscientia bona, quam tamen non sibi, sed gratiæ Dei ascribunt; ne sint de hominibus sibi placentibus, sed sint de his qui in Christo gloriantur.

(Vers. 6.) *Exaltationes Dei in faucibus eorum, et gladii ancipites in manibus eorum.* Gratias agentes Deo de omnibus profectibus suis, ipsum exaltant, et ad ipsum referunt quod ei placere noverunt, habentes in manibus sermones Dei, qui est gladius bis acutus (Apoc. i, 16), efficax et carnales affectus dividere, et peccata resecare (Hebr. iv, 12).

(Vers. 7.) *Ad faciendam vindictam in gentibus, objugationes in populis.* Potestas verbi, quo infidelium corda feriuntur, non solum præsentibus data est, sed omnibus etiam discipulis veritatis, qui possunt arguere errantes, et increpatione sua devios revocare.

(Vers. 8.) *Ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in vinculis ferreis.* Potentes mundi, et reges ac nobiles, nisi Deum timeant, quem timebunt? Sed prædicatur illis Evangelium Christi, et percutiuntur framea bis acuta: annuntiatur illis iudicium, et auditis æternis suppliciis sinistrorum, ligantur, et compedes sapientiæ (Eccli. vi, 25) ab initio ^d amoris accipiunt, ut dura præcepta molliant voluntatem, ^e et sit obedientibus blandum, quod asperum videbatur aversis.

(Vers. 9.) *Ut faciant in eis iudicium conscriptum: gloria hæc est omnibus sanctis ejus.* Omnium sanctorum gloria hæc est, ut totus mundus subiciatur Deo et divinis legibus, quarum justitia uniformiter ubique conscripta est, simili observantia serviatur. Ad hoc enim utuntur in omnibus gentibus spiritus potestate, ut ubique cantetur canticum novum, et omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris (Philip. n, 11).

532 PSALMUS CL.

(Vers. 1, 2.) *Laudate Dominum in sanctis ejus.* Ad confessionem pertinet gratiæ, Dominum in sanctis suis laudare, cujus habent sanctificatione quod

scripsisse S. Prosperum suadet quod in expositione dicat, *Ipsam exaltant, etc.*

^d Forte, timoris, quia *Initium sapientiæ timor Domini* (Psal. cx, 11), et tota hujus versus expositione timor innui videtur, etsi editi omnes habeant, *amoris*; et Augustinus ait, *Cæpisti a timore, consummaris ad sapientiam.*

^e Duac. et Colon. edit., et sit. Lugd. et Lov., et fit.

sancti sunt. Unde in alio psalmo dicitur, *Mirabilis Deus in sanctis suis* (Psal. lxxvii, 36); ut quidquid in illis virtutum atque meritorum est, totum ad Dei gloriam referatur. *Laudate eum in firmamento virtutis ejus. Laudate eum in potentatibus ejus; laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus.* Omnia ista instrumenta laudum Dei, ipsi sancti sunt, per quos ad Deum multiplex sonus concinentis confessionis emittitur; et ideo in omnibus eorum officiis laudatur Deus, quia omnis canentium motus, ejus Spiritu quem prædicat, animatur.

(Vers. 3.) ^a *Laudent igitur eum in sono tubæ.* Propter excellentissimam Evangelii in Christo declarationem. *In omnem enim terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (Psal. xviii, 5). *Laudent eum in psalterio et cithara.* De superioribus scilicet et inferioribus, tamquam eum qui fecit cælum et terram: ut psalterio cælestia, cithara autem terrena laudentur: quia cavum illud lignum supra quod chordarum resultat extensio, in psalterio superius, in cithara habetur inferius.

(Vers. 4.) *Laudent eum in tympano et choro.* Dum

^a Lugdun. et Lovan. hic et versu sequenti, *Laudant.* Duac. et Colon., *Laudent*; quod propius accedit ad, *Laudate eum*, quod in Augustino et omnibus codicibus sacri psalmodum textus habetur, in omni versu atque in omnibus S. Hieronymi editionibus.

ad similitudinem tympani, quod de sicco extensoque fit corio, ad confessionem Dei sensus mutæ carnis aptantur, et ad speciem chori societas canentium in omni modulatione ^b concordet, ut nihil diversum de eo cui canitur, sentiatur. *Laudate eum in chordis et organo*; id est, in quolibet instrumento musico, quod vel pulsu potest sonare, vel flatu.

(Vers. 5.) *Laudent eum in cymbalis bene sonantibus.* Dum unusquisque honoratur a proximo, non a seipso. Cum autem dicitur, *Laudate eum in cymbalis jubilationis*, evidenter ostenditur per omnia opera musica non corporeos sonos, sed affectus animi designatos, siquidem nulla ratio sinat ut jubilatio esse possit in cymbalis, nisi ipsa cymbala ad motus animi transferantur: cum enim mens cœptas Dei laudes verbis non potest explicare, admiratio ejus similis fit jubilationi, **533** quæ in eo miratur sono qui nullis syllabarum comprehenditur articulis. Nihil ergo extra ipsos sanctos, quibus laus Dei indicitur, cogitetur, nec vile aliquid spiritalibus **534** officiis sentiatur. Et quia sapere secundum carnem mors est, omnis spiritus laudet Dominum. ALLELUIA.

Vox enim forte textui inserta est a Prospero disserente in Psalmum.

^b Forte, *concordat*; aut præcedens et mutandum in ut.

ADMONITIO

IN S. PROSPERI LIBRUM SENTENTIARUM EX AUGUSTINO DELIBATARUM.

Ea erat sancti Prosperi in Augustinum singulasque doctrinæ ab ipso variis in libris traditæ partes propensio, is zelus, ut cum hunc solum pene auctorem doctoremque a puero sibi sequendum proposuisset, omnia ejus dictata sibi quanta potuit diligentia comparaverit, et eo studio quo major inveniri nequeat, animi penetratibus imbuerit. Sed ne tot tantarumque rerum sibi subreperet oblivio, immo ut cælestes sanctissimi antistitis regulas pro speculo sibi essent, regendisque singulis vitæ passibus inservirent, quæ fusius scripta legerat, sedulisque curis fuerat meditatæ, ea in summam quamdam, brevesque quasi sententias, memoriæ juvandæ renovandæque gratia collegit. Quo in opere non suis tantum profectibus, sed et aliorum omnium utilitati mirum in modum consuluisse invenitur. Ex his enim qui Augustini Opera legerint, doctrinam ejus sub uno veluti conspectu exhiberi sibi gratulantur; qui vero in iis adhuc rudes et inexperti, eorum prolificitate deterrentur, brevi ista tam sublimis tamque solidæ doctrinæ quasi tabella, ad sedulam ipsorum lectionem accenduntur. In hoc autem libro ea maxime quæ morum edificationem promoverent collegisse videtur, quamquam non pauca, præsertim sub finem libri, etiam de præcipuis magisque arcanis religionis fideique nostræ mysteriis non præterierit.

Quia vero sunt hæc in plerisque ita breviter, ut aliquid pleniori eorum intellectui apud nonnullos homines desurturum videri posset, ideo notata exhibentur in margine loca ipsa in quibus eadem stylo diffusiori scripta habentur, et unde breves istæ sententiæ sunt excerptæ. Quæ nos in Appendicis secunda parte exhibenda duximus, ne lector aliorum librorum vel indigus, vel forte consulendorum piger, hic lectorum fructu omni modo privaretur.

De hoc opere notarunt eruditissimi Operum sancti Augustini editores monachi Sangermanenses Benedictini in Appendicis tomæ X parte tertia, pag. 323, sententias in editis codicibus trecentas et nonaginta contineri. Priores triginta septem, aliasque inter subsequentes perpaucas decerptas esse ex ipsius Prosperi Commentariis in Psalmos; cæteras autem ex Operibus Augustini, cujus sancti doctoris, cum verba nonnumquam mutata esse deprehendamus (subjiciunt illi provide), eam ob causam optimum factu judicamus, si moneamus ut inspiciantur ea loca et quibus mens Augustini magis est expressa quam dictio. Id vero præstamus, et regione hujus generis sententiarum ascripto verbo, VIDE. Colbertinus codex notatus 323 (quod unum istius libri exemplar manu scriptum reperire nobis licuit, nec ipsum admodum vetus) sententias septuaginta sex, non plures repræsentat, scilicet octo-decim primas, et ommissa decima nona, vigesimam, vigesimam primam, et alias ex subsequentium serie selectas, cum hæc ad illas prævia annotatione: *Prosper iste Equitaneus fuit, Tolonensis civis, qui, relicta rebus sæcularibus, ad divina se omnino negotia transtulit, et quasdam ex beati Augustini sententiis carpens, istum librum composuit, etc.* Plures ex hoc libro sententiæ inter Arausiani secundi concilii canones relatæ sunt; et permultæ sub nomine Prosperi citantur a Floro seu Beda Vulgato in Paulum. Quibusdam etiam ex his sententiis usus est ille, qui Zephyrini, Callisti I et aliorum Romanorum pontificum decretales epistolæ confinxit. Hactenus doctissimi viri, quibus tot nominibus obstricta studiosorum multitudo.

Idem viri doctissimi cum hunc Sententiarum Prosperi librum rursus excudi in fine tomæ decimi Operum sancti Augustini curarent, observarunt in quibusdam libris sententias numerari octoginta octo, in aliis vero nonaginta, supra trecentas, cujus varietatis cum originem non notarint, nos, re examinata, hinc ortam animadvertimus, quod in editionibus Augustiniana prioribus bis notati reperiantur numeri duo, in aliis 356 et 357 (Lugdun., Lov. et Duac.), in aliis vero 340 et 341 (Coloniensi et hac recentioribus).